

T.C.

Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü

Süryani Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

819 YILI KRONİĞİ:

SUNUMU, TERCÜMESİ, TAHLİLİ

Yuhanun Vergili

14731008

Danışman

Dr. Kutlu AKALIN

Mardin 2019

TAAHHÜTNAME

TÜRKİYE’DE YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “819 Yılı Kroniği: Sunumu, Tercümesi, Tahlili” adlı tezin/projenin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin/projemin kağıt ve elektronik kopyalarının Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin/Projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Projemin sadece Mardin Artuklu Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

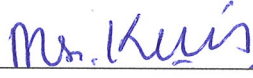
Tezimin/Projemin 1 (Bir) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.

17.06.2019

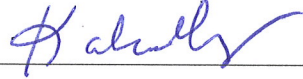
Yuhanun VERGİLİ

KABUL VE ONAY

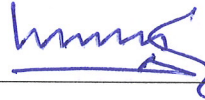
Yuhanun Vergili tarafından hazırlanan “819 Yılı Kroniği: Sunumu, Tercümesi, Tahlili” adındaki çalışma, 17 Haziran 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Süryani Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Murat KEÇİŞ (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Kutlu AKALIN (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KÜTÜK

KABUL VE ONAY

Yuhanun VERGİLİ tarafından hazırlanan Tezin/Projenin Adı adındaki çalışma, Savunma Sınavı Tarihi tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Süryani Dili ve Kültürü Anabilim Dalı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Dr. Kutlu AKALIN

ÖNSÖZ

Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde Süryaniyat alanına yönelik bir Yüksek Lisans bölümünün açılması bir Süryani olarak beni heyecanlandırmıştı. Bu yüzden 2014 yılında Lisans eğitimimi tamamladıktan sonra Yüksek Lisans eğitimi almak üzere bu bölüme kayıt yaptırđım. Hazırlık dönemiyle beraber iki yıl ders aldıktan sonra tez aşamasına geçtim. Yüksek Lisans tezi olarak hem Süryanilerin tanıtımına yardımcı olacak hem de alana ilişkin bilimsel araştırmalara katkı sunacak orta hacimde bir metni çalışmaya karar verdim. Bu bağlamda bu tezin konusu, Süryani tarih yazıcılığı (historiyografi) geleneğini temsil eden *819 Yılı Kroniği*'dir. Çalışma, söz konusu bu kroniğin tercümesi ve tahlili özelinde belirginleşmektedir.

Batı'da *819 Yılı Kroniği* üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak tanıtım mahiyeti taşıyan birkaç değerlendirme dışında Türkiye'de henüz çalışılmamıştır. Dolayısıyla Süryanice metni 19 sayfaya tekabül eden ve tarihsel olayları kısa kayıtlar halinde nakleden bu kroniğin tercümesi, tahlili ve sunumu, Türkiye özelinde bilimsel bir zaruret olarak nitelendirilebilir.

819 Yılı Kroniği: Sunumu, Tercümesi, Tahlili ismini taşıyan bu tez çalışması “giriş” ve “sonuç” kısımlarıyla beraber iki ana bölümden oluşmaktadır. “Siyasi, Sosyal ve Dini Arka Plan” başlığını taşıyan Birinci Bölümden sonraki aşamada kroniğin elyazması tanıtılmakta, Kronik hakkında yapılan modern bazı çalışmalar nakledilmektedir. İkinci Bölüm, Süryanice metni, metnin Türkçe tercümesini ve ayrıca metindeki yargılara ilişkin açıklamaları içermektedir. Nihai kısmı ise çalışmanın genel bir değerlendirmesidir.

Çalışma sırasında transliterasyon konusunda şöyle bir yöntem izlenmiştir: Şahıs, yer ve kavram isimleri Süryanice aslına uygun olarak verilmiştir. Örneğin Urfa yerine Urhoy, Diyarbakır yerine Amid, Nusaybin yerine Nşibin ifadeleri kullanılmıştır. Metin içinde birçok defa geçen “Mor” kelimesi Süryanice “sayın”

veya “efendi” gibi anlamlara gelmekte ve Süryaniler tarafından azizler ve üst rütbeli saygın din adamları için kullanılmaktadır. Türkçe metinde karşılaşılabilecek olan   harfi Süryanicede “ayn”; altı noktalı s (ş) ise Süryanicede Şode harfidir.

Çalışma sürecini yönlendiren hocam Zafer Duygu’ya ve tez danışmanım Dr. Kutlu Akalın’a teşekkür ederim. Eserin Süryanice kopyasını bana gönderen Mor Evgin Manastırı reisi Rahip Yuyaqim Dbeth Yakub’a; İngilizceden yaptığım tercümelere katkı sunan Melfono Abdulmesih Saadi’ye; ihtiyacım olan her konuda destek ve yardımları nedeniyle Deyrulzafaran Manastırı Metropoliti Saliba Özmen’e; ayrıca tüm dostlarıma ve özellikle sabır ve destekleri için aileme müteşekkirim.

Yuhanun Vergili

Deyrulzafaran Manastırı, 17.06.2019

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

819 Yılı Kroniği: Sunumu, Tercümesi, Tahlili

Yuhanun VERGİLİ

Mardin Artuklu Üniversitesi

Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü

Süryani Dili ve Kültürü Anabilim Dalı

2019: 101 + xi Sayfa

Süryani historiyoğrafisi alanında kendine yer bulmuş olan *819 Yılı Kroniği*, Süryani ruhbanlar tarafından yüzyıllar boyunca oluşturulan tarih yazma literatürü alanında kaleme alınmış kroniklerden bir tanesidir. Süryanice yazılan kimi eserler Batıda yabancı dillere tercüme edilmelerine/çalışılmalarına rağmen, Türkiye’de bu alandaki çalışmalar yeni başlamış durumdadır. Bizlerde ilk defa olarak bu kroniği tercüme ederek Türkçeye kazandırmak ve okuyucuların yararına sunmak istedik.

Eser, Mesih’in doğumundan başlayarak özelde Antakya Süryani Kilisesi ve genel olarak Suriye ve Mezopotamya’da cereyan eden olayları özet olarak miladi 819 yılına dek aktarmaktadır. Antakya Süryani Kilisesi ve Süryaniler dışında kronik, Bizans/Sasani ve Emevi/Abbasi devletleri ve dönemin dikkat çeken olayları hakkında da bazı özet bilgiler aktarmaktadır.

Tez çalışmamız “giriş” ve “sonuç” kısımlarıyla birlikte iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında kroniğin önemi, kapsamı, sınırları ve çalışmanın amaçları ile çalışmada kullanılan kaynaklar tanıtılmıştır. “Siyasi, Sosyal ve Dini Arka Plan” başlığını taşıyan Birinci Bölümde, kroniğin yazıldığı dönemdeki siyasi, sosyal ve dini koşullar betimlenmiştir. Bir sonraki aşamada Süryanilerin kimliği, Batı ve Doğu Süryani Kiliseleri ve zımmî hukuku konularında bir özet sunulmuştur. Sonraki kademede ise yazmanın anonim yazarı, kroniğin elyazması ve kronik hakkında yapılan modern bazı çalışmalar aktarılmıştır. İkinci Bölümde, eserin Süryanice metni ve metnin Türkçe tercümesini verdik. Sonuç kısmında da çalışmanın bütünü ele alınarak bir değerlendirme yapılmış ve son safhada kullanılan kaynaklar sıralanmıştır.

Anahtar Sözcükler: 819 Yılı Kroniği, Qartmın Manastırı, Antakya Kilisesi, Antakya Patriği, Kilise, Manastır, Urhoy, Khalkedon Konsili.

ABSTRACT

Master Thesis

The Chronicle of 819

Mardin Artuklu University

Institute of Living Languages in Turkey

Department of Syriac Language and Culture

2019: 101 + xi pages

The Chronicle of 819 is one of the many works produced by Syrian Orthodox clergymen as a contribution in the field of Syriac historiography that comprises many centuries.

Although Syriac chronicles have long been translated into Western languages, this sort of studies have only just started in Turkey. Our intention was therefore to produce a translation of this work and bring it to the attention of the reader.

This text relates a progression of historical events, particularly from within the Syrian Orthodox Church of Antioch, and also some topics from the larger community of Syria and Mesopotamia in general, in summary fashion, starting with the birth of the Christ up to 819 CE. In addition to topics related with the Church of Antioch and the Syrian Orthodox community, the chronicle presents remarkable information also in summary form about the relations between the Byzantine and the Sasanian Empires and then also concerning the Umayyad and Abbasid realms.

This thesis consists of an Introduction and a Conclusion, and two chapters. In the Introduction we presented the importance, content, and limits of the chronicle as well as the aim of the thesis and the sources used in its production. In the first chapter, entitled “Political, Social and Religious Background”, firstly, an account of the political, social and religious conditions of the period was presented. Secondly, such topics as the identity of the Syrian Orthodox, the churches of the (Syriac) West and the East, and then the legal status of the non-Muslims within the Muslim realms (*dhimmi law*) were given in summary form. Thirdly, this part of the thesis provides information concerning the anonymous author of the chronicle, the manuscript of the text, and finally the modern studies so far conducted upon this chronicle. The second chapter presents the Syriac text and the Turkish translation of the text of the chronicle. The Conclusion gives a view of this whole study and aims to bring an evaluation. A bibliography is appended to the end.

Keywords: Chronicle of 819, monastery of Qartmin, Church of Antioch, Patriarchate of Antioch, church, monastery, Urhoy (Edessa, Urfa), Council of Chalcedon.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
2. Araştırmanın Sınırları.....	4
3. Araştırmada Kullanılan Kaynaklar ve Klasik Eserler	5
BİRİNCİ BÖLÜM	9
TARİHSEL VE METİNSEL ARKA PLAN.....	9
I. SİYASİ, SOSYAL VE DİNİ ARKA PLAN	9
1. Kroniğin Yazıldığı ve Ele Aldığı Dönemin Siyasi Açısından Tasviri	9
a. Bizans İmparatorluğu.....	9
b. Emevi Devleti	15
c. Abbasi İmparatorluğu	20
2. Kroniğin Yazıldığı Dönemin Sosyal ve Dini Açısından Tasviri	23
a. Süryanilerin Kimliği Meselesi ve Kısa Tarihleri	23
b. Kroniğin Yazıldığı Dönemde Süryani Kiliseleri	28
c. Millet Sistemi ve Zımmi Hukuku Bağlamında Süryaniler	31
II. KRONİĞE İLİŞKİN TEMEL BİLGİLER	34
1. Kroniğin Yazarı Hakkında	34
2. Kroniğin Elyazması Hakkında	36
3. Kronik Üzerine Yapılan Modern Çalışmalar ve Yayınlar Hakkında.....	37
İKİNCİ BÖLÜM.....	39
I. SÜRYANİCE METİN, TÜRKÇE TERCÜMESİ VE AÇIKLAMALAR	39
II. TÜRKÇE TERCÜMESİ VE AÇIKLAMALAR.....	57
NİHAİ BİR DEĞERLENDİRME.....	92

BİBLİYOGRAFYA	95
EK: HÜKÜMDARLAR LİSTESİ	99
1. BİZANS (DOĞU ROMA) İMPARATORLARI	99
2. SASANİ (İRAN) HÜKÜMDARLARI	100
3. DÖRT HALİFE ve EMEVİ HALİFELERİ	101
4. ABBASİ HALİFELERİ	101

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör / Editörler
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan Sayfaya

GİRİŞ

Süryani literatür geleneğine ilişkin Batı bilim dünyasında çalışmalar 18. yüzyılda başlamıştır. Alana karşı ilgi ve merak o zamanlardan bugüne gün geçtikçe artmış ve yapılan çalışmalar neticesinde önemli bir mesafe kat edilmiştir. “Süryaniyat çalışmaları”, böylece günümüzde artık birçok entelektüelin faaliyet gösterdiği bilimsel bir disipline dönüşmüş durumdadır.¹

Türkiye özelinde bakılacak olduğunda ise Süryaniyat alanına yönelik çalışmalar daha geç tarihlerde başlamıştır. Bu gecikmenin sebepleri üzerinde durmak mümkündür, ancak meselenin bu boyutu konu dışındadır. Yine de Türkiye ölçeğinde yakın dönemde bazı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar “giriş” mahiyetinde de olsa alana katkı sunmaktadır.²

¹ Süryani literatürü konusunda Batılı modern araştırmacılar tarafından yapılan öncü çalışmalar şunlardır: William Wright, *A Short History of Syriac Literature*, (Londra, 1894) (=Amsterdam 1966); Rubens Duval, *Littératures Chrétiennes II: La Littérature Syriaque*, (Paris, 1907); Anton Baumstark, *Geschichte der Syrischen Literatur*, (Bonn, 1922); Jean-Baptiste Chabot, *Les Langues et les Littératures araméennes*, (Paris, 1935); Matti Moosa, “Studies in Syriac Literature: First Installment”, *Journal of the Muslim World*, Hartford Seminary Foundation, LVIII. 2, 1968; Sebastian P. Brock, *A Brief Outline of Syriac Literature*, (St. Ephrem Ecumenical Research Institute, Kottayam, 1997); Paolo Bettiolo, “Syriac Literature”, *Patrology V: The Eastern Fathers from the Council of Chalcedon (451) to John of Damascus (d. 750)*, ed. Angelo di Berardino, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006).

² Türkiye’de Süryaniyat alanına yönelik yapılan akademik çalışmalardan bazıları şunlardır: Mehmet Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, (İstanbul, 1987); İbrahim Özcoşar, *19. Yüzyılda Mardin Süryanileri*, İstanbul: (Beyan Yayıncılık, 2008); Nesim Doru, *Doğudan Batı’ya Köprü: Süryaniler, Felsefe ve Çeviri Geleneği*, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2007); aynı yazar, *Süryanilerde Felsefe*, (İstanbul: Yaba Yayınları, 2012); Kutlu Akalın, *Basibrinalı Aday Vakaynamesi*, (Diyarbakır: Peywend, 2015); Nesim Doru, *Süryani Düşüncesinde Metafizik*, (İstanbul: Divan Kitap Yayınları, 2016); Zafer Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antikçağ: Hıristiyanlık, İslam, Siyasi Tarih*, (İstanbul: Divan Kitap), 2017; Zafer Duygu-Kutlu Akalın (eds.), *Kristolojiye Giriş: Miafizit, Dyofizit ve Khalkedoncu Anlayışlar*, (İstanbul: Divan Yayınları, 2017); Kutlu Akalın-Zafer Duygu (eds.), *Süryani Literatürü*, (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2017); Ahmet Yasin Tomakin, “Ortaçağ İslam Dünyasında Süryani Tarih Yazıcılığı” *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 8, C-VIII, S. 18, 2017/3, ss. 233-254; Bazı Süryani yazarlar tarafından yapılan ve alana belirli bir oranda katkı sağlayan çalışmalara örnek olması açısından bk. Ignatius Efremler, *Saçılmış İnciler: Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, Süryaniceye çev. Hanna Dolapönü, Türkçeye çev. Zeki Demir, (İstanbul: İstanbul Süryani Ortodoks Metropolitliği, 2005); Hanna Dolabani, *Antakya Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi Patriklerinin Özgeçmişi*, çev. Gabriyel Akyüz, ed. İ. Özcoşar-H. H. Güneş, (İstanbul: İmak Yayınları, 2006); Ephrem-Isa

Tez konumuzu teşkil eden *819 Yılı Kroniği*, Süryani literatürünün bir alt türü olan historiyoğrafi geleneğini temsil etmektedir. Bu konuda detaylı bilgilendirme daha sonra yapılacaktır. Tez çalışmasının amacı ve sınırları ise aşağıdaki şekilde betimlenebilir.

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

819 Yılı Kroniği, Süryani historiyoğrafi geleneğini temsil etmektedir. Kronik, Türkiye’de bugüne kadar yapılan bazı çalışmalarda kısaca bahis konusu edilmesine karşın henüz kapsamlı şekilde ele alınıp çalışılmamıştır. 1911 yılında kroniğe ait el yazmasını keşfeden I. Efrem Barşawm, *Saçılmış İnciler: Süryanilerin Yazınsal Tarihi, Tur’abdin Tarihi ve Sriθotho Dθur’abdin* isimli çalışmalarında da Süryani literatürü, Süryanice eserler ve yazarlar hakkında bilgiler verirken *819 Yılı Kroniği*’nden de kısaca bahsetmektedir. Barşawm, IX. yüzyılın ikinci yarısında Harran episkoposu Davut tarafından kopyalanan Kronik metnini içeren el yazmasını bir kitap içinde bulduğunu ve bunu 1920’de yayımladığını söylemektedir. Daha yakın dönemde önce Zafer Duygu ve ardından da A. Yasin Tomakin, Süryani historiyoğrafi geleneği üzerine yazdıkları eser ve makalelerde bu kronik hakkında da kısaca açıklamalarda bulunmuşlardır.³

Bu çerçevede, 1937’de Latinceye⁴ ve kısmen İngilizceye tercüme edilmiş olmasına karşın *819 Yılı Kroniği*’nin henüz Türkçe tercümesi yoktur. Bu noktadan hareketle söz konusu bu Kronik hakkında bir tez çalışması yaparak hem metnin Türkçe çevirisini ortaya koymayı, hem de Kronik hakkında bazı açıklamalar ve bilgiler vermeyi düşündük. Bu sayede Süryani literatür geleneğine mensup bir eseri Türkçeye kazandırmayı ve eserde geçen bilgileri tarihçilerin ve araştırmacıların hizmetine sunmayı amaçladık.

Yousif, *Süryani Vakanüvisler*, çev. Mustafa Aslan, (İstanbul: Doz Yayıncılık, 2009); Gabriyel Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, (Mardin, 2005).

³ Detaylar için bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 97; Tomakin, “Süryani Tarih”, s. 241.

⁴ A. Barsaum, “Chronicum anonymum ad A.D. 819 pertinens”, ed. J.-B. Chabot, *Anonymi auctoris Chronicon ad annum Christi 1234 pertinens*, (Paris 1920) (CSCO 81), ss. 3-22; Latince çev. J.-B. Chabot, *Anonymi auctoris Chronicon ad annum Christi 1234 pertinens*, (Paris 1937) (CSCO 109), ss. 1-16.

819 Yılı Kroniği'nin kayıtları Mesih'in doğumuyla birlikte başlamakta ve 819 yılına kadar geçen süreçteki tarihsel olayları anlatmaktadır. Müellif, Süryanice konuşan ve yazan bir Hıristiyandır. Nitekim bugün Midyat'ta yer alan Mor Gabriel Manastırı başta olmak üzere Süryani dini hiyerarşisine mensup kurumlardan sıklıkla söz etmektedir.

Yazarın anlatımına bu bağlamda daha detaylı bakılacak olursa, Antakya Kilisesi bu çerçevede önplana çıkmaktadır. Yazar, bu kilisenin İsa'nın baş havarisi Petros tarafından kurulduğu yönündeki kilise rivayetini zikretmiştir. Ancak okuyucu "kilise" (*ekklesia*) kavramının I. yüzyılda bugünkü gibi hiyerarşik bir dini kurumdan ziyade cemaat anlamı taşıdığını bilmelidir. Yazar, ikinci aşamada, 451 yılında toplanan ve daha sonraki süreçte Bizans Devleti'nin dini politikasında merkezi bir konumda bulunan Khalkedon (Kadıköy) Konsili eksenindeki gelişmeleri nakletmektedir. Kroniğin anlatımına göre burada en dikkat çekici husus, Bizans yönetiminin konsil karşıtı gruplara karşı izlediği kovuşturma politikasıdır. Yazar, bir sonraki aşamada ise Süryanice konuşan Doğu Hıristiyan unsurların İslam Devleti egemenliğine girdikten sonraki süreçte hilafet merkeziyle yaşadıkları bazı sorunları bahis konusu etmektedir. Ayrıca bazı ruhbanlara ilişkin kıymetli bilgiler de bu kronikte karşımıza çıkmaktadır.

819 Yılı Kroniği, Süryani tarihi açısından önem taşıyan bu bilgilerin yanı sıra, Geç Antikçağ ve Ortaçağ'da hüküm süren hanedanlar ve devletler hakkında da bazı anlatımlar içermektedir. Bizans İmparatorluğu, Sasaniler, Emeviler ve Abbasiler bu bakımdan önem taşıyan örneklerdir. Okuyucu, sözgelimi Bizans yönetimi sırasında yaşanan kimi siyasi ve dini gelişmeler hakkında, Sasani yönetiminin özellikle Bizans'la ilişkileri bağlamında, Emevilerin iç mücadeleleri ya da Bizans'la ilişkileri açısından ya da Abbasilerin Süryani Kilisesiyle ilişkileri noktasında bazı kayıtlar bulabilecektir.

819 Yılı Kroniği'nin yazarı bu gibi siyasi/dini gelişmelerin yanında tabii ve sosyal olaylara da yer yer temas etmiştir. Yazar, örneğin çeşitli dönemlerde yaşanan bazı doğal afetleri ya da kuraklık, veba veya deprem gibi olaylara ilişkin haberleri kısa kayıtlar halinde nakletmektedir.

Sonuç olarak *819 Yılı Kroniği* bazı tarihsel olaylar hakkında verdiği bilgiler yönünden önem taşımaktadır. Kroniğin çeviri ve sunum olarak bir tez çalışması kapsamında sunulması, bu bakımdan mevcut bir boşluğun belirli bir ölçüde kapatılması amacını taşımaktadır.

2. Araştırmanın Sınırları

Bütün bilimsel çalışmalarda olduğu gibi bu tez çalışması da belirli sınırlar gözetilerek kaleme alınmıştır. Bu sınırların bazıları için bizim tercihlerimiz belirleyici olmuştur. Örneğin bu çalışmada *819 Yılı Kroniği*'nin yazarına yönelik tartışmalardan özellikle uzak durulmuştur. Zira böyle bir teşebbüsün bir yüksek lisans tezinin sınırlarını fazlasıyla aşacağı açıktır. Ancak bununda ötesinde tezi sınırlayan temel faktörler zaruretten kaynaklanmıştır. Bu bağlamda siyasi, coğrafi ve dini sınırlar şeklinde bir sınıflandırma yapmak mümkündür.

Tez çalışmasının siyasi açıdan sınırları, Geç Antikçağ'da Bizans ve Sasani ile Emevi ve Abbasi hanedanlarının egemenlikleri bağlamında şekillenmiştir. Zira yazar, *819 Yılı Kroniği*'nde, öncelikle söz konusu bu hanedanlar tarafından yönetilen devlet teşekküllerindeki gelişmeleri bahis konusu etmektedir. Bu devletlerin kendi bünyelerinde yaşadıkları siyasi problemler ve birbirleriyle olan ilişkileri de buraya dâhildir.

Buradan hareketle tezin coğrafi açıdan sınırları da belirginleşmektedir. Ancak burada teori ve pratik açısından iki farklı durumla karşılaşılmaktadır. Yazar, teorik olarak evrensel bir tasavvura sahiptir. Bu yüzden aslında tüm dünyayı ya da o günkü anlamıyla Akdeniz Havzası'nı konu etmek istemektedir. Pratikte ise bu hedef pek gerçekçi olmamıştır. Çünkü anlatım doğal olarak yazarın bilgi dağarcığıyla ve ulaşabildiği bilgi kaynaklarının verileriyle sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla tezin coğrafi sınırları Suriye ve Mezopotamya bölgeleri bağlamında belirginleşmektedir.

Tezin dini açıdan sınırları noktasında Hıristiyanlık ve İslam dinleri ön plana çıkmaktadır. *819 Yılı Kroniği*, Hıristiyan bir yazara aittir ve yazarın ilgi alanı doğal olarak öncelikle Hıristiyanlığa ilişkin meselelerdir. Dahası, yazar birçok başka

Hıristiyan tarihçi gibi tarihsel süreci Hıristiyan bir bakışla yorumlamaktadır. Bununla beraber yazar İslam dininin ve kültürünün egemen olduğu bir dönemde ve toplumda yaşamıştır. Bu yüzden İslam dini de yazar açısından ister istemez önemli bir olgudur. Yazar, ayrıca, kısa bir bahsinde Yahudilerden ve bir sinagogun kiliseye dönüştürüldüğünden de bahsetmektedir.

3. Araştırmada Kullanılan Kaynaklar ve Klasik Eserler

819 Yılı Kroniği, tarihi eserler kaleme alan birçok Süryani yazarın eserleri arasında mevcut devamlılık geleneğini bazı açılardan yansıtan bir çalışmadır. Bunun anlamı şudur: *819 Yılı Kroniği*'nin yazarı, kendisinden önce yazılan Süryanice diğer bazı eserlerden kaynak olarak belirli oranda yararlanmıştı. Sonraki dönemlerin Süryanice kullanan kimi yazarları ise *819 Yılı Kroniği*'nin metnini kendi eserlerinde kaynak olarak kullanmışlardır. Dolayısıyla söz konusu bu kroniğe dair yapılacak tahlil ve analizlerde hiç değilse bir ölçüde diğer Süryanice metinlerle karşılaştırmalı bir okuma yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda tez araştırması sırasında metinlerine müracaat ettiğimiz ve araştırmamız sırasında yararlandığımız kaynakları ve klasik eserleri aşağıdaki şekilde kısaca tanıtmak mümkündür.

Sütuncu Yeşu^c Kroniği, Hıristiyanlığın Mifazit yorumunu benimsemiş bir Hıristiyan tarafından VI. yüzyılda kaleme alınmış ve 494-506 yılları arası dönemi detaylı şekilde tasvir etmiştir. Yazar, Mezopotamya bölgesinde yaşanan doğal afetleri ve Roma ile Sasani orduları arasındaki çatışmaları daha ziyade Urfa merkezli olarak nakletmektedir. Söz konusu bu eser, belirli bir oranda yazarın bizzat tanık olduğu hadiseleri içermesi nedeniyle büyük önem taşıyan ana kaynaklardandır.⁵ Tez çalışmasında bu kaynak metinden, Nşibin ve Amid'in Persler (Sasaniler) tarafından

⁵ Süryanice metin: Abbe P. Martin, *Chronique de Josue le Stylite*, (Leipzig, 1876); İngilizce çev. W. Wright, *The Chronicle of Joshua the Stylite, Composed in Syriac A.D. 507*, (Cambridge, 1882); Yakın dönemde yapılan yeni bir İngilizce çeviri için bk. Frank R. Trombley, John W. Watt, *The Chronicle of Pseudo-Joshua The Stylite: Translated With Notes And Introduction*: 32, (Liverpool University Press, Liverpool, 2000); Türkçe çev: Mualla Yanmaz, *Süryani Mar Yeşua Vekayinamesi*, (İstanbul, 1958); Kronik hakkında detaylı bilgi için bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 69-71, dipnot: 98.

ele geçiriliŖi ve Pers ordularının Urhoy'a saldırıları hakkındaki anlatımı dolayısıyla yararlanılmıŖtır.

Zuqnin Kroniği, VIII. yuzyılda ismi bilinmeyen Miafizit bir (ruhban) tarafından kaleme alınmıŖtır ve yaratılıŖtan baŖlayarak 775 yılına kadar geçen sũreteki tarihsel olayları anlatmaktadır. Modern araŖtırmacılar tarafından yapılan tasnif uyarınca, eserin uũncũ bũlũmũ Doğu Roma imparatorları Zenon (474-491), Anastasios (491-518), Iustinus (518-527) ve Iustinianus (527-565) dũnemlerini konu etmektedir. Metnin bu bũlũmũ kroniğin yazarı tarafından Efesoslu Yuhanna tarafından kaleme alınmıŖ olan *Kilise Tarihi*'nin bugũn kayıp ikinci bũlũmũnden geniŖ çaplı alıntılar içermektedir. *Zuqnin Kroniği*'nin dũrdũncũ bũlũmũ ise bazen yazarın bizzat tanık olduğu olayları nakletmektedir.⁶ *Zuqnin Kroniği* kimi zaman *819 Yılı Kroniği*'nde anlatılan olaylardan da bahsetmektedir ve tez alıŖmamıza bu yũnũyle katkı sunmaktadır.

Mihayel Rabo Kroniği, Miafizit Sũryani Kilisesi patriklerinden Mihayel Rabo (1126-1199) tarafından yazılmıŖtır. YaratılıŖtan baŖlayarak 1196 yılına dek uzanan sũreteki tarihsel olayları konu etmektedir. Mihayel Rabo'nun XII. yuzyıla iliŖkin anlatımı belirli bir oranda kendi tanıklıklarını yansıtılmaktadır. Daha nceki dũnemlere dair anlatımı ise, bizzat kendisince de belirtildiği gibi, Eusebios, Sokrates, Pseudo-Zacharias, Efesoslu Yuhanna, Urhoylu Yaqub, Tel Mahreli Dionysios gibi yazarların eserlerine ve ayrıca bugũn kayıp baŖka bazı eserlere dayanmaktadır. Bu bağlamda Mihayel Rabo'nun sũz konusu eseri, *819 Yılı Kroniği*'ndeki bazı anlatımların aydınlatılması ve açıklanması noktasında bize yardımcı olmuŖtur.⁷

⁶ Sũryanice metin: *Incerti auctoris Chronicon Pseudo-Dionysianum vulgo dictum*, ed. J.-B. Chabot, I-II, (CSCO [91, 104] 3: 1-2 [=43, 53]), (Paris 1927-1933); Metnin İngilizce evirileri için bk. Amir Harrak, *The Chronicle of Zuqnin* (III. ve IV. Bũlũmler), (Toronto, 1999); Witold Witakowski, *Pseudo Dionysius of Tel Mahre Chronicle*, (Uũncũ Bũlũm), (Liverpool 1996); Kronik hakkında detaylı bilgi ve ayrıca III. Bũlũmũn tamamen IV. Bũlũmũn ise kısmi bir Tũrke evirisi için bk. Duygu, *Sũryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 87-96, 221-344, 347-361.

⁷ Sũryanice ve Fransızca tam metin: *Chronique de Michel le Syrien*, ed.-ev. J.-B. Chabot, (Paris, 1899-1910); İngilizceye ev. Matti Moosa, *The Syriac Chronicle of Michael Rabo (The Great): A Universal History from the Creation*, (NJ: Beth Antioch Press), 2014; Detaylar için bk. Duygu, *Sũryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 100-102; Yousif, *Sũryani Vakanivisler*, ss. 151-155; BarŖawm, *SaçılmıŖ İnciler*, s. 400. Ayrıca, metnin Fransızcadan Sũryaniceye yapılmıŖ bir tercũmesi için bk. Mihoyel Rabo, *Chronicle: By Michael the Great The Syrian Orthodox Patriarch of Antioch* (1126-

1234 Yılı Anonim Süryani Vakayinamesi, Urhoy’da ismi bilinmeyen bir Miafizit ruhban tarafından, yaratılıştan başlayarak 1234 yılına kadar geçen süreçteki olayların anlatılması suretiyle kaleme alınmıştır. Yazar siyasi-sosyal-ekonomik olayların yanında kiliseye dair meseleleri de nakletmektedir. Bu eser, detaylı anlatımlar yapması dolayısıyla 819 Yılı Kroniği’nin bazı kayıtlarını açıklayabilmek amacıyla çalışmamızda kullanılmıştır.⁸

Bar ‘Ebroyo’nun *Kronografya*’sı ve *Kilise Tarihi*’ne gelirsek, Miafizit Süryani Kilisesi’nin ve Süryani literatürünün en verimli yazarlarından Bar ‘Ebroyo, 30’a yakın kitap yazmış ve çeviriler yapmıştır. Bu eserlerden biri yaratılıştan 1286 yılına uzanan ve sonradan kardeşi Barşawmo tarafından 1297 yılına, ardından meçhul başka biri tarafından 1496 yılına dek süren evrensel tarih (*Kronografya*) çalışmasıdır.⁹ *Kronografya*, Emeviler hakkındaki anlatımları için faydalandığımız bir eser olmuştur. Bar ‘Ebroyo’nun bir diğer eseri ise yaratılıştan yaşadığı döneme dek yazmış olduğu *Kilise Tarihi*’dir. Tez çalışmamızda bu eserden çokça faydalanılmıştır. Zira 819 Yılı Kroniği yazarının vermediği bazı detaylar bu eserde bulunmaktadır.¹⁰

Çalışmamızda diğer bazı Süryani kroniklerinin tercümeleri için Zafer Duygu’nun yakın zamanda yayımladığı *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antikçağ*:

1999), ed. İsa Aygür-Muşe Görgün-Stefanos Budak-İskender Demirel-İliyo Seven, (Jönköping, 2006).

⁸ Latince çev. J.-B. Chabot (ed.), *Anonymi auctoris Chronicon ad annum Christi 1234 pertinens*, CSCO 81, 82, 109, Syr. 36, 37, 56, (Paris, Typographeo Reipublicae, 1916, 1920, 1937); A.S. Tritton-H.A.R. Gibb (Kısmî İngilizce trc.), “The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1933; Süryanice metin: *The Syriac World History: Secular and Ecclesiastical*, ed. Julius Yeshu Çiçek, (Glane, 2004); Detaylar için bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 521-524.

⁹ Süryanice metin: Gregorii Barhebraei, *Chronicon Syriacum*, ed. Paul Bedjan, (Paris, 1890); İngilizce çev. *The Chronography of Abu’l Faraj Bar Habraeus*, ed/trc. A.W. Budge, (Oxford, 1932); *Abu’l-Farac Tarihi*, Türkçe çev. Ö.R. Doğrul, (Ankara: TTK Yay, 1999); Süryanice yeniden basım: *The Chronography of Bar Hebraeus*, ed. Julius Y. Çiçek, (Glane, 1987); Detaylar için bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 104-5, dipnot: 230.

¹⁰ Bar Hebraeus, *The Ecclesiastical Chronicle*, İngilizceye çev. David Wilmsurst, (Gorgias Press, 2016); Gregorii Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, (Cambridge Massachusetts: 1872); Detaylar için bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 104-5.

Hıristiyanlık, İslam, Siyasi Tarih isimli çalışma ile Efrem İsa Yousif'in Süryani historiyoğrafisine dair çalışmasının Türkçe tercümesinden yararlandık.¹¹

¹¹ Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*; Yousif, *Süryani Vakarıvisler*.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL ve METİNSEL ARKA PLAN

I. SİYASİ, SOSYAL ve DİNİ ARKA PLAN

Anonim bir metin olan *819 Yılı Kroniği*'nin içerdiği kayıtları ve burada geçen bilgileri daha doğru şekilde analiz edip yorumlayabilmek açısından, bu kroniğin ait olduğu tarihsel bağlamı ve yansıttığı metinsel arka planı bilmek gerekir. Bu olgudan hareketle, tezin “Birinci Bölümü”nde bu kapsama ilişkin bazı bilgiler verilecektir.

1. Kroniğin Yazıldığı ve Ele Aldığı Dönemin Siyasi Açından Tasviri

Doğu Akdeniz dünyası, Geç Antikçağ ve Ortaçağ'ın erken dönemlerinde sırasıyla Bizans Devleti ile Emevi ve Abbasi hanedanları tarafından şekillendirilmiştir. *819 Yılı Kroniği*'nin yazarı da bu yüzden söz konusu bu üç devlet hakkında kimi kayıtlar vermektedir. Dolayısıyla bu siyasi oluşumlar hakkında aşağıdaki gibi özet bir bilgilendirme yapılması yararlı olacaktır.

a. Bizans İmparatorluğu

Bazı tarihçilere göre, Roma İmparatoru Constantinus'un (324-337) Roma İmparatorluğu'na siyasi, askeri ve idari açılardan ikinci bir merkez olmak üzere 330'da Boğaz'daki Byzantium üzerine Constantinopolis şehrini kurmasıyla Bizans (Doğu Roma) tarihi başlamıştır. Diğer bazısına göre ise İmparator I. Theodosios'un (370-395) Roma arazisini 395'te “Batı” ve “Doğu” şeklinde iki ayrı parçaya ayırması bu açıdan belirleyicidir.¹² Her halükârda IV. yüzyılda dil, kültür ve din başta olmak üzere temel bazı açılardan ülkenin Helen-Yunan kültürünün ağır basmaya başladığı Doğu bölümünün Latin Batı'dan farklılaşma eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Bizans İmparatorluğu'nun M.Ö. 753'te Romus ve Romulus kardeşler tarafından bugünkü İtalya'da şehir devleti olarak kurulduğu öne sürülen ve

¹² Auguste Bailly, *Bizans Tarihi*, çev. Haluk Şaman, (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser), Cilt-1, ss. 13-20.

zamanla genişleyip bir imparatorluk mahiyetine bürünen Roma İmparatorluğu'nun devamı ve mirasçısı olduğu açıktır.¹³ Bu yüzden Roma ve Bizans tarihleri arasında aslında belirgin bir kesinti yoktur. Bugün kendilerine “Bizanslı” denilen insanlarda kendilerini her zaman “Romalı” olarak tanımlamışlar, imparatorlarını ise eski Roma hükümdarlarının mirasçıları olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla “Bizans” tanımlaması aslında modern dönemde bu devletin tarihi hakkındaki araştırmalar derinleştiğinde kullanılmaya başlanmış yeni bir etikettir.¹⁴

Bizans İmparatorluğu, imparatorun kişisel statüsü etrafında kurumsallaşmış bir devlet yapısını ifade etmektedir. İmparatorluk, bütün tarihi boyunca geniş yetkilerle donatılmış imparatorlar tarafından yönetilmiştir.¹⁵ İmparator aynı zamanda en yüksek rütbeli ordu komutanı, yargıç ve yasa koyucu olarak da görülmüştür.¹⁶ İktidar bazen babadan oğula geçmiştir. Bazen dul imparatoriçelerle evlilik ya da zor kullanmak suretiyle tahta çıkma durumları olmuştur.¹⁷ Ülkenin yönetimi noktasında imparatora yardımcı olmak üzere tasarlanan bir senato da söz konusu olmuştur ve bu senato Roma senatosu örneğinden hareketle oluşturulmuştur.¹⁸ Bizans İmparatorluğu antik Roma İmparatorluğu'nun bir devamı olduğu için, Roma'nın geleneksel adetleri ve gelenekleri belirli oranda Bizans'ın sosyal hayatında da varlığını hissettirmiştir. Bu durum özellikle yeni kurulan Bizans şehirleri açısından kendisini göstermiştir. Örneğin İmparator Constantinus, yeni kurduğu Constantinopolis'e, Roma'daki Büyük Stadyum modelinden hareketle Hipodrom inşa ettirmiştir. Bu Hipodrom, eğlencelerin, yarışmaların, bayramların ve özel törenlerin düzenlendiği büyük bir

¹³ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), s. 25.

¹⁴ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi: Son Devir (1261-1461): Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1989), s. V.

¹⁵ “Bizans İmparatorluğu”, *Temel Britannica: Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, Cilt-3, (İstanbul: Ana Yayıncılık, 1992), s. 254; Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Cilt-1, çev. Arif MüfidMansel, (Ankara: Maarif Matbaası, 1943), s. 77.

¹⁶ Ostrogorsky, s. 28.

¹⁷ Darbe yapmak suretiyle Bizans tahtını ele geçiren asker kökenli birçok imparatora rastlanmaktadır. Bu bağlamda Zenon döneminde 475-476 yıllarında geçici bir süre için Bizans tahtına oturan Basiliskos örnek olarak gösterilebilir. Bizans tahtında tek başına söz sahibi olan imparatoriçeler açısından ise Irene (797-802) klasik bir örnektir. Basiliskos'un İmparator Zeno'ya karşı isyan etmesi ve geçici bir süre için Bizans tahtına oturması hakkında bk. John Bagnall Bury, *History of the Later Roman Empire*, I, (Macmillan, Londra, 1923), ss. 389-395; Irene açısından ise bk. Steven Runciman, “The Empress Irene”, *Conspectus of History*, 1: 1, 1974, ss. 1-11.

¹⁸ *Temel Britannica*: Cilt-3, s. 254.

oyun alanı olarak yeni başkentteki sosyal hayatın merkezini teşkil etmiştir. Hipodrom zamanla başkent halkının siyasi ve dini kanaatlerinin şekillenip ilan edildiği bir yer olmuştur. Örneğin İmparator Anastasios (491-518) bir ara Hipodrom'da tahtını kaybetme tehlikesiyle yüz yüze gelmiş ve ancak orada bulunan halktan özür dilemek suretiyle bu tehlikeyi bertaraf edebilmiştir.¹⁹ Aynı şekilde 532'de İmparator Iustinianus'u büyük sıkıntıya sokan meşhur Nika İsyanı da Hipodrom'da başlayarak tüm başkente yayılmıştır.²⁰ Kısaca, Hipodrom'un başkentte ve dolayısıyla tüm ülkede önemli bir platform olarak sivrildiği söylenebilir.

Bizans toplumu sosyal açıdan analiz edilirse, bazı yönlerden Roma İmparatorluğu dönemiyle paralellikler kurmak mümkündür. Fakat önemli bazı farkların bulunduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü Bizans sosyal yaşamı zamana bağlı olarak birtakım değişiklikler geçirmiş ve çeşitlenmiştir. Hiyerarşi açısından en üstte imparator vardır. O, hanedanın öteki üyeleri ve bunların hizmetinde bulunan çalışanlar sarayda ikamet etmişlerdir. Bir sonraki sosyal tabaka senato üyelerinden, yani toprak sahibi aristokratlardan oluşmuştur. Bunun altındaki tabakada merkezi idarenin en yüksek statülü memurları yer almıştır. Şehir halkı genellikle ticaret ve zanaat işleriyle uğraşan kimselerdir.²¹ Özgür çiftçiler, serfler ve köleler bu hiyerarşik yapının daha alt kademelerini teşkil etmişlerdir.²² Çiftçiler ödedikleri verginin karşılığında işledikleri toprakların mülkiyetini ellerinde bulundurmışlardır. Bu olgu "serfler" sınıfının teşekkülünde belirleyici olmuştur, çünkü zaman ilerledikçe topraklarını çeşitli iktisadi ve doğal sebeplerle büyük arazi sahiplerine satan çiftçiler, bunların yanında sığınmacı gibi yaşamak zorunda kalmışlardır. Tıpkı Romalılar gibi Bizanslılar da köle sistemine önem vermişlerdir. Ancak kölelerin bazı yönlerden Roma dönemine kıyasla biraz daha iyi bir konumda oldukları düşünülebilir. Zira Hıristiyanlığın buradaki rolü önemli olmuştur. Nitekim Iustinianus (527-565) döneminde yapılan konuya ilişkin bazı düzenlemeler dikkat çekicidir.²³

¹⁹ Vasiliev, s. 138.

²⁰ Vasiliev, s. 199.

²¹ Ostrogorsky, ss. 35-37.

²² "Bizans İmparatorluğu", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Cilt-4, (İstanbul: Milliyet Gazetecilik AŞ, 1986), s. 1718.

²³ Levent Kayapınar, "Bizans Hukuku", *Bizans Tarihi*, ed. Levent Kayapınar, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Ocak 2013), ss. 154-197, s. 169.

Bununla beraber Hıristiyanlığın zamanla yayılması ve hatta IV. yüzyılda Roma yönetimiyle iş birliğine girmesi²⁴ sonucunda kurumsal olarak kilisenin ve devletin temsilcileri olan ruhbanlar da ayrı bir sınıf oluşturmuştur. Ruhban sınıfı Bizans tarihi boyunca imtiyazlı bir sınıf olmuştur. O kadar ki, Bizans imparatorları zamanla ruhban hiyerarşisinin en üst statüsünü temsil eden patriklerin elinden taç giymeye başlamışlardır.²⁵ Ruhbanlar, İmparator Constantinus (324-337) döneminde elde ettikleri yetki ve imtiyazları²⁶ “tasvir/ikona kırıncılık” tabir edilen dönemden (726-843) sonra öylesine büyümüşlerdir ki, İmparator I. Nikephoros Phokas (802-811) bu açıdan bazı tedbirlere başvurma ihtiyacı hissetmiştir.²⁷ Kilise mülklerinin imparatorluğun idaresine verilmesi bu bakımdan önemli bir örnektir. Herakleios (610-641) dönemiyle beraber ücretli asker sistemi yerine milli bir ordu oluşturmak istenmiştir.²⁸ Bunun sonucunda yeni bir askeri-toprak aristokrasi ortaya çıkmıştır.

Bizans İmparatorluğu’nun dini açıdan geçirdiği süreç ise selefi olan Roma İmparatorluğu’na kıyasla çok başkadır. Burada belirleyici faktör pagan karakterli kült inanışlarının ve sıradan dinlerinin yaygın olduğu Roma döneminin aksine, Bizans’ta Hıristiyanlığın IV. yüzyıl ve sonrasında egemen din olarak sivrilmesidir.²⁹ Başka bir deyişle Bizans döneminde ülkenin dini gündemi Hıristiyanlık çerçevesinde Hıristiyanlığın diğer dinlerle mücadelesi³⁰ ve kendi bünyesinde yaşadığı problemler ekseninde şekillenmiştir. Bu bağlamda bu problemler temelde büyük kilise merkezleri arasındaki nüfuz ve yetki mücadelelerinden kaynaklanarak kristoloji alanında görünür olmuştur. Devlet açısından ise Hıristiyanlık bünyesinde birliği tesis edebilme arayışları ve kilise üzerinden Hıristiyanlaşan bütün Bizans dünyasını kontrol edebilme arayışı temel noktayı teşkil etmiştir. Buna karşın büyük resme bakıldığında devletin bu siyaseti genellikle başarısız olmuştur.³¹ Zira V. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlık parçalanmış ve Doğu ile Batı arasındaki dinsel karşıtlık VII.

²⁴ Konuya ilişkin detaylar için bk. Zafer Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk: Geç Antikçağ’da Kilise-Devlet İlişkileri ve Kristoloji Paradigmaları*, (İstanbul: Divan Yayınları, 2016).

²⁵ Ostrogorsky, s. 175.

²⁶ Detaylar için bk. Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, ss. 149-157.

²⁷ Bu hususta bk. Ostrogorsky, ss. 174-5.

²⁸ Ostrogorsky, s. 91.

²⁹ Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, ss. 28-30.

³⁰ Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, s. 233.

³¹ Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, s. 226.

yüzyılın hemen başlarında Sasanilerin, sonrasında ise İslam ordularının fetihlerini hızlandırmıştır. Ancak devletin, yine söz konusu siyasetin bir neticesi olarak daha dar bir kapsamda başkent kilisesi oluşturmayı başardığı da gerçektir. Ayrıca devlet siyasi açıdan kendisi için tehlike oluşturan bazı unsurları da Hıristiyanlaştırmak suretiyle bertaraf etmeye çalışmıştır. Bulgarlar ve Sırlar veya Rusların Hıristiyanlaştırılması bu bakımdan önemli örneklerdir.³² Ne var ki XI. yüzyıl aynı zamanda Bizans Kilisesi'nin Latin Kilisesi'nden tamamen ayrıldığı bir süreci de ifade etmektedir.³³

Bizans İmparatorluğu genellikle geniş coğrafi sahaları yöneten bir siyasi organizasyon olmuştur. Örneğin 395 yılında İmparator I. Theodosios ülke topraklarını oğulları olan Honorios ve Arkadios arasında bölüştürdüğü sırada, devlet sınırlarının Karadeniz'in doğu, batı ve güney kıyılarını, Balkan Yarımadası'nı, Yunanistan'ı ve Ege adalarını kapsadığı bilinmektedir. Bu dönemde Tuna Nehri kuzey sınırlarını belirlemiştir. İmparatorluğun Asya'daki arazisi ise Anadolu'yu, Suriye'yi ve Kızıldeniz'e komşu eyaletleri içine almıştır. Bunun yanında Afrika'da Kyrena Körfezi'ne kadar Mısır, Bizans toprağıdır. Kısaca Bizans İmparatorluğu o zamanlar Karadeniz ve Kızıldeniz ile Akdeniz havzasının diğer yarısına hükmeden bir devlet görünümündedir.³⁴

Buna karşın Bizans İmparatorluğu kuruluşundan yıkılışına kadar (1453) geçen süreçte Iustinianus dönemi (527-565) kabilinden istisnaları da olmak kaydıyla genellikle savunma durumunda kalmıştır. Zira imparatorluk sınırları Geç Antikçağ ve Ortaçağ boyunca Doğu, Kuzey ve Batı sınırlarından devamlı olarak tehdit almıştır. Bu yüzden Bizans tarihi bir bakıma savaşlar tarihi demektir. İmparatorluk ikiye ayrılmadan önce henüz III. yüzyılda 224'ten itibaren Partların halefi olan Sasani İmparatorluğu, Doğu hududunda imparatorluk merkezi için devamlı bir tehdit olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Sasaniler kısa süre içinde Dara, Urhoy veya Antakya gibi büyük Roma şehirlerini ele geçirebilecek veya Roma İmparatoru Valerianus'u (260-268) esir edebilecek kadar büyük bir kudrete kavuşmuşlardır. Bu paralelde IV. yüzyılda Bizans İmparatorlarından Iulianus (361-363) Sasani seferi sırasında

³² Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), ss. 83-84.

³³ Kayapınar, s. 110.

³⁴ Bailly, Cilt-1, s. 21.

öldürülmüştür.³⁵ Nitekim Bizans açısından Sasani tehlikesi Fokas (602-610) ve Herakleios (610-641) dönemlerinde zirveye ulaşmış,³⁶ ancak İslam ordularının Sasani Devleti'ni yıkmasıyla bu tehlike ortadan kalkmıştır.

Bununla birlikte bilhassa IV. yüzyıldan itibaren imparatorluk yönetimini meşgul eden en hararetli konulardan birisi “barbar meselesi” olmuştur.³⁷ Burada “barbar” tabirinden kast edilen imparatorluğun kuzey topraklarını devamlı surette çiğneyerek siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan türlü sorunlara yol açan Germenler, Gotlar (Ostrogotlar, Vizigotlar) ve Batı Hun küteleridir. Bunların Bizans açısından yarattıkları tehlikenin boyutu, İmparator Valens'in 378 yılında Hadrianopolis'te (Edirne) Got birlikleriyle savaştığı bir sırada çok ağır bir mağlubiyete uğraması ve hatta savaş meydanında maktul düşmesi göz önünde bulundurulursa anlaşılabilir.³⁸ Got ve Hun tehlikesi bundan sonra da uzun bir müddet Bizans merkezi üzerinde tehdit olmayı sürdürmüş ve kısmen Zenon (474-491) döneminde batı topraklarının onlara tevdi edilmesi pahasına bir derece kaldırılabilmiştir.³⁹

İmparatorluğun siyasi açıdan başı bundan sonraki süreçte de sıkıntıdan kurtulamamıştır. VI. yüzyıldan itibaren Balkanlara sızmaya başlayan Avar-Slav küteleri bu bakımdan önem taşımaktadır. Zira Slavlar bu dönemden itibaren yağmacılıkla yetinmeyerek Balkan yarımadasına yerleşmeye başlamışlardır. Bu durum Bizans dış siyaseti açısından farklı bir gelişme olmuştur. Zira Germenler dâhil bütün barbar akınları geçici karakter taşımıştı; ancak Slavlar Balkanlarda yerleşmişlerdir ve bu durum Bizans tarihi üzerinde derin etkiler bırakmıştır.⁴⁰ Slavlar bundan sonra Bizans İmparatorluğu'nu yüzyıllar boyu uğraştıracaklardır. Hatta 626'da Avar Hanı'nın başında bulunduğu Slav ve Avar kabilelerinden müteşekkil büyük bir ordu, İstanbul üzerine yürümüştür.⁴¹

³⁵ Lemerle, s. 43.

³⁶ Süryani kroniklerinin bu sürece ilişkin yaptıkları tasvir ve anlatımlar için bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 414-420.

³⁷ Vasiliev, s. 78.

³⁸ Lemerle, s. 50.

³⁹ Lemerle, ss. 51-52.

⁴⁰ Ostrogorsky, s. 75.

⁴¹ Vasiliev, s. 251.

VII. yüzyıldan itibaren ise Müslüman Arapların Bizans'a yeni bir rakip ve tehdit olarak tarih sahnesine çıktıkları görülmektedir. Araplar 634 yılındaki Yermük Savaşı'nın neticesi olarak Suriye ve Mezopotamya bölgelerini Bizans'tan koparmışlar, kısa bir süre sonra da Mısır'ı ele geçirmişlerdir. Bizans'ın henüz İmparator Herakleios (610-641) döneminde Malatya-Maraş sınırına kadar olan bölgeleri boşaltmak zorunda kaldığı görülmektedir ki, Bizans merkezi bundan sonraki birkaç yüzyıl boyunca Müslüman Araplara karşı savunma durumunda kalmıştır. Tasvir kırıncı (İkonoklazm) devresi (711-843) sonrasında ise Bizans devleti imparator III. Mihail zamanından başlayarak X. yüzyıla dek sürecek taarruz dönemine geçiş yapmıştır.⁴²

b. Emevi Devleti

VII. yüzyılın birinci yarısında Muhammed'in Arap yarımadasında İslam dini etrafında sağladığı birliği⁴³ ve 622'de Medine'de kurduğu devleti, onun ölümünden sonra ardılları olan halifeler idare etmiştir.⁴⁴ İlk iki halife, yani Ebû Bekir (632-634) ve Ömer b. Hattâb (634-644), yaygın kanaate göre halk tarafından tasvip edilen şekilde yönetim sürmüşlerdir. Ayrıca Muhammed'in en yakınındaki kimseler olmaları, onların seçilmelerine karşı ciddi bir muhalefet görülmemesinin de temel sebeplerindendir.⁴⁵ Üçüncü Halife Osman'ın (644-656) ilk altı yılında da idarede büyük sorunlar yaşanmamıştır. Ancak Osman döneminin ikinci devresi ile iç çekişmeler su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu çekişmeler Osman'ın öldürülmesine neden olurken, İslam dünyasında yıllarca sürecek karışıklıklar ve savaşlar dönemi başlamıştır.⁴⁶ Osman'dan sonra halifelik makamına Ali b. Ebî Tâlib (656-661) oturmuştur. Ancak Osman döneminde Şam vilayetinde vali olan ve aynı zamanda Osman'ın akrabası durumundaki Muaviye, Osman'ın intikamını almak adına öne

⁴² Ostrogorsky, s. 212.

⁴³ İsmail Yiğit, "Emeviler: Siyasi Tarih, Medeniyet Tarihi", *Türkiye Diyanet Vakfı: İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, Cilt-11, Yıl:1995), ss. 87-104, s. 94.

⁴⁴ Nesimi Yazıcı, *İlk Türk – İslam Devletleri Tarihi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No, 192, 1992), s. 1.

⁴⁵ Mehmet Çelik, "İslam Tarihinde Dinin Politikaya Alet Edilmesinin İlk Örnekleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt-10, S. 1, Elazığ-2000, ss. 29-49, ss. 31-32.

⁴⁶ Bahriye Üçok, *İslam Tarihi: Emeviler-Abbassiler*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları Sevinç Matbaası, LXXXIV, 1968), s. 2; Süryani kronik yazarları, Osman'ın kendinden önceki halifelerin çizgisinden ayrıldığını, ikaz edildiği halde uygunsuz hareketlerini bırakmaması nedeniyle öldürüldüğünü yazarlar. Bk. *1234 Kroniği*, ss. 168-169; Mihoyel Rabo, s. 503.

atılarak Ali'nin halifeliğini tanımamış⁴⁷ ve onunla çetin bir siyasi mücadeleye girişmiştir.⁴⁸ Müslümanlar bu süreçte kimi savaşlarda karşı karşıya gelmiş ve birbirlerinin kanını dökmüşlerdir.⁴⁹ Nihayet Ali'nin öldürülmesiyle birlikte Muaviye hilafet makamını kendisi namına ele geçirerek Şam merkezli Emevi Devleti'ni kurmuştur (661). Ancak söz konusu iç mücadeleler bundan sonra da sürecek, Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin'in devre dışı bırakılmasıyla birlikte ivme kazanacaktır.⁵⁰

Emeviler, "Dört Halife" dönemi sonrasında 661-750 yılları arasında hüküm süren ilk Müslüman hanedandır. Birçok tarihçiye göre onlar selefleri olan halifelerin yolundan ayrılarak yönetimde kendi çıkarlarını ön plana almışlardır. Yine yaygın kanaate göre, yönetimleri sırasında birçok defa kuvvete başvurarak devlet idaresini saltanata dönüştürmüşler, insanları monarşi tabir edilebilecek bir sistemle yönetmişlerdir.⁵¹ Bu uygulamayı ilk defa başlatan da oğlu Yezîd için zorla biat alan Muaviye olmuştur.⁵²

Emeviler döneminde halife devletin başı statüsündeydi. Dini-dünyevi, siyasi, sosyal, iktisadi yetkiler büyük ölçüde onun elinde toplanmıştı.⁵³ Vezirlik makamı ise henüz oluşturulmuş değildi.⁵⁴ Bu kurum daha sonra Abbasiler tarafından teşekkül ettirilecektir. Emeviler döneminde halifeye yardım eden valiler vardı. Vali yönettiği bölgenin bütün yetkilerine sahip olup hükmü altındaki yeri özerk denilebilecek bir şekilde yönetirdi. Ancak önemli gördüğü konuları halifeye iletirdi.⁵⁵ Ayrıca askeri işlere bakmak, askerlerin ücretlerini vermek, ihtiyaçlarını sağlamak, memurları ve kadınları atamak ile vergileri toplamak da yine genel valilik makamında oturan kişinin

⁴⁷ İbrahim Sarıçam, *Emevi-Haşimi İlişkileri: İslam Öncesinden Abbasilere Kadar*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/252, 1997), s. 266.

⁴⁸ Yiğit, s. 88.

⁴⁹ Çelik, "İslam Tarihinde Dinin Politikaya Alet Edilmesinin İlk Örnekleri", ss. 39-42.

⁵⁰ Çelik, "İslam Tarihinde Dinin Politikaya Alet Edilmesinin İlk Örnekleri", ss. 44-45; Hakkı Dursun Yıldız, "Abbasiler: Siyasi Medeniyet Tarihi," *Türkiye Diyanet Vakfı: İslam Ansiklopedisi*, Cilt-1, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), ss. 31-48, s. 31.

⁵¹ İrfan Aycan, "Emeviler Dönemi İç Siyasi Gelişmeleri (41-132/661-750)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39: 1, 1999, ss. 147-173, s. 156.

⁵² Yiğit, ss. 88-89.

⁵³ Ali Aksu, "Emeviler Döneminde Sosyal Tabakalar", *İstem*, Yıl: 4, S. 8, 2006, ss. 63-81, s. 67; Üçok, ss. 122-125.

⁵⁴ Yiğit, s. 95.

⁵⁵ Aksu, "Emeviler Döneminde Sosyal Tabakalar", s. 69.

görevleri arasındaydı.⁵⁶ Komutanlık işlerinde ise Emeviler genelde Araplardan olan emirleri görevlendirmişlerdir.⁵⁷ Muaviye bir zamanlar Suriye’de varlığını sürdüren Bizans’ın bazı kurumlarından faydalanarak idari-askeri konularda devleti organize etmek ve geliştirmek istemiştir.⁵⁸ Örneğin merkez idarede divan başkanları önemli görevler üstlenmişlerdir. Resmi yazışmalar, askeri işler, posta-istihbarat ve mali konular gibi devletin resmi işleri divanlar üzerinden yürütülmüştür.⁵⁹

Emevi devletindeki sosyal yapıya bakıldığında İslam toplumu; Müslüman, zimmî ve köle olmak üzere üç ana tabakadan oluşmaktaydı. Çoğunluğu oluşturan Müslümanlar da ikiye ayrılırlardı. İlk tabakada İslamiyet’in ilk unsuru sayılan Arap Müslümanlar, diğer tabakada ise fetihlerden sonra İslam’a giren ve “Mevali” denilen Arap olmayan unsurlar yer alırdı. Ancak Emevilerin yıkılışına dek siyasi, askeri ve idari otoriteyi ellerinde tutanlar Araplar olmuştur.⁶⁰ Dört halife döneminden başlayarak sosyal tabakaların ikincisini teşkil eden zimmîler ise İslam Devleti’nin gayrimüslim tebaası olan Hıristiyan, Yahudi ve Sabii cemaatlerden tereküp etmişti. Zimmîler İslam Devleti’nin kendilerine sağladığı himaye karşılığında cizye öderlerdi. Cizye; kişi başına ve sadece askerlik yapabilecek erkeklerden alınırdı. Gayrimüslimler bunun karşılığında askerlik vazifesinden muaf tutulurlar, ayrıca can, mal ve dini korunma hakkı elde ederlerdi. Zimmîlerin ödediği diğer bir vergi ise arazi vergisi olarak bilinen haraçtı. Köleler bir diğer sosyal tabakayı teşkil ederlerdi. Kölelerin çoğu da savaşlarda ele geçirilen yabancı unsurlardan oluşurdu.⁶¹

Bütün bir Emevi iktidarı boyunca Hıristiyanlar devlet kademelerinde önemli görevler ve roller üstlenmişlerdi.⁶² Halifelerin doktorları, kâtipleri, yabancı ülkelere gönderdikleri elçileri ve hatta yakın maiyeti arasında birçok Hıristiyan yer almıştı. Bu bakımdan, Arapların Hıristiyanların entelektüel birikimlerinden faydalanma yoluna gittikleri söylenebilir. Toplumsal açıdan bu dönemin önemli başka

⁵⁶ Üçok, s. 126.

⁵⁷ Aksu, “Emeviler Döneminde Sosyal Tabakalar”, s. 67.

⁵⁸ Yiğit, s. 90.

⁵⁹ Yiğit, s. 95.

⁶⁰ Aksu, “Emeviler Döneminde Sosyal Tabakalar”, s. 65.

⁶¹ Aksu, “Emeviler Döneminde Sosyal Tabakalar”, ss. 73-77.

⁶² Nesim Doru, *Doğu’dan Batı’ya Köprü: Süryaniler, Felsefe ve Çeviri Geleneği*, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2007), s. 92.

gelişmeleri ise Ortadoğu'nun belirli bir ölçüde Araplaşması ve Arapların göçebelikten yerleşik hayata geçişleri bağlamlarında belirlemektedir.⁶³

Muaviye, devletin siyasi istikrarı ve düzenini kontrol altına aldıktan sonra fetihlere yeniden girişmiştir. Dört halife döneminde Suriye 636, Irak 637 ve Mısır 639-642'de zaten fethedilmiş durumdaydı. İran ise bundan biraz daha sonraki tarihlerde ele geçirilmişti.⁶⁴ Muaviye henüz Halife Osman döneminde bir komutan iken 649'da Kıbrıs'ı İslam egemenliği altına almıştı. Yine, Muaviye ilk kez olarak İstanbul'a donanma göndererek kuşatmıştı, ancak İstanbul alınamamıştı.⁶⁵ Emeviler bunun sonrasında da fetihlere devam ederek devletin sınırlarını genişletmişler ve bir imparatorluğun kurucuları olmuşlardır. Kuzey Afrika'da ve Sicilya'da bazı bölgeler ele geçirilmiş, Belh ve Maveraünnehir'de Buhara fethedilmiştir.⁶⁶ Öte yandan Abdülmelik b. Mervân (685-705) döneminde üzerinde Arap harflerinin olduğu Emevi parası basılmış, Arapça resmi dil ilan edilmiştir ve Divan kayıtları Arapçaya çevrilmiştir.⁶⁷ Velîd b. Abdülmelik (705-715) döneminde ise Emeviler tarihi adına parlak bir devirdir. Zira bu dönemde fetihler tekrar başlatılarak Tarık bin Ziyad komutasında İspanya'ya kadar ulaşılmıştır.⁶⁸

Emevi Devleti'nin dini İslam'dı. İslam, Hıristiyanlığın teolojik içerikli tartışmalarıyla kıyaslandığında daha basit ve anlaşılır bir dindi. Zira Hıristiyanlıkta İsa Mesih'e dair yaşanan kristolojik meseleler İslam dininde yoktu; Kur'an'ı Kerim'i kabul etmek, Allah'ın birliğine (şirk koşmamaya), Muhammed'in peygamberliğine ve kitaplarına inanmak esas bağlamı oluşturuyordu.⁶⁹ Ancak yine de kader veya Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı gibi felsefi konularda zaman zaman entelektüel tartışmalar yaşanıyordu.⁷⁰ Ayrıca bu anlaşmazlıklar bazen hilafet karşıtı siyasi

⁶³ Üçok, s. 134.

⁶⁴ Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası: İnsanlık Tarihine Giriş Ortaçağ*, Cilt-2, (İstanbul: Say Yayınları, 1986), ss. 123-124.

⁶⁵ Üçok, s. 30.

⁶⁶ Yazıcı, s. 2.

⁶⁷ Levent Öztürk, *Asr-ı Saadet'ten Haçlı Seferlerine Kadar İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), s. 402.

⁶⁸ Yazıcı, s. 3.

⁶⁹ Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 409-411.

⁷⁰ El-Cahız, "Emevi İdaresi Üstüne" çev. Yüksel Macit, *Hikmet Yurdu*, Yıl: 1, S. 2, Temmuz-Aralık 2008, ss. 225-244, ss. 238-9.

hareketleri de tetikleyebilmişti. Aslında Muâviye'nin Ali'ye karşı Kur'an sayfalarını mızraklara astığı gün dine siyaset girmiş ve bu dini siyaseti herkes kendi amacı için kullanır olmuştur.⁷¹ Nitekim din ile siyaset insanlık tarihi boyunca zaten her zaman iç içe olmuştur.

Emevi Devleti'nin Müslüman dünyadaki yönetimi çeşitli sebeplerle birçok huzursuzluklara yol açmış, iç çekişmelere, isyanlara ve idari hoşnutsuzluklara sebebiyet vermiştir.⁷² Bu bağlamda, özellikle Harici fırkası taraftarlarının çıkardıkları isyanlardan Alî b. Ebî Tâlib neslinden gelenlerin başkaldırı girişimlerine kadar, birçok örnek üzerinde durmak mümkündür.⁷³ Nitekim bazı halifelerce icra edilen uygulamaların ve aynı şekilde kimi halifelerin veya devlet adamlarının bilhassa dine karşı lakayt olduğu düşünülen davranışlarının toplumda giderek İslam'ın temel prensiplerinden uzaklaştığı gibi bir algı yarattığı ve bu durumun da Emevi iktidarına muhalif tüm zümreleri müşterek bir çatı altında topladığı anlaşılmaktadır. Abbasi propagandacıları muhtemelen bu kaynaktan beslenmişlerdir.⁷⁴ Bu çerçevede Horasan başta olmak üzere Abbasi taraftarlarının yoğunlukta buldukları yerlerde hutbeler Abbasiler adına okunmaya başlanmış, 749 yılında da Abbasilerin silahlı kalkışması Emevi iktidarını yıkarak başarıya ulaşmıştır.⁷⁵ Son Emevi halifesi olan II. Mervân 750 yılında yukarı Mısır'da Büsir'de saklandığı bir kilisede öldürülmüştür.⁷⁶ Böylece çalkantılar ve karışıklıklarla geçen Emevi yönetimi yıkılmıştır.⁷⁷

⁷¹ Çelik, "İslam Tarihinde Dinin Politikaya Alet Edilmesinin İlk Örnekleri", s. 42.

⁷² Ali Aksu, "(İmam İbrahim'in Ebu Müslim'e Gönderdiği Mektup Bağlamında) Abbasi İhtilal Hareketinde Etnik Grupların Rolü", *İstem*, Yıl: 6, S. 12, ss. 53-70.

⁷³ Aycan, s. 171.

⁷⁴ Aycan, s. 173.

⁷⁵ Aycan, s. 172.

⁷⁶ Sarıçam, s. 384.

⁷⁷ Yazıcı, s. 4; Gerald R. Hawting, "Bölüm: VIII Emevi Halifeliğinin Yıkılışı" çev. Hüseyin Doğan, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C-13, S. 2, 2013, ss. 243-258.

c. Abbasi İmparatorluğu

Adını Muhammed'in amcası Abbâs b. Abdülmuttalib b. Hâşim'den alan Abbasiler,⁷⁸ ilk İslam hanedanı mahiyetindeki Emevi iktidarına karşı yürüttükleri mücadeleyi kazanarak 750'de Emevileri yıkmış ve hilafeti ele geçirmişlerdir. 750'den 1258'e dek hüküm süren Abbasiler döneminde İslam dünyasında birçok alanda değişim-dönüşüm⁷⁹ meydana gelmiştir. Nitekim birçoklarına göre İslam uygarlığı en parlak dönemini bu süreçte yaşamıştır.⁸⁰

Emevilerin yerine tarih sahnesinde çıkan Abbasiler, Osmanlı hanedanından sonra en uzun süre hüküm süren İslam hanedanı olarak tanımlanabilir. Abbasiler, Emevilerden devrıldıkları devlet yönetimini mevcut kurumlarla devam ettirmişler, fakat yeni bazı kurumları da ihtiyaçları doğrultusunda oluşturmuşlardır. Devletin başındaki halife, dini, dünyevi, iktisadi ve siyasi işlerin sorumlusuydu.⁸¹ Kendisine idarede yardım eden vali ve emirler eyaletlerin yönetiminden sorumlu kimselerdi. Adalet işleriyle de kadılık makamı ilgilenmişti.⁸² Emeviler de görülmeyen bir kurum olarak vezirlik makamı da Abbasilerle beraber teşekkül ettirilmiştir. Bu makamdaki yetkili, yönetimi halife adına idare etmiştir.⁸³ İlerleyen yıllarda ise Abbasi halifelerinin otoritelerinin zayıf düştüğü dönemlerde, iktidar kanadından halifeye karşı oluşabilecek mücadeleleri engellemek adına emirül-ümeralık kurumu organize edilmiştir.⁸⁴

Abbasiler döneminde sosyal alanda Müslümanlar-tıpkı Emeviler dönemindeki gibi- ilk tabakayı oluşturmuşlardır. Ancak toplum biraz farklı olarak havas ve avam olarak ikiye ayrılmıştır. Devlet kademelerinde yer alanlar birinci tabakayı; esnaf, çiftçi, çalışan ve köleler de ikinci tabakayı teşkil etmişlerdir.

⁷⁸ *1234 Kroniği*nde şöyle bir ifade geçmektedir; “Emevi halifesi II. Velîd (743-744) devletin idaresini Abbas b. Velîd'e tevdi etti. Bugün Bağdat'ta Abbasi halifeleri diye tanımlananların kullandıkları isim bu Abbas'tan gelmedir. Abbasi ismi, Müslüman bilmeyenlerinin sandıkları gibi peygamberleri Muhammedin amcası olan Abbâs'tan gelmemektedir. Bu Abbâs yetkilendirildiğinde ve altın deryasına düştüğünde Velîd'ten devleti gaspetmeyi tasarlamaktaydı. Müslümanların liderlerini kendi tarafına geçiriyor ve Velîd'e kötü yaftalamalarda bulunmaktaydı.” *1234 Kroniği*, s. 191.

⁷⁹ Yıldız, s. 31.

⁸⁰ Yıldız, s. 37.

⁸¹ Üçok, s.125.

⁸² Tanilli, Cilt-2, s.138.

⁸³ Üçok, s. 128.

⁸⁴ Yıldız, s. 39.

Toplumun azımsanmayacak bir kısmını oluşturan bu köleler savaşlar sonucu ele geçirilen yabancılardan müteşekkildi. İkinci ana tabakayı oluşturan gayrimüslimler, Emevilerde olduğu gibi aynı hukuka sahiptiler.⁸⁵ Zimmîler, cizye denen bir vergi karşılığında dinlerini ve hayatlarını büyük oranda serbestçe yaşamışlardır.⁸⁶ Bununla beraber onlar bu verginin karşılığı olarak hem askerlik mükellefiyetinden muaf tutulur hem de devlet tarafından korunurlardı. Zimmîler toprakları için de haraç denilen bir vergi öderlerdi, bunun karşılığında toprakları kendilerinde kalırdı.⁸⁷ Ayrıca Abbasilerle beraber kimi yazarlara göre “mevali” ile Araplar arasındaki fark kapanmış, kimilerine göre ise bu ayrım Emeviler döneminde olduğu gibi devam etmiştir.⁸⁸

Abbasilerde devletin dini İslamdı. Ancak Emevilerin temsil ettiği mülk-devlet yerine Abbasilerdin kavramını öne çıkararak, dini hassasiyetleri ve gerçek halifelik olgusunu ön planda tutan bir anlayışı savunmuşlardır.⁸⁹ Zira Abbasi halifeleri etrafa karşı dindar gözükmeye çalışmışlardır⁹⁰ ve yanlarında devamlı din âlimleri bulundurmuşlardır. Ayrıca Beytül Hikme'nin kurulması, Süryanice üzerinden yapılan felsefi çeviriler ve sosyal alanda Hıristiyanlarla Müslümanların önemli ölçüde kaynaşmasıyla beraber İslam dini bünyesinde de bazı tartışmalar ortaya çıkmıştır⁹¹.

Sosyal alana bakıldığında Emeviler dönemi Orta Doğunun Araplaşması ve yerleşik bir düzene geçiş süreci olmuştu. Abbasiler devrinde ise Arap-İslam şehirleri ve kurumlarının oluşturulduğu bir sürece girilmiştir. Bunun sonucunda sosyal hayatta ve diğer bazı alanlarda dönüşümler yaşanmıştır. Ekonomik rahatlama ve تنها sınırlar bilgiye merak salan ve bilimi arayan bir uygarlık yaratmıştır.⁹² Hârûnürreşîd döneminde bilimsel eserlerin çevirileri dikkat çekmektedir. Huneyn b. İshak (808-

⁸⁵ Yıldız, s. 46.

⁸⁶ İbrahim Özcoşar, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Hukuki Durumu ve Millet Sistemi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 7, 2003, ss. 124-139, ss. 125-126.

⁸⁷ Öztürk, s. 353.

⁸⁸ Yıldız 31

⁸⁹ Yıldız, s. 34.

⁹⁰ Öztürk, s. 334.

⁹¹ Öztürk, s. 457-460.

⁹² Andre Clot, *Harun Reşit ve Abbasiler Dönemi*, çev. Nedim Demirtaş, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007), s. 74.

873) ve oğlu İshak b. Huneyn (910) gibi Hıristiyan entelektüeller, Farabi'ye de hocalık yapan Ebu Bıdır Matta b. Yunus (ö.940)⁹³ ve diğer bazı Hıristiyan ve Süryani yazarlar, Aristoteles, Euklides (Öklid), Galen, Ptolemaios (Batlamyus) ve diğer önde gelen Yunan yazarların eserlerini önce Süryaniceye ardından da Arapçaya aktarmışlardır.⁹⁴ Böylece özellikle Süryani geleneğine mensup Hıristiyanlar İslam dünyasının gelişimine önemli katkılar sunmuşlardır. Süryanilerin tıp alanındaki bilgilerinden istifade etmek isteyen halife Ebû Ca'fer el-Mansûr 754-775 ile halifelerin doktorluğuna Curcis'ten başlanarak Süryani doktorlar⁹⁵ getirilmiştir. Hatta kimilerine göre Süryanilerin yardımıyla Bağdat'ta ilk hastane bu dönemlerde kurulmuştur.⁹⁶ Böylelikle Abbasiler devrinin bu ilk zamanları İslam kültür ve uygarlığı adına bir dönüm noktası olmuştur.⁹⁷ Zira bilim ve kültür atılımı sonrasında ortaya çıkan çeşitli kurumlar bu dönemde şekillenmiş ve sonraları ilk İslam filozofu Kindi (801-873), doktor ve kimyacı İbn-i Sina (980-1037) ve matematikçi Harizmi (780-850) gibi başka bazı bilim adamının⁹⁸ ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır.

Siyasi alanda sınırlar zaten yeterince geniş olduğundan Abbasiler döneminde savaş siyaseti izlemek yerine devletin refahını yükseltme amacı ön planda tutulmuştur.⁹⁹ Nitekim Abbasi devletini tehdit edecek yakın ve güçlü komşu Bizans bazı dönemlerde iç çekişmelerle çalkalanmakta ve örneğin ikona kırıcılık gibi iç sorunlar yüzünden Abbasilerle uğraşacak durumda değildi. Yine de 781'de Hârûnürreşîd (786-809) Bizans topraklarına seferler düzenlemişti.¹⁰⁰ Böylece VIII. yüzyılın sonunda Abbasi İmparatorluğu askeri, siyasi ve ekonomik alanda gücünün zirvesine ulaşmıştır. Hârûnürreşîd dönemi refahından sonra oğulları Emîn (809-813) ve Me'mûn (813-833) arasında hilafet mücadelesi başlamıştır.¹⁰¹ Mücadeleyi kazanan Me'mûn az sonra İran ve Arap nüfuzuna karşı Türkleri bir denge unsuru

⁹³ Doru, s. 112.

⁹⁴ Doru, ss. 110-111; Clot, s. 233.

⁹⁵ Öztürk, s. 417.

⁹⁶ Efrem İsa Yusif, *Mezopotamya'nın Bilim Öncüleri: Süryani Tercüman ve Filozofları*, çev: Mustafa Arslan, (İstanbul: Doz Yayıncılık, 2007), s. 133; Öztürk, ss. 442-443.

⁹⁷ Yıldız, s. 40.

⁹⁸ Clot, s. 234.

⁹⁹ Yıldız, s. 36.

¹⁰⁰ Ostrogorsky, s. 169; Aynı şekilde Mu'tasım (833-842) Bizans'a akınlar yaparak Amorion şehrini zapt etmiştir. Ostrogorsky, s. 195.

¹⁰¹ Yıldız, s. 34.

olarak kullanmaya başlamıştır. Nitekim Me'mûn'dan sonra halife olan Mu'tasım (833-842) Türklerin yardımıyla tahta oturmuştur.¹⁰² Halife Mütevekkil'den (847-861) sonra da Türk komutanlar istedikleri kişiyi halifelik makamına getirme noktasına ulaşmışlardır.¹⁰³

2. Kroniğin Yazıldığı Dönemin Sosyal ve Dini Açıdan Tasviri

819 Yılı Kroniği Müslüman yönetimi altında yaşayan ve Süryanice yazmış Hıristiyan bir müellife aittir. Kroniğin kaleme alındığı dönem, yani IX. yüzyıl, İslam egemenliğinin kalıcı olduğunun artık gayrimüslimler tarafından da anlaşıldığı, dolayısıyla karşılıklı etkileşimin üst düzeyde yaşandığı bir süreçtir.

a. Süryanilerin Kimliği Meselesi ve Kısa Tarihleri

Süryanilerin Sami ırkına mensup oldukları düşünülmektedir. Ancak bilim dünyasında ve hatta bizzat bugünkü Süryaniler arasında konuya ilişkin bazı detaylar tartışılmaktadır. Bu bağlamda bazı kesimlerce Süryanilerin Arami bir kökene sahip oldukları söylenmekte, diğer bazı kesimlerce ise onların Asurî geçmişine vurgu yapılmak istenmektedir. Bu gibi tartışmalar bu mütevazı yüksek lisans tezinin hacmini aşacağı için burada detaylı şekilde bahis konusu edilmeyecektir. Yine de kesin olan, Süryanilerin Mezopotamya'nın yerli halklarından oldukları ve uzun bir süredir de burada yaşamayı sürdürdükleridir.¹⁰⁴

Süryaniler, bugün ismine Süryanice denilen kendilerine has bir dil, bu dil kullanılarak oluşturulan önemli bir edebiyat geleneği ve bu dili litürjide kullanan hiyerarşik kilise yapılanmaları vasıtasıyla tarih boyunca varlıklarını korumuşlardır. Süryanice 3000 yıllık bir geçmişi olduğu söylenen Aramicenin Urhoy diyalektiği olarak gelişmiş ve bugüne kadar kullanılagelmiştir.¹⁰⁵

¹⁰² Mehmet Nadir Özdemir, "Abbasi Halifesi Mu'tasım'ın Ordusunda Bulunan Türklerin "Köle" Olup Olmadığı Meselesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, ss. 211-230.

¹⁰³ Yıldız, s. 36.

¹⁰⁴ Yakup Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, (İstanbul: Zvi-Geyik Yayınları, 2001).

¹⁰⁵ Sebastian P. Brock- David G.K. Taylor, *Saklı İnci: Antik Arami Mirası*, çev. Gabriel Rabo, Cilt-1, (İstanbul: 2006), s. 5.

Süryanilerin kullandığı yazı da aynı şekilde Aramice/Süryanicedir. Ancak Aramice yazısının farklı formları bulunmaktadır. Süryaniler M.S. I. yüzyıldan başlayarak *Estrangelo* denilen ve zamanla gelişen bu köşeli yazı şeklini kullanmışlardır.¹⁰⁶ VIII. yüzyıldan itibaren hızlı ve daha pratik yazılması sebebiyle *Serto* veya Batı Süryanice hattı gelişerek bugüne dek kullanılagelmiştir.¹⁰⁷ *Serto* hattı öylesine benimsenmiştir ki, Mor Gabriel manastırı metropoliti Yuhanna (998-1035) neredeyse unutulmuş *Estrangelo* hattını tekrardan canlandırma ihtiyacını hissetmiştir.¹⁰⁸ Aynı şekilde Doğu Süryanilerinin de *Serto Madnhooyo* denilen (Doğu Süryanice) hatları mevcuttur. Doğu Süryanileri Geç Antikçağ ve Ortaçağ'da Hıristiyanlığı Asya'nın uzak yerlerinde yayma gayretleri sayesinde *Madnhooyo* hattını Hindistan ve Çin'in batısına kadar ulaştırmışlardır. Öyle ki, bugün bile Çin'de üstünde doğu Süryanice hattı ile yazılan bir kitabe bulunmaktadır.¹⁰⁹

Süryanice, Nşibin ve Urhoy akademilerinin kurulması ve başta Mor Efrem, Afrahat, Suruçlu Ya'qub ve Narsay gibi etkili yazarların kullanımı sonrası VII. yüzyıla değin sürecek altın devrine doğru yol almıştır.¹¹⁰ Ancak Arap fetihleriyle beraber Süryanice canlılığını yitirme sürecine girmiştir. Süryaniler zamanla Arapçayı kullanıp ana dillerini unuttur hâle gelmişlerdir. Ayin dili olmasından ötürü manastırlarda ve kiliselerde yazılıp konuşulmasına ve muhafazasına rağmen, günümüzde olduğu gibi Tır °Abdin bölgesi dışında neredeyse onu koruyan ve konuşan başka yer kalmamıştır. Süryanice yazı ise önemini nispeten XIII. yüzyıla dek korumuştur. Ayrıca bugün sınırlı olsa dahi halen dini ve kültürel alanda Süryanice yazısı kullanılmaktadır. Aslında Süryaniler, bu dille II/III. yüzyıllarda Tatianos (120-173) ve Bardayşan (154-222) ile başlayarak, neredeyse XIII. yüzyıla değin azımsanmayacak derecede farklı alanlarda eserler kaleme almışlardır. Özellikle VI. yüzyıldan XIII. yüzyıla dek yazılan tarihyografik eserler Latince, Fransızca, Almanca ve İngilizce gibi Batı dillerine çevrilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁶ Akalın-Duygu, s. 62.

¹⁰⁷ Akalın, Duygu, s. 62.

¹⁰⁸ Yakup Bilge, *1600 Yıllık Gelenek: Mor Gabriel Manastırı*, (İstanbul: Anadolu Ofset, 2011), s.39.

¹⁰⁹ Brock-Taylor, *Saklı İnci*, Cilt-1, s. 5.

¹¹⁰ Sebastian P. Brock-David G.K. Taylor, *Saklı İnci: Üçüncü Binyılın Başında; Süryani Ortodoks Kilisesi Tanıklığı*, çev. Gabriel Rabo, Cilt-3, (İstanbul: 2006), ss. 99-100.

¹¹¹ Detaylar için bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*.

Süryanilerin milli birliklerinin korunarak sonraki nesillere aktarılması noktasında önem taşıyan başka bir güç kilise olmuştur. Bugün, tarihsel süreçte birçok farklı kola ayrılmış durumdaki bu kiliseyi “Süryani Kilisesi” diye tanımlamak mümkündür. Süryani geleneğinde mevcut bazı gelenekler, Hıristiyanlığın ortaya çıkmasıyla birlikte Kudüs’ten sonra Hıristiyanlığı miladi I. yüzyılda kabul eden ilk inananların Antakya’da yaşayan Süryaniler olarak göstermektedir.¹¹² Ayrıca Süryaniler kendilerini İsa’nın baş havarisi Petros tarafından kurulduğuna inanılan Antakya Kilisesi’nin mirasçıları olarak görmektedir.¹¹³

Diğer kiliselerde olduğu gibi, erken dönemde Antakya Kilisesi bünyesinde de çeşitli kristolojik görüşler ve sorunlar ortaya çıkmıştır. Ancak bu sorunlar ilk üç yüzyılda Hıristiyanların kesin şekilde bölünmesine sebebiyet verecek nitelikte olmamıştır. Ne var ki Roma İmparatorluğu’nun Doğu eyaletlerinde yaşayan ve I. Efesos konsilinde (431) aforoz edilen Nestorios’un teolojisini benimseyen bir grup Hıristiyan, Bizans İmparatoru Zenon’un 489’da Urhoy’daki ilahiyat okulunu kapatmasıyla beraber Sasaniler denetimindeki İran sahasına sürülmüşlerdir.

İran Kilisesi zamanla Süryanice litürjiyi benimsemiştir. Böylece İran hâkimiyetindeki Hıristiyanlar Doğu Süryanileri (*Madnhaya/Nesturi*), Bizans hâkimiyetinde Süryanice litürjiyi kullananlar ise Batı Süryanileri (*Marboye*) olarak adlandırılmışlardır.¹¹⁴ Bu açıdan bakıldığında Süryaniler arasında ilk büyük bölünme gerçekleşmiştir. Ancak Doğu Süryanileri de XVI. yüzyılın ikinci yarısında kendi içinde bölünmeye uğramışlardır. Bölünen kesim papaya biat ederek Katolikliği kabullenmiş ve Keldani Katolik kilisesini kurmuştur.¹¹⁵ Geriye kalan Doğu Süryanileri de XIX. yüzyılda kiliselerinin adını “Doğu Asurî Kilisesi” olarak değiştirmişlerdir.¹¹⁶

¹¹² Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, s. 13.

¹¹³ Aziz S. Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, çev. Nurettin Hiçyılmaz, (İstanbul: Doz Yayıncılık, 2005), s. 192; A. Fortescue, “Batı Süryaniler’den Melkitler: Suryaye Malkaye ya da Suryoye Malkoye,” çev. Meral Ünüvar, Redakte. Jan Beth-Sawoce, *Journal of the Assyrian Academic Society*, Cilt-10, S. 2, 1996, ss. 1-28, s. 13.

¹¹⁴ Atiya, ss. 278-279.

¹¹⁵ Fortescue, s.14.

¹¹⁶ Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, ss. 93-94; Atiya, ss. 307-308.

Batı Süryani geleneği de Geç Antikçağ'da başka bazı bölünmeler yaşamıştır. 451'de toplanan ve Doğu Hıristiyan unsurların birçoğunca kabul edilmeyen Khalkedon (Kadıköy) Konsili'nin "diofizit" öğretisini imparatorluk yönetiminin zoruyla kabul eden kesim, "Kralcı/*Malkoye*/Melkit" tabir edilmişlerdir.¹¹⁷ Böylelikle Süryaniler ve Süryani Kilisesi açısından bir kopuş daha gerçekleşmiştir. Bir süre sonra ortaya çıkan Marunîler ise başlangıçta Khalkedon Konsili yanlısı yani Melkit görüşü benimserken VII. yüzyılda İmparator Herakleios'un "monoteletist" formülünü benimsemişlerdir¹¹⁸. XI. yüzyılın sonlarında Haçlı Seferleri sırasında Marunîler monotelitizmden dönerek Roma kilisesiyle birleşme sürecine girmişlerdir. Günümüzde Marunî Kilisesi Roma'daki Katolik Kilisesi ile birleşmiş durumdadır.¹¹⁹

Bizans İmparatorluğu Khalkedon Konsili'nden (451) sonra konsil yanlısı bir dini siyaset izlemiştir. Bunun bir yansıması olarak konsil karşıtı "miafizit"¹²⁰ görüşlü Doğu kiliseleri, istisna bazı dönemler de olmak kaydıyla¹²¹, Bizans merkezi tarafından kovuşturulmuştur. Özellikle Iustinus (518-527) döneminde bu baskı ve zulümler artma eğilimi göstermiştir.¹²² Hatta yaygın kaniya göre birkaç "miafizit" görüşlü ruhbandan başka dini görev yürüten ruhban kalmamıştır. İşte bunlardan geriye kalanlardan biri Ya'qub Burd'ono'dur. Ya'qub pek çok bölgeyi gezerek Miafizit görüşü savunan sayısız din adamı ataması yapmıştır.¹²³ Ya'qub Burd'ono yaklaşık 40 yıl boyunca Süryani Kilisesini ve miafizit görüşlü kiliseleri tekrar canlandırmaya ve örgütlemeğe çalışmış ve bunu da başarmıştır.¹²⁴ Bu nedenle

¹¹⁷ Fortescue, s. 2.

¹¹⁸ Atiya, s. 422; Monoteleüst (tek-iradecilik) görüşüne göre, İsa Mesih'in hem Tanrısal hem de insani doğası mevcut olmakla birlikte tek bir iradeye/enerjiye sahiptir. Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, s. 368.

¹¹⁹ Marunîler için bk. Atiya, ss. 426-427; Fortescue, s. 13.

¹²⁰ Miafizit öğretisi için bk. Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, ss. 320-1.

¹²¹ Zenon (474-491) ve Anastasios (491-518) dönemlerinde kovuşturma siyaseti izlenilmemiş hatta Anastasios miafizitleri desteklemiştir. Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, ss. 336-343.

¹²² Iustinus'un Khalkedon karşıtlarına yaptığı kovuşturma için bk. Bailly, s. 64; Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, ss. 349-350.

¹²³ Bar'Ebroyo, Ya'qub'un notlarına dayanarak onun 100 bin kâhin resmettiğini yazar. Barhebraei (Bar'Ebroyo), *Chronicon Ecclesiasticum*, s. 245.

¹²⁴ Turhan Kaçar, *Geç Antikçağda Hıristiyanlık*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009), s. 163.

Miafizit görüşü savunan konsil karşıtı Süryaniler (bazen karalama niyetiyle) Yakubi adıyla anılır olmuşlardır.¹²⁵

VII. yüzyılda İslam fetihleri başlayana kadar Miafizit Doğu Kiliseleri imparatorların değişen dini siyasetlerine göre ara ara kovuşturmalara uğramaya devam etmiştir.¹²⁶ Fakat İslam fetihleriyle beraber Süryaniler ve Miafizit görüşlü konsil karşıtı diğer Hıristiyan unsurlar Bizans İmparatorluğunun siyasi egemenliğinden çıktıkları için bu baskılar X. yüzyıla kadar durmuştur. Ancak Süryani Kilisesinde bölünmeler ilerleyen dönemlerde de yaşanmıştır. XVIII. yüzyılda patriklik seçimindeki anlaşmazlıklardan dolayı Mardin de bir grup Süryani, episkopos Mihail Carve önderliğinde papalığa bağlanmış ve Süryani Katolik kilisesini 1782’de kurmuşlardır.¹²⁷ XIX. yüzyıla gelindiğinde ise Protestan misyonerlerinin faaliyetleri sonucu az bir sayı teşkil etse de kimi Süryaniler Protestanlaşmışlardır.

Bugün ise Antakya Süryani Kilisesi/Patrikliği’nin merkezi Suriye’nin Şam kentinde bulunmaktadır. Süryaniler 1960’larda başlayan ve 1980’ler de hızlanan bir hareketlenmeyle Avrupa ve Amerika gibi yerlere göç etmişlerdir.¹²⁸ Bugün Türkiye’de 20 bini İstanbul’da 5 bini de Güneydoğu Anadolu’da olmak kaydıyla 25 bin civarında bir Süryani nüfus mevcuttur.

¹²⁵ Konu hakkında bk. Bar °Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, s. 217; Ya°qub Burd°ono döneminde Constantinopolis hükümeti, Antiokheia Miafizit patriği Paulos Dbeth Ukome’nin Constantinopolis ile görüş birliği yapmaları karşılığında Khalkedon konsilini feshedeceklerini söylemiş ancak verdiği sözü tutmamıştı. Paulos’un Khalkedonculara aldanıp görüş birliği yaptığını duyan halk patrik Paulos’a karşı homurdanmaya başlar. Ya°qub Burd°ono Arap kral Münderin araya girmesiyle Paulos’u affetmiş ama bu seferde Aleksandreia bu durumu hoş karşılamamıştı. Ya°qub çaresiz Paulos’u yine azletti. Kimisi Ya°qub Burd°ono’nun tarafını tutarken kimisi de Paulos’u tutmuştur. Paulos taraftarları Ya°qub Burd°ono taraftarlarına “Yakubiler” demeye başladılar. Yakubi ismi ise sonradan Süryani (Miafizitler) için kullanılmaya başlanmıştır. Mihoyel Rabo, s. 423; Çelik, *Antakya Süryani Kilisesi*, ss. 272-273; Ya°qub Burd°ono ile Paulos arasında yaşananlar için bk. *1234 Kroniği*, ss. 361-363; Bar °Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 225-245.

¹²⁶ Çelik, *Antakya Süryani Kilisesi*, ss. 272-273; *1234 Kroniği*, Mavrikios’un (582-602) kovuşturmaları hakkında bilgi vermekte ve “onun dört yüz ortodoks (miafizit) rahibi aynı anda kestiğini aktarmaktadır.” *1234 Kroniği*, s. 133.

¹²⁷ Akalın-Duygu, s. 63.

¹²⁸ Bilge, s 13.

b. Kroniğin Yazıldığı Dönemde Süryani Kiliseleri

Bir önceki başlık altında, Khalkedoncu bir siyaset izleyen Bizans yönetiminin Süryani Kilisesini “sapkın” olarak görüp kovuşturduğu söylenmişti.¹²⁹ Aynı şekilde Sasanilerin denetimindeki Doğu Süryanileri de (resmi olarak 410 Konsili’yle birlikte devlet tarafından tanınmışlarsa bile) Sasani krallarının gözünde asli unsur sayılmamıştı. Onlara siyasi yönden şüpheyle bakılmış, savaşlardaki mağlubiyetlerin faturası onlara yansımış ve inançları uğruna bazen zulme uğramışlardır.¹³⁰ Ancak bu durum Batı ve Doğu Süryanileri için VII. yüzyılın birinci yarısında Arapların Suriye (636) ve Irak’ı (637) fethetmeleri ve Süryanilerinde fetih esnasında Araplardan yana tavır takınmalarıyla son bulmuştur.

Batı ve Doğu geleneğine mensup Süryaniler bundan sonraki süreçte İslam hâkimiyetinde yaşamışlardır. Ancak Bizans ve Sasani yönetimlerinin aksine Süryani cemaatlerin İslam yönetimi altındaki statülerinde birçok açıdan müspet gelişmeler yaşanmıştır. Zira İslam yönetimleri bir alt bölümde anlatılacağı üzere bütün gayrimüslimleri ve dolayısıyla Batı/Doğu Süryanilerini de zimmî hukuku bağlamında değerlendirmişlerdir. Böylece İslam yönetimi altında Süryaniler için yeni bir dönem başlamıştır.

Miafizit Süryaniler Bizans kovuşturmalarından İslam yönetimi sayesinde kurtulmuşlardır. Ayrıca yine bu sayede kiliselerinin ellerinden alınıp Melkitlere verilmesi usulü de sona ermiştir. Bu bağlamda Süryanilerin şimdi bu yeni dönemde hukuku daha fazla ön plana alan bir devlet siyasetiyle muhatap oldukları söylenebilir. Zira İslam devleti tarafından resmen tanınan Miafizit Süryani Kilisesi, İslam hukuku çerçevesinde bazı açılardan özerk bir yapıya kavuşturulmuştur.¹³¹ Miafizit Süryani Kilisesi’nin bu şekilde İslam yönetimi altında adeta yeniden organize edildiği söylenebilir. Elbette bunun istisnaları da olmuştur. Zira kimi Müslüman yöneticilerin

¹²⁹Atiya, ss. 216-217.

¹³⁰ Konuya ilişkin detaylar için bk. Zafer Duygu, “Doğu Kilisesi: Erken Yüzyılları Özelinde Bir Değerlendirme”, *The Journal of Mesopotamian Studies (JMS)*, C-2, S. 1, Yıl 2017, ss. 134-155.

¹³¹ Zafer Duygu, *Tüm Cepheleriyle Batı ve Doğu Süryanileri Tarihi (I-XII. Yüzyıllar)*, Basılmamış Kitap Çalışması, s. 261.

Hıristiyanlara baskı yaptıkları, manastırlara veya kiliselere el koydukları dönemlere de rastlanmaktadır.¹³²

Hıristiyan cemaatler İslam yönetimi altında önceki dönemlerin aksine teolojik ve kristolojik açıdan tartışmaların nispeten gündem dışında kaldığı bir süreci de tevarüs etmişlerdir. Ancak Süryani Kilisesi özelinde karışıklıklar bu yeni dönemde daha da artmıştır. Burada en önemli faktör, Hıristiyan ruhbanların dini olduğu kadar dünyevi açıdan da büyük yetkilerle donatılmış statü sahibi insanlar olarak devlet tarafından tanınmalarıdır. Bizzat halifelerle doğrudan muhatap olabilen patrikler, statü itibarıyla birçok episkoposun yer almak isteyecekleri bir makamı tevarüs etmişlerdir. Bu durum bir taraftan kilise bünyesindeki iç çekişmeleri ve nüfuz mücadelelerini körüklemiştir. Diğer taraftan ise bazı dönemlerde Müslüman yöneticilerin kilise içi meselelere müdahil oldukları görülmektedir.¹³³

Doğu Hıristiyanlığı açısından büyük öneme sahip manastır kurumunun da bu dönemde belirli bir oranda yozlaştığı anlaşılmaktadır. Nitekim Süryani geleneğine mensup manastırların birbirleriyle olan nüfuz kavgaları, bu manastırlardan mezun olarak kilise hiyerarşisinde görev alan din adamlarının kavgalarında kendisini belli etmiştir.¹³⁴ Ayrıca İslam yönetimi altında Süryaniler arasında geniş çaplı şekilde İslamlaşma yaşanması farklı geleneklere sahip Süryani kiliselerinin en büyük problemlerinden birisini teşkil etmiştir. Nitekim kimi ruhbanların bu problemin çözümüne dair bazı tedbirlere başvurdukları da kaynaklarda geçmektedir.¹³⁵

Bütün bu olumsuz gelişmelerin neticesinde Süryani Kilisesi günden güne güç kaybetmiştir. Buna rağmen Süryani Kilisesi kimi dirayetli patriklerin yönetimi dönemlerinde eski saygın statüsünü korumayı nispeten başarmıştır. Ayrıca birçok entelektüel yetiştirmesi de Süryani Kilisesi açısından bu saygın görünüme yardımcı

¹³² Duygu, *Tüm Cepheleriyle Batı ve Doğu Süryanileri Tarihi (I-XII. Yüzyıllar)*, s. 281-288; Vaftizci Yahya Kilisesinin (Emevi Camii)'ne eklenmesi gibi haksızlıklarda olabilmekteydi. Bk. aynı yazar ss. 309-310.

¹³³ Birçok örnek arasında mesela bkz. *754-813 Kroniği* (trc) Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 370-372.

¹³⁴ Birçok örnek arasından bk. *Zuqnin Kroniği*, 4.Bölüm, ss. 212-214.

¹³⁵ Zafer Duygu, "Zuknin Manastırı Süryani Kroniği Özelinde İslam İdaresi Altında Hıristiyanlarda Din Değiştirme Meselesi", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmalar Dergisi*, C-10, S. 2, Yıl 2013, ss. 201-273.

olmuştur.¹³⁶ Nitekim bu dönemde kalem oynatan Hıristiyan yazarlar, Bizans döneminde oldukça hararetle bir konu teşkil eden kristolojik tartışmalar yerine şimdi artık İslam'a ve daha küçük bir oranda da diğer Hıristiyan mezheplerine karşı reddiyeler yazmışlardır.¹³⁷ Miafizit Süryani Kilisesi bu süreçte kendi yayılması açısından önem taşıyan birtakım faaliyetlerde de bulunmuştur ki, Iulianuşçu Ermeniler üzerinde yürütülen başarısız misyonerlik faaliyetlerini bu bakımdan önemsemek gerekir.¹³⁸

Doğu Süryani Kilisesi ise İslam yönetimi altında bazı açılardan daha parlak bir dönem yaşamıştır. Zira Doğu Süryani Kilisesi, tarihinin en geniş sınırlarına, zenginlik ve refahına İslam hâkimiyeti altında ulaşmıştır. Doğu Kilisesi İslam başkenti olan Bağdat'tan, bu şehirde oturan Katolikos tarafından yönetilmiştir. Bu olgu, Doğu Kilisesi'nin sarayla çok daha yakın ilişkiler kurmasına da yol açmıştır. Nitekim zamanla Doğu Kilisesi'nin ülkedeki diğer kiliselerin üzerinde bir temsil kabiliyeti elde ettiği görülmektedir. Ancak iç çekişmeler, huzursuzluklar, patrik seçiminde yaşanan rüşvet skandalları ve İslamlaşma, Doğu Kilisesi'nin ve mensuplarının gözle görünen en büyük problemleri olmuştur. Bu bağlamda patriklik makamı için çekişen ruhbanların birbirlerini şikâyet etmek için hilafet makamına müracaat etmeleri hem bu kilisenin saygınlığını zedelemiş, hem de hilafet merkezini kilise içi sorunlara müdahil hale getirmiştir.¹³⁹

Doğu Kilisesi'nin İslam yönetimi altında misyonerlik faaliyetleri açısından elde ettiği başarılar ise gerçekten şaşırtıcıdır. Hıristiyanlığın Mopsuestialı Theodoros tarafından yapılmış kristolojik yorumunu benimsemiş olan bu kilise, henüz Sasani yönetimi altında V. ve VI. yüzyıllardan itibaren Asya kıtasının iç kısımlarına doğru misyonerlik faaliyetlerine başlamıştı. Nitekim bu yayılma çabası İslam yönetimi altında önemli başarıları da beraberinde getirmiştir. Zira Hıristiyanlığın Theodorosçu yorumuyla dahi olsa Doğu Kilisesi'nin misyonerleri tarafından Türkistan'dan Çin'e,

¹³⁶ Tikrit Mafiryani Maruta (629-649), Patrik Mor Yuhanun D'sedraw (631-648), Severus Sabukhat (ö. 667) ve Urhoylu Ya'qub (633-708) gibi isimler yetişebilmişlerdir. Bk. Atiya, ss. 219-220; Yusuf, ss. 93-108.

¹³⁷ Duygu, *Tüm Cepheleriyle Batı ve Doğu Süryanileri Tarihi (I-XII. Yüzyıllar)*, ss. 323-332.

¹³⁸ 754-813 Kroniği (trc) Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 378-381.

¹³⁹ Atiya, s. 297; Duygu, *Tüm Cepheleriyle Batı ve Doğu Süryanileri Tarihi (I-XII. Yüzyıllar)*, ss. 396-397.

Sibirya'dan Hindistan'a, Arabistan'dan Asya'nın başka ücra köşelerine kadar birçok bölgeye götürülmüştür.¹⁴⁰ O kadar ki Cengiz Han'ın Uygur-Süryani yazısını Moğol devletinin resmi yazışmalarında kullandığı söylenmektedir.¹⁴¹ Bu faaliyetlerin sonucunda Doğu Süryani Kilisesi Katolikosu Timotheos'un (727-820) "Bir başpiskopos veya metropolitimizin olmadığı hiçbir bölge kalmamıştır"¹⁴² dediği rivayet edilir.

Bununla beraber Doğu Kilisesi mensuplarının kendilerini gösterdikleri bir diğer mühim saha entelektüel yönü itibariyle ön plana çıkmaktadır. Zira özellikle Doğu Kilisesi'ne mensup yazarlar Beytülhikme gibi bilim yuvalarında önemli roller ve görevler üstlenmişler, eski Yunancadan Arapçaya yapılan tercümelerde iş yükünün büyük kısmını omuzlamışlardır. Bu bakımdan karışıklıklara ve çalkantılara rağmen Doğu Kilisesi'ni İslam yönetimi altında önemli isimler yetiştirdiği anlaşılmaktadır.¹⁴³ Dolayısıyla Doğu Süryani Kilisesinin kimi olumsuzluklara rağmen genel olarak bilhassa Abbasiler döneminde bütün tarihinin en rahat dönemini yaşadığı rahatlıkla söylenebilir.¹⁴⁴

c. Millet Sistemi ve Zımmi Hukuku Bağlamında Süryaniler

Gayrimüslimlerin idaresi meselesi İslam Devleti'nin gündemine ilk defa olarak Mekke'nin fethiyle beraber (630) gelmiştir.¹⁴⁵ Bir sonraki aşamada Suriye ve Irak gibi bölgelerin ele geçirilmesiyle beraber bir kez daha Hıristiyan topluluklarla

¹⁴⁰ Doğu kilisesinin yayılma gösterdiği bütün bu coğrafyalarda kalıcı olabildiği yer Hindistan olmuştur. Duygu, *Tüm Cepheleriyle Batı ve Doğu Süryanileri Tarihi (I-XII. Yüzyıllar)*, s. 417; Atiya, ss. 285-294.

¹⁴¹ Doğu kilisesinin Ruslar arasında da Hıristiyanlığın yayılmasına etkide buldukları aktarılmaktadır. Duygu, *Tüm Cepheleriyle Batı ve Doğu Süryanileri Tarihi (I-XII. Yüzyıllar)*, ss. 400-419.

¹⁴² Yusif, s. 129.

¹⁴³ Duygu, *Tüm Cepheleriyle Batı ve Doğu Süryanileri Tarihi (I-XII. Yüzyıllar)*, s. 397; Timothe (727-820), Huneyn b. İshak (810-874), Gabriel Bochtisho (ö. 828), gibi önemli isimler bu dönemde faal olan şahsiyetlerdir. Hayatları ve eserleri hakkında bk. Yusif, ss. 119-150.

¹⁴⁴ Atiya, s. 299.

¹⁴⁵ Muhammed Çuak, "İslami Literatürlerde Gayrimüslim Azınlık Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tarihi Süreci", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-IV, S. 7, 2016/1, ss. 119-139, s. 120.

karşı karşıya gelinmiştir.¹⁴⁶ Süryaniler ise büyük ölçüde Ömer b. Hattâb dönemindeki fetihlerle İslam yönetimi altına girmişlerdir.¹⁴⁷ Süryanilerin o zamandan bugüne değin istisnaları da olmak kaydıyla İslam idaresi altında yaşadıkları görülmektedir.

İslam yönetiminin gayrimüslimlerle ilişkileri temelde belirli bir hukuk çerçevesine göre belirlenmiştir. İslam devletinde uygulanan idari sisteme göre; gayrimüslimler siyasi yönden (i) Müslümanlarla savaş durumunda olanlar ve (ii) Müslümanlarla anlaşma yapmış olanlar, şeklinde ikiye ayrılmışlardır. Bu ikinci grup, yani anlaşma yapmış olanlar ise “zimmîler”, “muahidler” (anlaşma yapılanlar) ve “eman¹⁴⁸ verilenler” olarak üç grup olarak tasavvur edilmişlerdir.¹⁴⁹ Bu doğrultuda “zimmî”¹⁵⁰, İslam ülkesinde yaşayan, İslam egemenliğini kabul eden ve kendi dininde kalmakla birlikte cizye vermek karşılığında askerlikten muaf tutularak yaşama hakkı elde eden kişiye denilmektedir.¹⁵¹ Gayrimüslimlerden alınan diğer bir vergi ise işledikleri toprak karşılığında ve toprakları kendilerinde kalmak şartıyla onlardan tahsil edilen “haraç vergisi” olmuştur.¹⁵² Bunun dışında da gayrimüslimler dini yönden ehli kitap (Hıristiyan-Yahudiler) ve ehli kitap olmayanlar (Mecusiler, puta tapanlar) olarak ikiye ayrılmışlardır.¹⁵³ Müslümanlar, ehli kitap olmaları itibarıyla Hıristiyan ve Yahudileri kendilerine daha yakın bulmuşlardır. Süryaniler zimmî ve ehli kitap kategorisinde sayılmışlardır. Bu sistemde zimmîler, kendi dini ve cezai hukuklarına tabi sayılmışlardır.¹⁵⁴ Bunun dışında aile, evlilik, boşanma, miras ve eğitim gibi konular en yüksek dini lider, yani patrik ve uhdesindekiler tarafından

¹⁴⁶ Ebubekir Sofuoğlu-İlke Nur Akvarup, “Osmanlı Devletinde Millet Sistemi ve Süryaniler”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 7: S. 1, 2012, ss.71-88, s.75; Mehmet Çelik, Süryaniler: “Doğu Hıristiyan Kiliseleri Arasında Yer Alan ve Ya’kubiler Adıyla da Bilinen Grup”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt-38, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, ss. 175-178, ss, 176-1777.

¹⁴⁷ Sofuoğlu- Akvarup, s.71; Doru, s. 92; Yousif, s. 137.

¹⁴⁸ Daha detaylı bilgi için bk. Hüseyin Baysa, “İslâm Hukukundaki Himaye Geleneği Müvâcehesinde Mültecilik Sistemi” *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi: İlahiyat Akademi Dergisi*, C-3, S. 4, Ocak 2016, ss. 37-47, ss. 40-41.

¹⁴⁹ Özcöşar, ss. 124-125.

¹⁵⁰ Daha detaylı bilgi için bk. Baysa, ss. 41-42.

¹⁵¹ Yousif, s. 137; Üçok, ss. 133-134.

¹⁵² Öztürk, s. 353.

¹⁵³ Özcöşar, ss. 124-125.

¹⁵⁴ Aksu, “Emeviler Döneminde Sosyal Tabakalar”, s. 77.

idare edilmiştir.¹⁵⁵ Patrikler seçilmelerinin ardından Halife'den berat alarak göreve başlamışlardır.

¹⁵⁵ Özcoşar, ss. 126-128.

II. KRONİĞE İLİŞKİN TEMEL BİLGİLER

Bu bölümde *819 Yılı Kroniğinin* anonim yazarı, yazmanın IX. yüzyılın ikinci yarısında kopyalanan nüshası ve 1920’de neşredilen kopyası üzerine, yine yazarın yazdıklarından yola çıkarak yorumlamaya ve bir değerlendirme yapmaya çalışacağız. Ayrıca modern dönemde *819 Yılı Kroniği* üzerinde çalışma yapan Süryaniyatçılar ve çalışmaları hakkında bilgi vereceğiz.

1. Kroniğin Yazarı Hakkında

Kaleme aldıkları eserlerle Süryani historiyoğrafi geleneğine katkı sunan birçok Süryani yazar bugün ismen bilinmektedir. Ancak bu gelenek çok sayıda anonim eseri de ihtiva etmektedir. Zira VI. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar geçen süreçte kayda geçirilmiş Süryanice pek çok tarih çalışmasının yazarı meçhuldür. Nitekim tez konumuzu oluşturan *819 Yılı Kroniği* özelinde de durum böyledir, çünkü bu kronik çalışmasının yazarı bilinmemektedir. Bu nedenle bizde yazarın kayıtlarından yola çıkarak onun düşünceleri, eğilimleri, dini görüşleri veya kim olabileceği gibi konularda bazı değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz.

Süryani literatürünün en temel özelliklerinden biri, bu literatür geleneğine mensup yazarların istisnasız din adamı olmalarıdır. Bu takdirde, *819 Yılı Kroniği*’nin de Hıristiyan bir ruhban tarafından kaleme alındığı söylenebilir. Bir sonraki paragrafta anlatılacağı üzere kroniğin bir manastırda kayda geçirildiği anlaşılmaktadır. Ne var ki, ruhban olduğu anlaşılan müellifin ruhban hiyerarşisindeki rütbesini tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Yazar, Süryanice konusunda yetkin birisidir. Ayrıca her ne kadar detaylara fazla inmese de kısa kayıtlarıyla açık bir anlatım yapmaktadır. Kronik, bugün Midyat’ta yer alan Mor Gabriel (Qarṭmin) Manastırı hakkında ilginç bazı bilgiler içermektedir. Keza bu manastırın ismi metinde 15 defa geçmektedir. Yazar, bu bağlamda örneğin söz konusu bu manastırda yetişip çeşitli kiliselere atanan ruhbanların isimlerini, atanma tarihlerini ve sırasını belirtmektedir. Örneğin manastır mezarlığının iki defa açıldığından ve buradan çıkarılan kafataslarından söz

etmektedir. Bu gibi ayrıntılar, eserin Qartmin Manastırı'nda kaleme alındığına dair delil oluşturmaktadır. Değilse, yazar en kötü ihtimalle şu veya bu şekilde bu manastırla haşır neşir bir ruhban olmalıdır.

Yazarın Qartmin Manastırı'na mensubiyeti onun aynı zamanda Hıristiyanlığın Miafizit görüşünü benimsediğini de göstermektedir. Zira bu manastırın Miafizit Süryaniler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Ancak konuya ilişkin tek kanıt bu da değildir. Yazar, Doğu Kilise geleneğinde önde gelen ilahiyatçılardan Nestorios hakkında olumsuz düşünceler taşımakta, Nestorios'un "sapkın" olduğunu öne sürmektedir. Başka bir örnekte Bizans hükümdarlarının Khalkedoncu din siyasetlerine atıf yapmakta, onların Miafizit Süryani Kilisesi'ne olan müdahalelerini çeşitli yollarla eleştirmektedir. Bu olgu yazarın metninde öylesine baskın bir vurgudur ki, mesela bir kayıтта İmparator Markianos, Nestorios'un "sapkın" öğretilerini yenilemek maksadıyla Khalkedon Konsili'ni topladığı gerekçesiyle itham edilmektedir. Benzer bir şekilde, I. Iustinus'un metin diliyle "ortodoksları" (yani Miafizitleri) kovuşturması yerilmektedir. Bütün bu örnekler ve "doğru yol" anlamına gelen "ortodoks" ifadesinin (Miafizit) Hıristiyanlar için kullanılması, kim olduğunu bilmediğimiz yazarın Miafizit bir Hıristiyan olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.

Yazar, Süryani tarihyografi geleneğinin başka eserlerden de bilinen başka bazı özelliklerini de yansıtmaktadır. Örneğin, eserde geçen kayıtlar Seleukos Takvimi'ne göre tarihlendirilmektedir. Tarihsel olaylar Hıristiyan bir bakışla yorumlanmaktadır. Bazı kayıtlar, tıpkı bu geleneği yansıtan diğer bazı metinlerde karşımıza çıktığı gibi, Tanrı'nın yeryüzüne müdahil konumunu kanıtlama endişesi yansıtmakta, bazıları ise Miafizit öğretiyi diğer Hıristiyanlık yorumlarına karşı savunma amacı taşımaktadır.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Süryani tarihyografi geleneğinin kendisine has özellikleri için bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 46-49.

2. Kroniğin Elyazması Hakkında

819 Yılı Kroniği anonim bir metindir. Bununla beraber metni ihtiva eden orijinal elyazması da bugün kayıptır. Mevcut metin IX. yüzyılın ikinci yarısında Harran episkoposu Davut tarafından kopyalanmış bir nüshadır. Bu nüsha, 1911 yılında Miafizit Süryani Kilisesi Patriği Efrem I. Barsavm tarafından Şırnak'ın İdil ilçesine bağlı Basabrina isimli Süryani köyünde bulunmuştur. Patrik, *Srişoto D'turabdin* isimli eserinde bu konuya dair şöyle bir açıklama yapmaktadır:

(Yunan Yılı olarak) 308'den 1130 yılına dek yaşanan olayları özet olarak sunan hikâyenin iki sütuna ayrılmış yedi buçuk sayfadan oluştuğunu ve ayrı olarak 1 sayfasında Mor Efrem'den, havarilerin hayat hikâyelerine ait olduğunu gördüm.¹⁵⁷

Barşawm, bir sonraki aşamada 1920 yılında Süryaniyat alanının meşhur âlimi J.-B. Chabot beraber Paris'te eseri neşretmiştir. İşte, bu tez çalışmasında bizim üzerinde çalıştığımız kopya da Paris'te basılan söz konusu bu metindir.

Bütün bu anlatımdan anlaşılacağı üzere yazmanın orijinal ilk hali hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, kronik hakkında yapılan değerlendirmeler mecburen istinsah edilen nüsha hakkında olmaktadır. Ancak yine de mevcut metinden hareketle varılabilecek bazı yargılar bulunmaktadır.

1. IX. yüzyılda istinsah edilen yazma iki sütuna ayrılmış yedi buçuk sayfadan oluşmaktadır.
2. Üzerinde çalıştığımız ve 1920'de basımı yapılan eser 19 sayfadan oluşmaktadır ve Aramice/Süryanicenin Estrangelo hattıyla kaleme alınmıştır.
3. Yazmanın dili yalın ve anlaşılırdır. Zira metin anlaşılması güç kelimeler ve edebi sanatlar barındırmamaktadır.

¹⁵⁷ Efrem I. Barşawm, *Srişoto D'turabdin: Şmidotho Damhavyone Daşrişotho*, I. Baskı, eds. I. Zekka Ayvaz, (Şam: BabTuma Matbaası, 2008), s. 228.

4. Yazma tarihsel olayları kısa kayıtlar (lemma) biçiminde aktardığı için olayların detaylarına inilmemektedir. Yazar söz konusu etmek istediği olayı kısa ve öz bir şekilde anlatmaktadır.
5. Yazmada ... şeklinde işaret edilen ve boş bırakılan yerler okunamamıştır.
6. Metin, 1130 Yunan yılına, yani M.S 819'a kadar kronolojik bir düzen içinde devam etmektedir. Ancak metnin sona ermesinden sonra eserin içeriği ve kronolojik düzeniyle örtüşmeyen bir sayfalık bir bilgi daha mevcuttur. Burada İsa'nın baş havarisi Petros'un yaşam öyküsüne atıf yapılmakta ve ayrıca 1406 Yunan yılında (M.S. 1095) Türklerin Nşibin'e geldiklerini ifade eden bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu bilgilerin esere hangi tarihte eklendiğini tespit etmek pek mümkün görünmemektedir.

3. Kronik Üzerine Yapılan Modern Çalışmalar ve Yayınlar Hakkında

819 Yılı Kroniğinin orijinal yazması bugün için kayıptır. Barşawm ile Chabot 1920'de Paris'te CSCO serisi içinde mevcut metni neşretmişlerdir.¹⁵⁸ Nitekim bunu bir önceki başlıkta da belirtmiştik. Barşawm'ın *Tur'abdin Tarihi, Saçılmış İnciler ve Sritoto D'urabdin* isimlerini taşıyan kitaplarında da kroniğin tarihçesi, bulunuşu, neşri ve içeriği hakkında kısa bilgiler bulunmaktadır. Fransız Süryaniyatçı J.-B. Chabot da eseri Latinceye¹⁵⁹çevirmiştir.

Daha yakın dönemde, günümüzün Süryaniyat alanında önde gelen uzmanı Sebastian P. Brock, Süryani historiyoğrafisini konu ettiği *Syriac Historical Writing: A Survey of the Main Sources* çalışmasında 819 Yılı Kroniği hakkında kısa bir sunum yapmıştır.¹⁶⁰ Bir başka araştırmacı Andrew Palmer, *819 Yılı Kroniğini 846 Yılı*

¹⁵⁸ ed. Efrem I. Barşawm-Jean Baptiste Chabot, *Anonymi Auctoris Chronicon and Annum Christi 1234 Pertinens: Chronicon Anonymum Ad Annum Domini 819 Pertinens*, CSCO 81, Syr. 37, (Paris: Typographeo Reipublicae, 1920), ss. 3-24.

¹⁵⁹ ed. Jean Baptiste Chabot, *Anonymi Auctoris Chronicon and Annum Christi 1234 Pertinens: Chronicon Anonymum Ad Annum Domini 819 Pertinens*, CSCO 109, Syr. 56. (Paris: Typographeo Reipublicae, 1937), ss. 1-16.

¹⁶⁰ Sebastian Brock, *Syriac Historical Writing: A Survey of the Main Sources*, (Oxford: The Oriental Institute), ss. 1-30, s. 13.

*Kroniği*¹⁶¹ ile karşılaştırmıştır. Palmer; “846 Yılı *Kroniği* bütün kayıtlarını 819 Yılı *Kroniği*nden almıştır. Çünkü eserin büyük bölümü harfi harfine aynıdır” demektedir. Bununla birlikte Palmer, 819 Yılı *Kroniği* ile 846 Yılı *Kroniği*’nin uyumlu pasajlarını İngilizceye de çevirmiştir. Aynı şekilde alanın başka bir uzmanı olan J. Van Ginkel de 819 Yılı *Kroniği*nin içeriğinden ve öneminden bahsetmiş ve *kroniği* 846 Yılı *Kroniği*’yle bazı açılardan karşılaştırmıştır.¹⁶² 819 Yılı *Kroniği* hakkında Batı’da yapılan bazı araştırmalar Ginkel tarafından bir dipnotta sunulmuştur. Son olarak şu hususu da belirtmek gerekir: 819 Yılı *Kroniği* Palmer’ın kısmi tercümesi hariç İngilizceye çevrilmemiş durumdadır.

Türkiye özelinde, kronik hakkında fazla bir çalışma yoktur. Zafer Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı’nda Geç Antikçağ* isimli eserinde kronik hakkında tanıtıcı mahiyette birtakım bilgiler vermekte ve metne dair Batı’da yapılan çalışmalara temas etmektedir. *Kroniğin* Türkçe tercümesi de ilk defa olarak tez çalışmamızda gün yüzüne çıkarılmaktadır.

¹⁶¹ Andrew Palmer- Sebastian P. Brock- Robert G. Hoyland, *The Seventh Century In The West-Syrian Chronicles, Translated Text For Historians 15*, (Liverpool University Press, 1993), ss. 75-84.

¹⁶² J. Van Ginkel, “Chronicles Of 819 and 846”, in *The Encyclopedia Of The Medieval Chronicle*, ed. By Dunphy, R Graeme, Leiden/Boston Brill, 2010, ss. 283-284.

İKİNCİ BÖLÜM I. SÜRYANİCE METİN, TÜRKÇE TERCÜMESİ ve AÇIKLAMALAR

ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .

ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .

ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .
ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .
ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .

ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .
ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .

ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .

ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .

ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .

ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .

ܡܚܘܒܐ ܕܨܘܫܘܬܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ
ܕܥܘܠܡܐ ܕܡܝܬܘܢ .

כאשר נשאלים על ידינו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

כאשר נשאלים על ידינו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

האפשרות להשיב לנו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

כאשר נשאלים על ידינו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

כאשר נשאלים על ידינו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

כאשר נשאלים על ידינו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

כאשר נשאלים על ידינו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

כאשר נשאלים על ידינו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

כאשר נשאלים על ידינו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

כאשר נשאלים על ידינו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

כאשר נשאלים על ידינו, אנו משיבים להם שיש להם
האפשרות.

הנה, אכן לא יתכן שיש לה. כעניין זה, אין לה
הוא נראה.

הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.
הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.
הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.

הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.
הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.
הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.

הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.
הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.

הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.

הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.
הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.
הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.

הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.
הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.

הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.
הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.
הוא נראה שיש לה. נראה שיש לה.

הכנסתו כדוגמה, אנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר. אנחנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר.

אנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר. אנחנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר.

אנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר. אנחנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר.

אנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר. אנחנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר.

אנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר. אנחנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר.

אנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר. אנחנו מודים לך על כל מה שאתה עושה בשבילנו, ונראה שאתה עושה זאת בצורה הטובה ביותר.

אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו. אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו.

אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו. אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו.

אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו. אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו.

אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו. אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו.

אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו. אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו.

אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו. אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו.

אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו. אנחנו מודים לך על כל המאמצים והתמיכה שאתה נותנת לנו.

אנחנו רוצים לראות את המעורבות של כל אחד מהם
בפרויקט.

אנחנו רוצים לראות את המעורבות של כל אחד מהם
בפרויקט.

אנחנו רוצים לראות את המעורבות של כל אחד מהם
בפרויקט.

אנחנו רוצים לראות את המעורבות של כל אחד מהם
בפרויקט.

אנחנו רוצים לראות את המעורבות של כל אחד מהם
בפרויקט.

אנחנו רוצים לראות את המעורבות של כל אחד מהם
בפרויקט.

אנחנו רוצים לראות את המעורבות של כל אחד מהם
בפרויקט.

אנחנו רוצים לראות את המעורבות של הציבור, וזה, במובן
החברתי.

אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה, במובן
החברתי. אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה,
במובן החברתי. אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור,
ובמובן החברתי. אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור,
ובמובן החברתי.

אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה, במובן
החברתי. אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה,
במובן החברתי.

אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה, במובן
החברתי. אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה,
במובן החברתי.

אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה, במובן
החברתי. אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה,
במובן החברתי.

אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה, במובן
החברתי. אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה,
במובן החברתי.

אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה, במובן
החברתי. אנחנו רוצים להעמיק את המעורבות של הציבור, וזה,
במובן החברתי.

ከሀይማኖት አንድ አካል ሆኖ ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል። ይህ ስሜት ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል።

ሌላው ደብዳቤ ላይም ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል። ይህ ስሜት ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል።

ሌላው ደብዳቤ ላይም ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል። ይህ ስሜት ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል።

ሌላው ደብዳቤ ላይም ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል። ይህ ስሜት ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል።

ሌላው ደብዳቤ ላይም ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል። ይህ ስሜት ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል።

ሌላው ደብዳቤ ላይም ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል። ይህ ስሜት ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል።

ሌላው ደብዳቤ ላይም ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል። ይህ ስሜት ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል።

ሌላው ደብዳቤ ላይም ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል። ይህ ስሜት ለሕዝብ ስሜት ማድረግ ይችላል።

אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד.

אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד.

אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד.

אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד.

אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד.

אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד.

אנחנו נחזיק את המדינה יחד

אנחנו נחזיק את המדינה יחד : אנחנו נחזיק את המדינה יחד

אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד. אנחנו נחזיק את המדינה יחד.

ඔබ විශ්වාසයෙන් බැහැරවී සිටීමට අවකාශයක් සැලසීමට ඔබට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ වටිනාකම හඳුනා ගැනීමට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ මනසට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ දේහයට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ ජීවිතයට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ පවුලට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ සමාජයට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ රටට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ ලෝකයට අවකාශයක් ඇත.

ඔබට ඔබගේ ජීවිතයට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ පවුලට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ සමාජයට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ රටට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ ලෝකයට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ ජීවිතයට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ පවුලට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ සමාජයට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ රටට අවකාශයක් ඇත. ඔබට ඔබගේ ලෝකයට අවකාශයක් ඇත.

II. TÜRKÇE TERCÜMESİ ve AÇIKLAMALAR

QARTMİN¹⁶³ MANASTIRINDAN BİR RAHİBİN 1130¹⁶⁴ YUNAN YILINA¹⁶⁵ KADARKİ TARİH ÇALIŞMASI

819 YILI KRONİĞİ

Mesih'ten itibaren bu zamana kadar¹⁶⁶ çeşitli zamanlarda meydana gelmiş olayları içeren bu öyküyü, yine Rabbimizin gücüyle yazmaktayız.

308¹⁶⁷ Yunan yılında Mesih'e gebe kalındı. 309¹⁶⁸ yılında da doğdu. Üç yüz ...¹⁶⁹ yılında çarınha gerildi. Üç yüz yetmiş ... yılının 5 Temmuz'unda Paulos Roma'da şehit oldu. İmparator Neron'un¹⁷⁰ emriyle kılıçla başı vuruldu.

¹⁶³ Midyat'ın 25 km Güney Doğusu'nda bulunan Mor Gabriel Manastırının eski adı. IV. yüzyılda kurulduğuna inanılan manastır, tarihi boyunca dört farklı isimle anıla gelmiştir. Önceleri kurucuları Mor Şmuel ve Şem'un'aithâfen onların adıyla anılmıştır. V. yüzyılda Qartmin köyüne yakınlığından dolayı Qartmin Manastırı denilmiştir. VII. yy'da vefat eden meşhur metropoliti Mor Gabriel'eithâfen de bugüne dek onun adıyla bilinmiştir. Son olarak da devlet arşivlerinde Deyrulumur adıyla da tanınmıştır. Gregorii Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, (Cambridge Massachusetts: 1872), ss. 119-120; Yakup Bilge, *1600 Yıllık Gelenek: Mor Gabriel Manastırı*, (İstanbul: Anadolu Ofset, 2011), s. 55.

¹⁶⁴ M.S. 819.

¹⁶⁵ “Yunanların Yılında”: Sür. ٤٤٤٤ Lat. Anno graecorum: M.Ö. 312/311'de Büyük İskender'in komutanlarından I. Seleucus Nicator'un Babil'e girişi takvimin başlangıcı kabul edilmektedir. Bu takvim hem Seleukosların hâkimiyetinde hem de bütün Mezopotamya'da kullanılan takvimlerden biridir. “Yunanların Yılında” ifadesinden sonra verilen yılın Miladî karşılığını bulmak için o yıldan 312 veya 311 çıkarılır. Böylece “Yunan Yılına” miladî karşılığı olan yıl bulunmuş olunur. Zafer Duygu-Kutlu Akalın (eds.), *Kristolojiye Giriş: Miafizit, Dyofizit ve Khalkedoncu Anlayışlar*, (İstanbul: Divan Yayınları, 2017), s. 63; Bu nedenle “Yunanlıların Yılında” verilen sayıdan 311 çıkartmak yeterlidir.

¹⁶⁶ Miladî 819 yılı.

Şem'un¹⁷¹ ise Antiokheia'daki kilisenin temelini attı ve ilk patrik¹⁷² kendisi oldu. Yirmi beş sene patriklik yaptı. Roma'ya gittiğinde Paulos'un şehit edildiği yılda, 28 Aralık'ta İmparator Neron tarafından başı aşağıda kalacak bir şekilde haça gerildi.

400¹⁷³ yılında Kral Abgar¹⁷⁴ Urhoy'da¹⁷⁵ anıt mezar yaptı.

449¹⁷⁶ yılında Markion¹⁷⁷ kiliseden çıktı.

465¹⁷⁸ yılının 11 Temmuz'unda Bardaişan¹⁷⁹ doğdu.

¹⁶⁷ M.Ö. 3.

¹⁶⁸ M.Ö. 2.

¹⁶⁹ ... Orijinal metinde okunamayan kısımlar tercüme metni boyunca üç nokta ile gösterilmiştir.

¹⁷⁰ Roma İmparatoru (M.S. 54-68).

¹⁷¹ İncil'de geçtiği üzere İsa Mesih'in baş havarisi. Sür. *ܣܘܪܝܢܐ* Lat. Simon Petrus.

¹⁷² Patrik: Gerek Antiokheia Süryani Ortodoks Kilisesi gerekse diğer kiliselerde patriklik makamı, kilise hiyerarşisindeki en üst rütbedir. Roma Kilisesinde patriğin karşılığı "papa"dır. Patrik, metropolitleri ve rahipleri kutsama, atama ve sorgulama yetkisine sahiptir. Hıristiyanlığın ilk yıllarından beri Patriklik yetkilerini kullanan üç episkoposluk vardı: Antiokheia, Aleksandreia ve Roma. Kutlu Akalın-Zafer Duygu (eds.), *Süryani Literatürü*, (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2017), s. 52.

¹⁷³ M.S. 89.

¹⁷⁴ Abgar VI. (M.S. 71-91). Bk. ed. Mehmet Çelik, *Edessa'dan Urfa'ya*, Cilt-1, (Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2007).

¹⁷⁵ Sür. Urhoy, Yun. Edessa, Tür. Şanlıurfa. Çelik, *Edessa'dan Urfa'ya*, C-1, ss. 131-141; Akalın-Duygu, s. 69.

¹⁷⁶ M.S. 138.

¹⁷⁷ Sinoplu Markion'a dayandırılan görüş şöyledir: Markion yasa ve peygamberlerde vaaz edilen Tanrının, Mesih'in Babası olmadığını savunmaktaydı. Kıyamet ve yargılamanın olmadığını söyleyen Markion, Mesih'in beden alıp elem çekmediğini iddia etmekteydi. Ayrıca Markion sadece Luka incilini kabul etmekteydi. Markion M.S.165'te aforoz edilmiştir. Bk. Mehmet Çelik, *Antakya Süryani Kilisesi: Kuruluş Dönemi*, Cilt-I, (İstanbul: Yaylacık Yayınevi, 1987), ss. 62-63; Turhan Kaçar, *Geç Antikçağda Hıristiyanlık*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009), ss. 28-29.

¹⁷⁸ M.S. 154.

¹⁷⁹ Bardayşan (154-222) (Bardayşon) olarak da bilinmektedir. Erbilli Süryani bir filozof olan Bardayşan, Urhoy'daki Abgar Krallığında (VIII.) Abgar bar Ma'nu (177-212) ile sarayda öğrenim görmüştür. Kimi yazarlara göre, Süryanilerin Hıristiyan olduktan sonra yazılan ilk ve en erken eserleri Bardayşan'ın *Ülkelerin Yasaları* eseridir. Bunun dışında Bardayşan ilk kilise müziği, astrolojik kadercilik doktrini ve yazgı-özgür irade konuları alanında yazılar yazmıştır. Tarihçi Eusebios'a göre Bardayşan Markion ve diğer heretiklere karşı reddiyeler yazmış ve bunlar sonradan Süryanice'den Yunanca'ya tercüme edilmişlerdir. Sonraları Valentinianus'un öğretilerine aldanmış ve Urhoy episkoposu tarafından aforoz edilmiştir. Bk. Mihoyel Rabo, *Chronicle: By Michael the Great The Syrian Orthodox Patriarch of Antioch (1126-1999)*, ed. İsa Aygür-Muşe

513¹⁸⁰ yılında Urhoy'da büyük bir sel oldu ve bin kişiden daha fazla insanın ölümüne neden oldu.

551¹⁸¹ yılında Mani¹⁸² doğdu.

654¹⁸³ yılında Diocletianus¹⁸⁴ döneminde Urhoy suru yarıldı.

624¹⁸⁵ yılında episkopos Quro¹⁸⁶ Urhoy'un büyük kilisesinin temelini attı ve onu bitiren ise ardından gelen episkopos Şo'od oldu. Aytaloho¹⁸⁷ onun ardından episkopos oldu. Kendisi de kilisenin doğu cephesini ve bir de mezarlık inşa etti.

637¹⁸⁸ yılında muzaffer İmparator Constantinus¹⁸⁹ döneminde sapkın Arius sebebiyle Nikaia'da¹⁹⁰ 318 [kişiden]den¹⁹¹ oluşan konsil toplandı.¹⁹²

Görgün-Stefanos Budak-İskender Demirel-İliyo Seven, (Jönköping, 2006), ss. 141-143; Sebastian P. Brock, "Süryani Edebiyatının İki Bin Yılı," *Süryani Edebiyat Dergisi: Heto*, Yıl: 2, S. 4, Ağustos 2000, ss. 5-8; Efreml İsa Yusif, *Mezopotamya'nın Bilim Öncüleri: Süryani Tercüman ve Filozofları*, çev. Mustafa Arslan, (İstanbul: Doz Yayıncılık, 2007), ss. 34-45; Aziz S. Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, çev. Nurettin Hiçyılmaz, (İstanbul: Doz Yayıncılık, 2005), s. 274.

¹⁸⁰ M.S. 202.

¹⁸¹ M.S. 240.

¹⁸² Mani (M.S. 216-276). Kendisini Mesih diye adlandırmış ve kendisine on iki havari toplayarak onları "iyi" ve "kötü" kavramlarını yaymaları için göndermiştir. Ruh'ların bir bedenden diğerine geçiş yaptığını öğretmekteydi. Mani (Maniheizm) adında bir din kurmuştur. Mani'nin kaleme aldığı yedi çalışmanın altısı Aramice idi. Mani'nin hayatı, iyi ile kötünün mücadelesi ve ölümü hakkında bk. Gregorii Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 60-61; Mihoyel Rabo, ss. 149-151; Sebastian P. Brock-David G.K. Taylor, *Saklı İnci: Antik Arami Mirasının Varisleri*, çev. Gabriel Rabo, Cilt- 2, (İstanbul: 2006), s. 72; Sebastian P. Brock-David G.K. Taylor, *Saklı İnci: Üçüncü Binyılın Başında: Süryani Ortodoks Kilisesi Tanıklığı*, çev. Gabriel Rabo, Cilt-3, (İstanbul: 2006), ss. 89-90; Duygu- Akalın, *Kristolojiye Giriş*, s. 40.

¹⁸³ M.S. 343.

¹⁸⁴ Roma İmparatoru Diocletianus (285-305).

¹⁸⁵ M.S. 313.

¹⁸⁶ Bar 'Ebroyo, "Constantinus'un saltanatının başında, Urhoy episkoposu Nuno'nun Urhoy'daki büyük kilisenin temelini attığını ve kendinden sonra gelen episkopos Şo'od'unbu kiliseyi bitirerek adını Ayasofya koyduğunu" aktarmaktadır. Mihoyel Rabo ise; "bu kilisenin episkopos Yavno tarafından temellendirilmiş ardından Şo'od tarafından Ayasofya ismiyle bitirildiğini" aktarmaktadır. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 64-65; Mihoyel Rabo, s. 152.

¹⁸⁷ Aytaloho (ö. 345). Urhoy'da episkopos Şo'od'dan sonra episkoposluğa getirilmiştir. Süryani tarih yazarları Aytaloho'yu Nikaia konsiline katılanların arasında zikretmektedirler. Aytaloho'nun, Pers ülkesindeki Hıristiyanlar için inanç konusunda bir vaaz çalışması yazdığını ve bu çalışmanın onun adıyla Ermenice olarak yayıldığı da aktarılmaktadır. Bk. Mihoyel Rabo, s. 163; Zafer Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antikçağ: Hıristiyanlık, İslam, Siyasi Tarih*, (İstanbul: Divan Kitap, 2017), s. 147 dipnot: 3 b.

644¹⁹³ yılında zalim Maximinus¹⁹⁴ döneminde Antiokhos'un¹⁹⁵ eliyle Sergius¹⁹⁶ ve Bakos şehit edildiler. Mor Sergius'u 28 mil boyunca demir çiviler üzerinde koşturdu.

649¹⁹⁷ yılında Nşibin¹⁹⁸ kentinin episkoposu Mor Ya'qub¹⁹⁹ öldü.

654²⁰⁰ yılında Abrohom Urhoy'da episkopos oldu. Kuzeyinde itiraftçıların evini inşa etti.

¹⁸⁸ M.S. 327.

¹⁸⁹ Roma İmparatoru Constantinus (324-337).

¹⁹⁰ Bugünkü İznik şehri ve 325 yılında Roma İmparatorluğu sınırları içinde bağlayıcı olsa da Hıristiyanlığın ilk evrensel konsilinin yapıldığı şehir.

¹⁹¹ Çeviri içinde karşılaşılabilecek köşeli parantezler içindeki ifadeler anlaşılmayı kolaylaştırabilmek amacıyla tarafımızca eklenmişlerdir; Nikaia Konsiline katılan katılımcı sayısı için bk. Kaçar, s. 71 dipnot: 10.

¹⁹² Nikaia Konsili (325). Hıristiyanlık dünyasında evrensel değer taşıyan ilk kilise konsilidir. Hıristiyanlık içindeki erken tarihlerden itibaren süre giden teolojik tartışmalardan temizlemek ve kiliseyi örgütleyip hiyerarşisini belirlemek isteyen Büyük Constantinus'un Nikaia'da toplattığı konsildir. Bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 148 dipnot: 3 f; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), s. 44.

¹⁹³ M.S. 313.

¹⁹⁴ Roma İmparatoru Maximinus Daia (308-313).Galerius'un (305-311) yayınladığı Tolerans Fermanı'ndan sonra Hıristiyanlara karşı kovuşturma dönemini başlatması nedeniyle Hıristiyan yazarların eleştiride bulunarak "zalim" diye nitelendirdikleri Roma İmparatoru. Bk. Zafer Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk: Geç Antikçağ'da Kilise-Devlet İlişkileri ve Kristoloji Paradigmaları*, (İstanbul: Divan Yayınları, 2016), s. 416.

¹⁹⁵ Antiokhos. Kimi yazarlara göre, Roma İmparatoru Maximinus (308-313) döneminde Sergius ve Bakos'un referanslarıyla valiliğe yükseltilen kişi. Bu yüzden Maximinus (308-313) Sergius ile Bakos'u aşağılamak adına onları Mezopotamya bölgesinin ortasında yer alan bir yerde ikamet eden bu valiye Antiokhos'a göndermiştir. ed. Paulus Bedjan, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-3, (Paris: Lipsiae, 1892), (= Yeniden Hildesheim: 1968).

¹⁹⁶ Bazılarına göre Roma İmparatoru Maximinus (308-313) diğer bazısına göre ise Maximinus'un kendilerini gönderdiği vali Antiokhos'un eliyle şehit edilmiş iki Hıristiyan asker. Detaylar için bk. Paulus Bedjan, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-3, ss. 283-322; Brock-Taylor, *Saklı İnci*, Cilt-3, s. 60.

¹⁹⁷ M.S. 338.

¹⁹⁸ Nusaybin.

¹⁹⁹ Mor Ya'qub (ö. 338). Bar 'Ebroyo ve Mihoyel Rabo'ya göre; Nikaia Konsili'ne (325) katıldığı söylenen ve hakkında çeşitli anlatılar bulunan Nşibin episkoposudur (episkoposluk 308-338). Mor Efrem'in öğretmeni ve Nşibin'in ilk Hıristiyan Süryani akademisinin kurucusudur. Bk. ed. Paulus Bedjan, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-3, ss. 628-629; Nesim Doru, *Doğu'dan Batı'ya Köprü: Süryaniler, Felsefe ve Çeviri Geleneği*, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2007), s. 61.

²⁰⁰ M.S. 343.

660²⁰¹ yılında Amid Büyük Constantinus'un oğlu Constantius²⁰² tarafından inşa edildi. Bir sonraki yıl da Tello D'mavızlat²⁰³ kuruldu.

667²⁰⁴ yılında Qidunolu²⁰⁵ Abrohom²⁰⁶ tanınmaktaydı.

672²⁰⁷ yılında Nşibin episkoposu Vologeş²⁰⁸ ve Urhoy episkoposu Abrohom öldüler.

Urhoy'a Abrohom'un yerine imparatorun²⁰⁹ emriyle Hıran'dan episkopos Barse²¹⁰ getirildi.

674²¹¹ yılında sapkın Iulianus²¹² Pers topraklarında öldü. Onun ardından Iovianus²¹³ sekiz ay hüküm sürdü ve Nşibin'i Perslere verdi.²¹⁴ Onun sonrasında ise Büyük Valentinianus²¹⁵ ve kardeşi Valens²¹⁶ hüküm sürdüler.

²⁰¹ M.S. 349.

²⁰² Büyük Constantinus'un üç oğlundan, doğuda hüküm süren II. Constantius (337-361).

²⁰³ Constantia, Viranşehir. Adı geçen imparator döneminde yeniden kurulmuştur.

²⁰⁴ M.S. 356.

²⁰⁵ Bir zamanlar Urhoy sınırlarındaki bir köy.

²⁰⁶ Münzevi Abrohom Qidunoyo (IV. yy). Hayat hikâyesine göre "Urhoy yakınlarında bulunan Qiduno köyünün pagan halkı yıllardır kendilerine gönderilen bütün kâhinleri zorlayıp kaçirtmış ve Hıristiyanlığı kabul etmemişlerdi. En sonunda Abrohom, Qiduno köyüne gönderilir. İki üç sene sonra Abrohom'un onları vaftiz ettiği ve elli yıl münzevi hayatı yaşayıp mucizeler gerçekleştirdiği anlatılır. Vefat ettiğinde konulduğu tabuta sonraları Mor Efremler'in de konulduğu yazılmıştır". Uzun hikâyesinin tamamı için bk. ed. Paulus Bedjan, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-6, (Paris: 1896), (=Hildesheim: 1968), ss. 465-469.

²⁰⁷ M.S. 361.

²⁰⁸ Vologeş, Vologesh. Nşibin'in üçüncü episkoposu. Nşibin episkoposlarının listelendiği sıralamada Vologeş Ya'qub ve Bobu'dan sonra gelmektedir.

²⁰⁹ Tahta çıkış yılları göz önüne alındığında, bu atamanın ya Ariusçu politika benimseyen II. Constantius'un (337-361) son yılında ya da İmparator Iulianus'un (361-363) tahta çıktığı ilk yılda gerçekleşmesi muhtemeldir. Zira Barse'nin atanması aynı tarihtir.

²¹⁰ Barse Urhoy episkoposu (361-378).

²¹¹ M.S. 363.

²¹² Roma İmparatoru Iulianus (361-363).

²¹³ Roma İmparatoru Iovianus (363-364).

²¹⁴ *Sütuncu Yeşu' Kroniği*'ne göre, Roma İmparator'u Iulianus'un (361-363) Pers topraklarında ölmesinden sonra, Nşibin İmparator Iovianus (363-364) tarafından Perslere 120 yıllığına verilmiştir. Süryanice metin: Abbe P. Martin, *Chronique de Josue le Stylite*, (Leipzig, 1876); İngilizce çev. W. Wright, *The Chronicle of Joshua the Stylite, Composed in Syriac A.D. 507*, (Cambridge, 1882); Yakın dönemde yapılan yeni bir İngilizce çeviri için bk. Frank R. Trombley, John W. Watt, *The Chronicle of Pseudo-Joshua The Stylite: Translated With Notes And*

678²¹⁷ yılında ihtiyar Iulianus²¹⁸ bu dünyadan ayrıldı.

684²¹⁹ yılının 9 Haziran'ında öğretmen Mor Efrem²²⁰ öldü. Aynı yılın Eylül'ünde Urhoy'daki Ortodokslar²²¹ Ariuşular tarafından takibata uğratıldılar.²²²

689²²³ yılında Ortodokslar Urhoy'daki kiliseyi geri aldılar. Eulogios²²⁴ episkopos oldu ve Mor Dimeş evini inşa etti. Aynı yıl Büyük Theodosios²²⁵ hüküm sürdü ve Azaryana'da²²⁶ Riş 'Ayno'yu²²⁷ inşa etti.

Introduction: 32, (Liverpool University Press, Liverpool, 2000); Türkçe çev: Mualla Yanmaz, *Süryani Mar Yeşua Vekayinamesi*, (İstanbul, 1958), ss. 8-9.

²¹⁵ Batı Roma İmparatoru Valentinianus (364-375).

²¹⁶ Doğu Roma İmparatoru Valens (364-378).

²¹⁷ M.S. 367.

²¹⁸ Süryani bir münzevi olan ihtiyar Iulianus (ö. 367) bugünkü Karacadağ yakınlarında bir manastır inşa etmiştir. Bar 'Ebroyo kilise tarihi eserinde; "Iulianus'u Qidunolu Abrohom ile birlikte dönemin mümtaz şahsiyetlerinden biri" olarak aktarmaktadır. Bk. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, s. 85; Bedjan, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-6, ss. 380-404.

²¹⁹ M.S. 373.

²²⁰ Mor Efrem (Yaklaşık 306-9 Temmuz 373). Hayatı hakkında farklı anlatılar bulunmaktadır. Nşibin'de episkopos Mor Ya'qub'un yanına gittiği, sonradan Hıristiyan olduğu ve Ya'qub ile birlikte Nikaia konsiline katıldığı yazılmaktadır. Mor Efrem erken Hıristiyanlık tarihinin önemli figürlerindendir. Doğu Hıristiyanlığı'nın edebî birikimine önemli ölçüde katkılar sağlamış bir teologdur. Nşibin'deki akademide ve ardından Urhoy akademisinde de öğretmenlik yapmıştır. Süryani şiirinin en büyük ismidir. Memra'lerini 7'li hece ölçüsüyle yazmış ve kullandığı bu tarza sonradan Mor Efrem Vezni adı verilmiştir. Sadece Süryanileri değil Yunan yazarları bile etkileyerek 7'li hece ölçüsünün Yunancada bile kullanılmasına vesile olmuştur. Kilisevi-dini eserleri, Grekçe-Arapça ve Ermeniceye çevrilmiştir. Bardaişan'ın oğlu Harmonios'un heretik müziklerine karşı kilisede ilk defa olarak kadınlardan oluşan bir koro kurmuştur. Bk. *Bedjan, Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-3, ss. 621-665; s. 34; Zekka Ayvaz, "Mor Efrem Suryoyo" Süryaniceye çev. Saliba Özmen, *Ashlay Nisabba*, Londra: Beth Froso Denheduenna, cilt- 2, S. 3, ss. 133-142; Akalın-Duygu, ss. 99-100; Brock-Taylor, Saklı İnci, Cilt-3, s. 156.

²²¹ Ortodoks: Sür. *trişay şubho* ܩܘܕܘܫܐ ܕܥܘܕܝܢܐ, "dini olarak doğru görüş". Hıristiyan mezheplerinin hepsi kendilerinin "ortodoks" olduğunu savunmaktadırlar. Hıristiyanlık tarihinde I. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlayan ve özellikle II. yüzyılın ikinci yarısından sonra su yüzüne çıkan görüşlerin/mezheplerin savunucuları arasındaki mücadelelerin sonrasında rakipleri üzerinde galibiyet elde edenler Ortodoks [doğru] mirasını aldılar. Görüşleri yenilenler ise sapkın olarak adlandırıldılar.

²²² Doğu Roma imparatoru Valens (364-378) Ariuşu bir politika güttüğü için, kendisi gibi düşünmeyen Urhoy episkoposu Barse'yi Mısıra sürmüştür. Barse ve Urhoy'un yaşadıkları için bk. Mihoyel Rabo, ss. 190-191; Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 167 dipnot: 62 b.

²²³ M.S. 378.

693²²⁸ yılında Theodosios döneminde sapkın Makedonios'un²²⁹ Kutsal Ruh'un yaratılmış olduğunu söylemesi üzerine 150 episkoposun oluşan konsil Constantinopolis'te toplandı.

698²³⁰ yılında Urhoy episkoposu Eulogios Çarmıha Germe Cumasında²³¹ öldü. Yerine Quro geçti ve onun döneminde Havari Thomas'ın naaşı getirilip Urhoy'da *hayklo*'ya²³² konuldu.

706²³³ yılında Büyük Theodosios öldü.

Aynı yıl İmparator Arkadios²³⁴ Constantinopolis şehrine girdi ayrıca Yunanlılar da Romalıların topraklarına girdiler.²³⁵

708²³⁶ yılında Manastırın ilk başrahibi olan Mor Şmuel²³⁷ ve gece melek tarafından temellerinin şekli ve ölçüsünün kendisine gösterildiği öğrencisi Mor Şem'un²³⁸ tarafından Qartmin manastırı kuruldu.

²²⁴ Eulogios Urhoy episkoposu (ö.387). İmparator Valens'in Urhoy'dan sürdüğü din adamlarından biri. Ancak Valens'in 378 yılında ölümüyle sürgünler geri dönmüş ve 381 yılında Hıran'a episkopos olarak takdis edilmiştir.

²²⁵ Roma İmparatoru I. Theodosios(379-395).

²²⁶ Oshroene, Osrhoene. Seleukosların parçalanmasından sonra ortaya çıkan, Roma İmparatorluğu'nun doğu, Part İmparatorluğu'nun da batı sınırında hüküm süren krallıklardan biriydi. Bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 31 dipnot: 2.

²²⁷ Resulayn, Ceylanpınar. Batı Roma İmparatoru Gratianus (375-383) ve Doğu Roma İmparatoru I. Theodosios (379-395) zamanında yeniden kurulmuş olduğu düşünülmektedir. Mihoyel Rabo, s. 195.

²²⁸ M.S. 382.

²²⁹ Makedonios. Ariuşçu Constantinopolis episkoposu (birinci kez 342-346/ikinci kez 351-360). Makedonios, Ariuşçu fikirdeydi ve bu yüzden İsa Mesih'in Tanrı ve Tanrı'nın oğlu olmadığını, ayrıca Mesih'in ve kutsal ruhun yaratılmış olduklarını savunmaktaydı." Çelik, *Antakya Süryani Kilisesi*, s. 107.

²³⁰ M.S. 387.

²³¹ Süryanicede ʿRubto Dazqifuto ܪܘܒܬܘ ܕܐܘܩܘܫܘܢ denilmektedir. Kıyam/Paskalya Bayramından önce İsa Mesih'in çarmıha gerildiği cuma günü.

²³² Tapınak, Dua Evi veya Kilise.

²³³ M.S. 395.

²³⁴ Doğu Roma İmparatoru Arkadios (395-408).

²³⁵ Yunanlılar yerine muhtemelen Hunlar olmalıdır. *Sütuncu Yeşu' Kroniği*'ne göre; "M.S. 396 yılında Roma İmparatorları Honorios (395-423) ve Arkadios (395-408) döneminde Hunlar, Suriye'yi vali Rufino'nun ihaneti ve askeri komutan Aday'ın gevşekliği yüzünden ele geçirmişlerdir". Bk. *Sütuncu Yeşu' Kroniği*, ss. 9-10.

710²³⁹ yılında Ioannes Khrysostomos²⁴⁰ tanınmaktaydı.

714²⁴¹ yılında Mopsuestialı²⁴² Theodoros²⁴³ [kutsal] kitap tefsircisi olarak tanınmaktaydı.

Aynı dönemde Mor Efrem'in kız kardeşinin oğlu papaz Afsamyo²⁴⁴ öğretmen olarak tanınıyordu ve Hunların gelişiyle ilgili Madroşeler²⁴⁵ yazdı.

720²⁴⁶ yılında Diogenes²⁴⁷ Urhoy'da episkopos oldu ve şehit Mor Barloho evini inşa etti.

721²⁴⁸ yılında Kyrillos²⁴⁹ Aleksandreia'da baş episkopos oldu.

²³⁶ M.S. 397.

²³⁷ Mor Şmuel (IV. yy). IV. yüzyılda inşa edilmiş olan ve bugün Midyat'a 25 km uzaklıkta olan Mor Gabriel Manastırı'nın kurucusu. Bk. Brock-Taylor, *Saklı İnci*, Cilt-3, s. 62.

²³⁸ Mor Gabriel Manastırı'nın kuruluş hikâyesine göre, Şem'un öldükten sonra Mor Şmuel tarafından diriltirilmiştir. Ardından babası kendisini Mor Şmuel'e öğrenci olarak vermiştir.

²³⁹ M.S. 399.

²⁴⁰ Altın Ağızlı Yuhanna. Erken dönem Hıristiyanlığının en etkili otoritelerinden biri sayılmaktadır. Altın Ağızlı'nın Hıristiyanlık alanındaki eserleri bugün bile okunmaktadır. Hatip Libanius'un öğrencisi olan Yuhanna, Mopsuestialı Theodoros ve Tarsuslu Diodoros ile beraber eğitim görmüştür. Kutsal kitabı yorumlamış ve vaazlar vermiştir. Aleksandreia patriği Theophilos ve Epiphanius III. yüzyılda yaşamış olan Origenes'in eserlerini aforoz ettiklerinden, Altın Ağızlı'yı bu kitapları okumasından dolayı suçlayarak ve başka nedenlerle gözden düşürmüşlerdir. İmparator Arkadios'un eşi de kendisini eleştirdiği için Yuhanna'ya muhalefet etmekteydi. Bütün bunların sonucunda Altın Ağızlı sürgüne gönderilmiş az sonra geri getirilmiş ama kısa süre sonra tekrardan sürülmüştür. Cesedini sürgün yerinden Constantinopolis episkoposu Proklus Constantinopolis'e getirtmiştir. Mihoyel Rabo, ss. 207-211; Atiya, ss. 196-198; Kaçar, ss. 126-131.

²⁴¹ M.S. 403.

²⁴² Mopsuestia Adana sınırları içinde yer alan Yakapınar beldesi.

²⁴³ Mopsuestialı Theodoros (d. 350, episkopos 392, ö. 428). Antiokheia İlahiyat Okulu'nun en önemli teorisyen ve teologlarından sayılır. Diodoros'un öğrencisi olmuş ve onun öğretisini devam ettirmiştir. Constantinopolis patriği Nestorios'un hocalığını yapmıştır. Theodoros'a dayandırılan Diofizit görüş şöyledir; "Mesih'in Şahsı'nda biri ilahî diğeri insanî olmak üzere iki ayrı tabiat bulunmaktadır". Bk. Mihoyel Rabo, ss. 287-8; Kaçar, s. 141; Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, ss. 287-289.

²⁴⁴ Papaz Abd Şmuyo. Mor Efrem'in kız kardeşinin oğlu ve muhtemelen de onun öğrencisi. Hunlar'ın Mezopotamya ve Suriye'ye gelişleriyle ilgili Madroşe ve Mimreler yazmıştır. İgnatius Efrem I. Barşawm, *Saçılmış İnciler: Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, Süryaniceye çev. Hanna Dolapönü, Türkçeye çev. Zeki Demir, (İstanbul: İstanbul Süryani Ortodoks Metropolitliği, 2005), s. 223.

²⁴⁵ Madroşe: "açıklamalı, öğretici şiir".

²⁴⁶ M.S. 409.

²⁴⁷ Diogenes Rabula'dan önceki Urhoy episkoposu.

723²⁵⁰ yılında Urhoy'da Rabula²⁵¹ episkopos oldu ve Yahudi sinagogu olan yere Şehit Mor Stefanos Evini inşa etti.

732²⁵² yılında manastır başrahibi Heretik Eutykhes²⁵³ ortaya çıktı.

733²⁵⁴ yılında Mor Ya'qub Mfaşqo²⁵⁵ Pers topraklarında şehit edildi. Kendisi Huzilerin²⁵⁶ bir kenti olan Lofot'tan²⁵⁷ idi.

²⁴⁸ M.S. 410.

²⁴⁹ Aleksandreia episkoposu Kyrillos (ö 444). Görüşleri hem Khalkedoncu hem Miafizit kilise tarafından değerlendirilerek kendi görüşlerini inşa etmede bir parça temel olarak alınmış ve her iki cemaat tarafından da hâlen saygıyla anılan yorumcu. Kaçar, ss. 142-144; Duygu-Akalın, *Kristolojiye Giriş*, ss. 115-152.

²⁵⁰ M.S. 412.

²⁵¹ Rabula (411-436) yılları arasında Urhoy episkoposu. Süryanicenin yanında Yunanca da yazmıştır. Birinci Efesos Konsiline (431) katılmış ve Nestorios'un karşısında yer almıştır. Kyrillos, mektuplarının birinde Rabula'yı kilisenin direği diye tanımlamaktadır. Nesturi öğretiyeye karşı büyüklere, krallara, rahiplere ve gerekli yerlere 46 mektup yazmış ve Nestorios'u eleştirmiştir. Rabula'nın en önemli icraatlarından biri ise Peşitta çevirisidir. Rabula'nın çevirdiği Peşitta İncil'i Tatianos'un (II. yüzyıl) Diatessaron incili yerine kabul edilmiş ve geçerliliğini halen korumaktadır. Ayrıca, Ruhban sınıfı için düzenlemeler, hastalar ve yoksullar için darulaceze, insan kanının arenalarda hayvanlar tarafından dökülmesini yasaklaması gibi anlatımlar için bk. Paulus Bedjan, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-4, (Paris: 1894), (= Hildesheim: 1968),ss. 396-450; Akalın-Duygu, ss. 112-113; Barsawm, *Saçılmış İnciler*, s. 229.

²⁵² M.S. 421.

²⁵³ Monofizit, Yun. monophysitēs, “tek” “tabiat”. Hıristiyanlık literatüründe ve çok yakın döneme kadar “monofizit” tanımlaması “miafizit” Süryaniler ve Kıptiler içinde kullanılmıştır. Ancak bugün bildiğimiz kadarıyla “monofizit” diye tanımlanabilecek tek görüş Eutykhes'in savunduğu kristolojik görüştür. Monofizit görüşüne göre; İsa Mesih'in insani doğası Tanrısal doğası tarafından emilmiş ve sadece Tanrısal doğası baki kalmıştır. Çelik, *Antakya Süryani Kilisesi*, ss. 144-145; Akalın-Duygu, s. 47.

²⁵⁴ M.S. 422.

²⁵⁵ Ya'qub Mfaşqo Huzistan bölgesindeki Lofot kentinde yaşayan ve Sasani Hükümdarı I. Yazdgird'in (399-420) yanında görev yürüten bir memurdu. Ya'qub Yazdgird'i sevdiğinden dolayı hükümdarın isteği üzerine Hıristiyanlıktan dönmüştür. Sonraları tövbe ederek Hıristiyanlığa dönmüştür. Yazdgird'den sonra yeni hükümdar Ya'qub'a Hıristiyanlığı inkâr etmez ise parmaklarını teker teker kesip, ardından ayaklarını ve kollarını birbirinden ayırıp en sonunda kafasının kesilmesini emredeğini söylemiştir. Nitekim dediklerini yapmıştır. M.S. 421 yılında Sasani Hükümdarı V. Behram (420-438) zamanında şehit olduğu aktarılmaktadır. Hayatının tamamı için bk. Paulus Bedjan, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-2, Paris: 1894, (=Hildesheim: 1968),ss. 539-558, Brock-Taylor, *Saklı İnci*, Cilt-3, s. 63.

²⁵⁶ Bugün İran'ın güneybatısındaki Huzistan Eyaleti'ndeki halk.

²⁵⁷ İran topraklarındaki Cündişapur şehri. Bar 'Ebroyo *Kronografyasında* Lofot hakkında şunları yazmaktadır; “Claudius Caesar'dan sonra Aurelianos kızını Şapur'a verdi. Şapur'da onun adına İran'da Cündişapur denilen Constantinopolis'e benzeyen bir kent inşa etti ve Roma'lı eşini oraya

740²⁵⁸ yılında Samosatalı Andreas²⁵⁹ tanınıyordu.

741²⁶⁰ yılında gökten tüm yeryüzüne toprak indi.

742²⁶¹ yılında Küçük Theodosios²⁶² döneminde, Sapkın Nestorios²⁶³ hakkında 220 [kişiden] oluşan konsil Efesos'ta²⁶⁴ toplandı.

746²⁶⁵ yılında Urhoylu Rabula'sı öldü. Yerine heretik²⁶⁶ Hıbo²⁶⁷ geçti ve kendisi Havarilerin büyük *hayklo*'sunu inşa etti.

yerleştirdi". Süryanice metin: Gregorii Barhebraei, *Chronicon Syriacum*, ed. Paul Bedjan, (Paris, 1890); İngilizce çev. *The Chronography of Abu'l-Faraj Bar Habraeus*, ed/trc. A.W. Budge, (Oxford, 1932); *Abu'l-Farac Tarihi*, Türkçe çev. Ö.R. Doğrul, (Ankara: TTK Yay, 1999); Süryanice yeniden basım: *The Chronography of Bar Hebraeus*, ed. Julius Y. Çiçek, (Glane, 1987).

²⁵⁸ M.S. 429.

²⁵⁹ Mihoyel Rabo'nun Kroniğinde "I. Efesos Konsilinde Nestorios'un görüşü uğruna çatışan ve Kyrillos'un düşmanları olarak karşısında yer alan ruhbanlardan biri" olarak geçmektedir. Bk.Mihoyel Rabo, s. 219.

²⁶⁰ M.S. 430.

²⁶¹ M.S. 431.

²⁶² Doğu Roma İmparatoru II. Theodosios (408 – 450). I. ve II. Efesos Konsillerini toplayan imparator.

²⁶³ Constantinopolis patriği Nestorios'a (428) atfedilen görüş şöyledir; Mesih'te biri insanî diğeri de ilahî iki ayrı doğanın bulunduğunu bunlarında iki ayrı öz taşıdıklarını söylemekteydi. Ayrıca Meryem hakkında şöyle söylediği aktarılır; Meryem Tanrı değil ama insan doğurmuştur. Yani Tanrın'ın Oğlu Mesih ile Meryem'in oğlu aynı şahıs olamazlar. Aslında Nestorios hocası Mopsuestialı Theodoros'un görüşlerini savunmaktaydı. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 148-150; Akalın-Duygu, s. 48; Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, ss. 313-316.

²⁶⁴ Evrensel konsillerin üçüncüsü I. Efesos Konsili (431). Doğu Roma İmparatoru II. Theodosios tarafından Constantinopolis patriği Nestorios üzerinden şekillenen kristolojik tartışmayı sonlandırmak adına toplatılan konsil. Akalın-Duygu, s. 28; Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Cilt-1, çev. Arif Müfid Mansel, (Ankara: Maarif Matbaası, 1943), s. 122.

²⁶⁵ M.S. 435.

²⁶⁶ Yazar veya konuşan, mensubu olduğu kiliseyi veya dini ideolojiyi "ortodoks", kendi görüşü dışındaki diğer Hıristiyanlık yorumlarını/mezheplerini, taraftarlarını ve kiliselerini "heretik" "sapkın" inançtan ayrılmış olarak yazmaktadır.

²⁶⁷ Hıbo, Ibas Urhoy episkoposu (435- 457). Urhoy akademisinde yöneticilik yapan Hıbo önde gelen Yunan din adamlarının özellikle Mopsuestialı Theodoros'un eserlerini Süryaniceye çeviren dönemin önemli bir teologu. Hıbo Nesturi öğretisini savunmuştur. Nesturi görüşleri sebebiyle 449 yılındaki II. Efesos Konsili'nde Aleksandreia patriği Dioskoros tarafından sürgün edilmiş, fakat 451 Khalkedon Konsili'nden sonra görevine döndürülmüştür. Atiya, ss. 278-279; Ephrem-İsa Yousif, *Süryani Vakarıvisler*, çev. Mustafa Aslan, (İstanbul: Doz Yayıncılık, 2009), s. 50; Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 177 dipnot: 98 c; Kaçar, ss. 146-148.

756²⁶⁸ yılında Dioskoros²⁶⁹ Aleksandreia’da baş episkopos oldu. Theodosios döneminde II. Efesos Konsili²⁷⁰ toplandı. Aynı yıl Qartmın Manastırındaki mezarlık bölümündeki anıt mezarlar temizlendi ve manastırın ilk başrahibi Mor Şmuel’inki ile beraber 483 tane kafatası bulundu. Onların ardından ilk merhum Urhoylu Mor Yuhanon temizlenen mezarlara tekrar konuldu.

762²⁷¹ yılında Marcianus²⁷² döneminde Khalkedon²⁷³ konsili toplandı.²⁷⁴ Nedeni ise Dioskoros’un Eutykhes’i kabul etmesiydi. Gerçekte ise sapkın Nestorios’un öğretilerini yenilemek ve Mesih’in iki doğalı²⁷⁵ olduğunu itiraf ettirmektir.

769²⁷⁶ Yılında Hıbo öldü. Onun yerine Nono²⁷⁷ geldi ve Urhoy’da Vaftizci Mor Yuhanon evini, Mor Qosmas manastırını ve yanı başına yoksullar için de bir konaklama yeri inşa etti.

²⁶⁸ M.S. 445.

²⁶⁹ Aleksandreia episkoposu Kyrillos’tan (ö 444) sonra episkopos olan ve II. Efesos konsilinde Monofizit öğretinin savunucusu Eutykhes’i aklayıp Constantinopolis baş episkoposu Flavianos’u aforoz eden Aleksandreia patriği. Atiya, ss. 73-74; Akalın-Duygu, s. 29; Kaçar, s. 147.

²⁷⁰ II. Theodosios (408-450) döneminde 449’da toplanan II. Efesos Konsili. Eutykhes affedilmiş bunun yerine Constantinopolis patriği Flavianos, Aleksandreia patriği Dioskoros tarafından aforoz edilmiştir. Dioskoros, Papa I. Leo’nun konsile göndermiş olduğu mektubu [Tomus] okumamış ve sonrasında bu tutumu yeni tartışmalara ve konsile zemin hazırlamıştır. Atiya, ss. 73-74; Akalın-Duygu, s. 29; Kaçar, s. 147.

²⁷¹ M.S. 451.

²⁷² Doğu Roma İmparatoru Marcianus (450-457).

²⁷³ Khalkedon (Kadıköy) Konsili (451). Monofizitizmin babası olan Eutykhes’in savunduğu İsa Mesih’te sadece ilahî bir tek tabiatın bulunduğu görüşe çözüm sağlamak adına ve II. Efesos konsilinde papa Leo’nun Tomus’u okunmadığı gibi sebeplerle bugünkü Kadıköy’de 451’de toplanan “ekümenik” konsildir. Alınan kararların arasında şunlar vardı: 325’te Nikaia ve 381’deki Constantinopolis Konsillerinin kararları tescillendi. Nestorios ve Eutykhes aforoz edildi. Hıbo ve Theodoretus’un aforozları ise kaldırıldı. Meryem için Theotokos [Allah’ın Annesi] unvanı kabul edildi. Diofizit ve Miafizit öğretileri ve daha fazla detay için bk. Akalın-Duygu, s. 37; Atiya, ss. 199-200-279; Kaçar, ss. 147-148.

²⁷⁴ Mihoyel Rabo’ya göre; “Marcianus ile Pulcheria Batı Roma İmparatoru III. Valentinianus’un rızası olmadan hüküm sürdükleri için ondan korkmaktaydılar. III. Valentinianus’un, II. Theodosios’la Papa Leon’un iradesinin yerine gelmesi için mücadele ettiğini biliyorlardı. Bu nedenle bir konsil toplayıp Efesos Konsilinin kararlarını iptal ettirip Leon’un öğretilerini sabit kılmak ve bu sayede Batı Roma İmparatorunun gözüne girmek istemeleri bu konsili toplatmalarının sebeplerinden biriydi”. Bk. Mihoyel Rabo, s. 230.

²⁷⁵ Diofizit görüşüne göre Hem Tanrı hem insan olan İsa Mesih’te iki tabiat vardır. Yani beden almadan sonra, Mesih’in Şahsı’nda biri ilahî diğeri insanî olmak üzere iki tabiat olmakla beraber bunlarında ayrı özellikleri bulunmaktadır. Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk*, s. 323; Kaçar, ss. 148-149.

770²⁷⁸ yılında İmparator Marcianus öldü ve ardından İmparator Leon²⁷⁹ hükmetti. Bu imparator Kallinikos'u²⁸⁰ kurdu.

771²⁸¹ yılında ²⁸² Sütuncu Mor Şem'un²⁸³ öldü.

781²⁸⁴ yılında çok sayıda çekirge geldi ve büyük bir hareketlilik yaşandı.

Abarne'nin²⁸⁵ sıcaklığı kesildi. Hatta Nikopolis²⁸⁶ bile yerle bir oldu ve kilise ile içindeki episkoposu hariç orada barınanların hepsini enkaz altında bıraktı. Karanlık bir alamet gelip gökte belirdi.

795²⁸⁷ yılında Qarṭmin manastırından Mor Yuḥanon Sa'oro²⁸⁸ Amid'e Metropolit olarak takdis edildi ve orada Kırk Şehitler adına heybetli bir *hayklo* inşa etti. Ayrıca [kentin] dışında Dicle'nin üzerinde büyük bir köprü inşa etti.

814²⁸⁹ yılında Perslerin Hükümdarı Kavad²⁹⁰, Amid'e girdi²⁹¹ ve doksan yedi gün sonra onu ele geçirdi²⁹². Aynı yılın Eylül'ünde gelip Urhoy'da da oturdu²⁹³ ve kentin

²⁷⁶ M.S. 458.

²⁷⁷ Nonnos Urhoy episkoposu (449-451 ve yeniden 457-470).

²⁷⁸ M.S. 459.

²⁷⁹ Doğu Roma İmparatoru I. Leon (457-474).

²⁸⁰ Bugün Suriye topraklarındaki Rakka şehri.

²⁸¹ M.S. 460.

²⁸² Sütuncu-Sütunculuk, Sür. Eştunoyo-Estunoro. Hristiyan münzevî anlayışında sütun üzerinde ibadet ve oruç ile sürdürülen yaşam tarzı.

²⁸³ Süryanîlerin model çileci ruhbanı Sütuncu Şem'un (ö. 459).Sütun üzerinde inzivaya çekilmenin öncü ismi. Atiya, s. 211; Akalın-Duygu, s. 190.

²⁸⁴ M.S. 470.

²⁸⁵ Diyarbakır ilçesi Çermikteki sıcak su pınarı.

²⁸⁶ Armenia I'deki Nikopolis kenti. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 224 dipnot: 42.

²⁸⁷ M.S. 484.

²⁸⁸ Mor Gabriel Manastırı'nda yetişen ve metropolit olan dönemin tanınmış şahsiyetlerinden biridir. 484'te Amid'e metropolit yapılmıştır. Ayrıca Mor Gabriel manastırından metropolit olan ilk kişidir. Doğu Roma İmparatoru Anastasios (491-518) ile diyalog içindeydi. Amid suru dışında Kırk şehitler adına bir kilise inşa etmiştir. Bilge, *1600 Yıllık Gelenek*, ss. 147-148.

²⁸⁹ M.S. 503.

²⁹⁰ Sasani Hükümdarı Kavad (ikinci kez)(498-531).

²⁹¹ *Sütuncu Yeşu' Kroniğine* göre, "3 ay gece gündüz savaşan Persler'den 50.000 kişi ölmüştü. Kent Persler tarafından ele geçirildikten sonra da sayılabilen cesetler, Dicle nehrine atılan, kulede öldürülen, taş tutulanlar hariç 80.000'nin üzerindeydi". Bk. *Sütuncu Yeşu' Kroniği*, ss. 46-51.

dışındaki Mor Sergius evini ile itirafçıların bölümündeki kuzey bazilikasını yaktı. Bunlardan başka bir zararı olmadı.

823²⁹⁴ yılının 16 Kasımı'nda Mor Severus²⁹⁵ Antiokheia'ya patrik resmedildi. Makamında altı, sürgünde ise yirmi yıl geçirdi.

829²⁹⁶ yılında ... kocası İmparator Anastasios²⁹⁷ öldü ... yerine Iustinus²⁹⁸ hükmetti ... ve eşini kendine aldı. Khalkedon Konsiline ... dönüş yaptı ... ortodoksları sindirmek için. Krallığının ... yılında Hıbro²⁹⁹ ve Bliho yerine çıktı.

²⁹² Amid'in ele geçirilişi hakkında canlı bir tasvir için bk. *Sütuncu Yeşu' Kroniği*, ss. 46-51; Latince çev. J.-B. Chabot (ed.), *Anonymi auctoris Chronicon ad annum Christi 1234 pertinens*, CSCO 81, 82, 109, Syr. 36, 37, 56, (Paris, Typographeo Reipublicae, 1916, 1920, 1937); A.S. Tritton-H.A.R. Gibb (Kısmî İngilizce trc.), "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1933; Süryanice metin: *The Syriac World History: Secular and Ecclesiastical*, ed. Julius Yeshu Çiçek, (Glane, 2004), s. 115.

²⁹³ *Sütuncu Yeşu' Kroniği*ne göre "Kavad Amid'den sonra Urhoy'a girmek istemiştir. Hunlar, Persler ve Tayoye [Araplardan] müteşekkil ordusuyla saldırdıysa da Urhoy'u ele geçirememiştir". Olay hakkında detaylı bir anlatım için bk. *Sütuncu Yeşu' Kroniği*, ss. 55-63.

²⁹⁴ M.S. 512.

²⁹⁵ Antiokheia Miafizit Patriği Severus (512-42). Kendinden önceki patrik Flavianos Sidon kentinde toplanan konsilde heretiklik suçlamasıyla azledilince başta Filoksenos Dmabuğ ve Miafizit Süryanîlerin isteği üzerine 512 yılında Laodikeia Konsili ile patrik seçilmişti. Severus, Miafizit öğretinin en önemli temsilcilerinden ve Miafizit Süryanî Kilisesi tarihinin de en meşhur ve önemli patriklerindenidir. Ancak Doğu Roma İmparatoru I. Iustinus'un (518-527) tahta oturmasıyla Khalkedon Konsili'ne (451) muhalefeti yüzünden Severus hayatının geri kalanını sürgünde geçirmiş ve Aleksandria'da Ksuta denilen yerde vefat etmiştir. Detaylar için bk. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, s. 212; Süryanice metin: *Incerti auctoris Chronicon Pseudo-Dionysianum vulgo dictum*, ed. J.-B. Chabot, I-II, (CSCO [91, 104] 3: 1-2 [=43, 53]), (Paris 1927-1933); Metnin İngilizce çevirileri için bk. Amir Harrak, *The Chronicle of Zuqnin (III. ve IV. Bölümler)*, (Toronto, 1999); Witold Witakowski, *Pseudo Dionysius of Tel Mahre Chronicle, (Üçüncü Bölüm)*, (Liverpool 1996), ss. 11-12; *The Third Part of the Ecclesiastical History of John Bishop of Ephesus*, ed. William Cureton, (Oxford 1853).

²⁹⁶ M.S. 518.

²⁹⁷ Doğu Roma İmparatoru Anastasios (491-518). Süryani tarihçiler Anastasios'un "Miafizit görüşlü olduğu ve Qadişat Aloho [Kutsalsın Tanrı] duasına bizim için Haça gerilen ibaresine onay verdiği için Constantinopolis'te kargaşa çıktığını ve çıkan ayaklanmada Marino adında bir Süryani'nin evinin talan edildiğini" aktarmaktadırlar. Mihoyel Rabo, ss. 312-313; *Zuqnin Kroniği*, s. 7.

²⁹⁸ Bizans İmparatoru I. Iustinus (518-527). *Zuqnin Kroniği*ne göre; "Iustinus basit biri idi. Peygamberlerin, öğretmenlerin ve azizlerin bilgisinden yoksun olduğundan dolayı saltanatının başında etrafındakiler onu ayartmış Khalkedon Konsiline döndürmüşlerdir." *Zuqnin Kroniği*, ss. 15-16.

²⁹⁹ Habur.

830³⁰⁰ yılında Mor Severus'u Antiokheia'dan, Mor Aksnoyo'yu³⁰¹ ise Mabuğ'tan sürmüştü. Anthimos'u³⁰² Constantinopolis'ten, Theodosios'u da³⁰³ Aleksandreia'dan sürdü.

831³⁰⁴ yılında *Patricius*, Paulos'u³⁰⁵ Urhoy'dan çıkartmak için geldi³⁰⁶ ve onu iki şeyden birini yapmaya zorlamaktaydı. Ya Khalkedon Konsilini kabul edip makamında kalacaktı ya da kiliseden çıkacaktı. Bu iki duruma da razı gelmeyince vaftizhaneye girdi ve orada kaldı. *Patricius*³⁰⁷ Paulos'un itaat etmediğini görünce ve imparatorun emri korkutucu olduğundan onu³⁰⁸ Seleukeia'ya³⁰⁹ çıkarmaya mecbur kaldı. Ardından imparator, pişman olacağı umuduyla makamına geri dönmesine buyruk verdi ama pişmanlık duymadığını görünce onu sürgüne gönderdi. Yerine Asklepios³¹⁰ geldi ve kendisi Khalkedon Konsiline rıza göstermeyen herkesi ve doğulu rahipleri kovuşturmayaya tabi tuttu.

³⁰⁰ M.S. 519

³⁰¹ Mabuğ Metropolitisi Filoksenos (ö. 523). Miafizit Süryani Ortodoks Kilisesi'nin iyi eğitim almış yazarlarından ve ruhbanlarından biridir. Ruhbanlar için ve başka alanlarda yazdığı çeşitli eserleri bugüne ulaşmıştır. Constantinopolis'e iki defa ziyarette bulunup Doğu Roma İmparatorları Zenon (474-491) ve Anastasios ile (491-518) yakın diyalogu olmuştur. İmparator Zenon'a iman hakkında yazılar kaleme almış ve Zenon da kendisine cevap yazmıştır. Ayrıca Urhoy'daki okulun kapatılması için episkopos Kyros ile yine imparatora talepte bulunmuş ve okul kapatılmıştır. Filoksenos, imparatorun Sidon'da konsil toplantısını istemiş ve orada Antiokheia patriği Flavianos heretik görülüp afroz edilmiş onun yerine de Severus'u patrikliğe getirmiştir. Anastasios'tan sonra tahta çıkan I. Iustinus (518-527), Khalkedon Konsili karşıtlarına yaptığı baskı ve sürgün sonucunda yerinden sürülen Filoksenos dumanla boğdurulmuştur. Mihoyel Rabo, s. 318; Bilge, *1600 Yıllık Gelenek*, s. 148; Yousif, s. 50.

³⁰² Anthimos (535-536). Khalkedon Konsili kararlarını kabul etmeyip azlini isteyen Constantinopolis episkoposu.

³⁰³ Aleksandreia patriği Theodosios (535-565).

³⁰⁴ M.S. 520.

³⁰⁵ Urhoy halkının miafizit görüşlü olduğunu sandıkları episkopos. Sonradan diofizit görüşü benimsediği açığa çıkmıştır. Bk. *Zuqnin Kroniği*, ss. 24-25; Mihoyel Rabo, s. 323.

³⁰⁶ Bir önceki dipnottaki episkopos.

³⁰⁷ *Patricius* Roma imparatorluğunda askeri yetkili ve bir unvan.

³⁰⁸ Seleukeia. Anadolu'nun güneyindeki Kilikia'nın batısında, Isauria'daki Silifke. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 162 dipnot: 47 a.

³⁰⁹ Sasaneler'in başkenti (224-650). Dicle nehrinin batı yakasındaki Seleukeia-Ktesifon.

³¹⁰ Khalkedoncu Urhoy episkoposu Asklepios (522-525). Süryani tarihçiler konu hakkında şunu aktarmaktadırlar: "Urhoy episkoposu Paulos, Asklepios'u Harran'na atayacağını söyleyip sözünü tutmamıştı. Asklepios'un kardeşi ise başkentte valilik yapmaktaydı. Bu yüzden Asklepios imparatora Paulos'un Khalkedon Konsilini vaaz etmediği şikâyetini ilettili ve Paulos Urhoy'dan

832³¹¹ yılının 9 Eylülünde iki buçuk sene episkoposluk yapmış olan öğretmen Mor Ya'qub³¹² bu hayattan ayrıldı.

835³¹³ yılında Hmiroye³¹⁴ şehitleri olayı gerçekleşti.

836³¹⁵ yılında şiddetli bir deprem oldu ve Antiokheia yerle bir oldu³¹⁶ ve iki yüz elli bin kişi enkaz altında kaldı. Iustinus³¹⁷, inşa ettirilip Tanrı Kenti olarak adlandırılmasını emretti. Khalkedoncu olan patrik Eufrosios da³¹⁸ gömülmüştü. Kendisi odasında iken binanın altında bulunan dükkândaki zift kazanına düştü ve feci bir şekilde öldü.³¹⁹ Yerine Amid'den zorba Afina oğlu Efrem³²⁰ geldi ve onunla

çıkarılarak yerine Asklepios getirildi". Detaylar için bk. *Zuqnin Kroniği*, ss. 25-6; MihoyelRabo, s. 323.

³¹¹ M.S. 521.

³¹² Mor Ya'qub Malfono [öğretmen] (451-521). Mor Efrem'den sonra Süryani şiirinin en büyük şairi sayılmaktadır. Urhoy'daki Pers Okulu'nda bir dönem öğrencilik yapmıştır. 519'da Batnon Dserug şehrinin episkoposluğuna getirilmiştir. Adını bugünlere taşıyan özellik ise 12 hece vezniyle yazdığı çok sayıdaki memra'dır. Kimlerine göre 70 yazar onun mimre'lerini yazmakla uğraşır. Amid üzerine Sasaniler tarafından ele geçirilmeden önce mimre yazmıştır. Ya'qub'un 760 mimre yazdığı aktarılmaktadır. Hakkında anlatılanlara göre Mor Ya'qub'un öğretmenliğini Severus bile övmekteydi. Detaylar için bk. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 189-191; Brock-Taylor, *Saklı İnci*, Cilt-3, s. 63; Akalın-Duygu, ss. 114-115.

³¹³ M.S. 524.

³¹⁴ Himyeriler Antik Yemen Krallığı. Süryani tarihçiler "Beth Arşam episkoposu Şe'mun tarafından yazılmış bir mektuba (VI. yüzyıl) dayanarak Necran'da [HirteDnuman] bir Yahudinin, Hıristiyan Himyeriler üzerine hâkimiyet kurduğunu ve onları Mesih'i inkâr etmeye zorladığını razı gelmeyince de birçoğunu şehit ettiğini" aktarmaktadırlar. Bk. Mihoyel Rabo, ss. 330-332; Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 195 dipnot: 162 a.b.c.

³¹⁵ M.S. 525.

³¹⁶ *1234 Kroniği*'nin aktardığına göre, Iustinus'un (518-527)yedinci yılında Antiokheia beşinci defa yerle bir oldu. Korkunç bir hareketlilik olmuştu. Sarsıntıdan kurtulanlar korkudan öldüler. Yıkılmadık ne ev ne de kilise kalmıştı. İki yıl sonra altıncı deprem de meydana gelmişti. Bk. *1234 Kroniği*, s. 119.

³¹⁷ Doğu Roma İmparatoru I. Iustinus (518-527).

³¹⁸ Eufrosios bar Mallahe (521-526) Antiokheia'nın Khalkedoncu patriği. Miafizitlere karşı giriştiği uygulamalar ve kovuşturmalar hakkında bk. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, s. 199. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 192 dipnot: 147 f.

³¹⁹ Konu hakkında Mihoyel Rabo şunu aktarmaktadır "Deprem sonucunda cesetler kontrol edildiğinde Eufrosios'un ve Urhoylu Asklepios'un zift kazanına düşüp öldükleri görülmüştür". Mihoyel Rabo, ss. 329-330.

³²⁰ Antiokheia'nın Khalkedoncu patriği Efrem (527-545). Süryani tarihçiler onun "Pers ülkesine kadar gittiğini ve ortodoksları kovuşturmaya tabi tuttuğunu aktarmaktadırlar. Sasaniler'in Antiokheia'yı tahrip edene kadar on sekiz yıl boyunca takibatlara devam ettiğini" yazmaktadırlar. Efesos'lu Yuhanna Efrem'in kendisinden önceki patrikler Favle ve Eufrosios'tan bile daha baskıcı

beraber Bar Kiliy de³²¹ geldi. Antiokheia’da aynı depremde Urhoylu Asklepios da öldü ve yerine Andreas³²² geçti. Aynı yıl gökte mızrağa benzer bir alamet görüldü.

843³²³ yılında Perslerle Romalılar arasında barış oldu ... Iustinianus³²⁴ ... ve barış 851 yılına kadar devam etti. Ardından Hükümdar Hüsrev³²⁵ [barışı] ihlal etti³²⁶ ve Romalıların topraklarına girerek kentlerini; Antiokheia’yı,³²⁷ Şuro’yu ve Halep’i³²⁸ talan etti. Urhoy’a³²⁹ döndü ve bir zarara uğratmadı ama [şehrin büyükleri] ona 50 altın *qentire*³³⁰ verdiler ve gitti.

849³³¹ yılının 8 Şubatı’nda Patrik Mor Severus öldü. Iustinianus onun yerine Yahudi ve kötü niyetli Paulos’un³³² patrik olmasına buyruk verdi. Bundan sonra da Eufrosios

olduğunu yazar. Yaptığı zulümler ve Miafizit Hıristiyan kral Hirat bar Gabala ile diyalogu için bk. Mihoyel Rabo, ss. 372-373; John Bishop of Ephesus, s. 57; *1234 Kroniği*, s. 363; Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss. 257-258.

³²¹ Amid’in Khalkedoncu episkoposu Abraham Bar Kiliy. Khalkedoncu patrik Efrem’in Amid’e atadığı episkopos. Süryani tarihçiler onun Amid’in miafizit yanlısı halkına zulümler yaptığını aktarmaktadırlar. Yaptığı zulümler için bk. Mihoyel Rabo, s. 329.

³²² Andreas Urhoy episkoposu (527-532).

³²³ M.S. 532.

³²⁴ Doğu Roma İmparatoru Iustinianus (527-565).

³²⁵ Sasani Hükümdarı I. Hüsrev Anuşirvan (531-79).

³²⁶ Konu hakkında bk. Vasiliev, s. 176.

³²⁷ Süryani kronikçiler konu hakkında şunları yazmışlardır, “(M.S. 539) yılında Sasani Hükümdarı Hüsrev döneminde Sasaniler Antiokheia’yı öyle bir talan ettiler ki her şeyiyle beraber soyup Pers ülkesine götürmüşlerdir. Hatta Antiokheia adında yeni bir kent kurmuşlardır. *Zuqnin Kroniği*, s. 69; Iustinianus (527-565) I. Hüsrev Anuşirvan (531-79) ile 532’de ebedi barış yapmıştı. Ancak Hüsrev ebedi barışı bozarak Suriye’ye girmiş Antiokheia’yı tahrip etmişti. Ostrogorsky, ss. 65-66.

³²⁸ Suriye’nin Halep şehri.

³²⁹ *1234 Kroniği* konu hakkında şöyle yazmıştır; “853 Yunan yılında (M.S. 542), Hüsrev Urhoy’da karargâh kurmuş ancak elli beş gün boyunca şehri ele geçirememiştir”. Urhoy’dan sonra yaptığı seferler ve talanlar için bk. *1234 Kroniği*, s. 118.

³³⁰ Süryanice sözlükte *qentiro* veya *kakre*. *Kakre* 60 litre ölçüde eski halkların kullandığı para birimi. Bk. Dayroyo Yuyakim Dbeth Yahkub, *Qlido Dleşono: Leksiqun Suryoyo*, (Nusaybin: Mor Evgin Manastırı Yayınları, 2016), s. 880.

³³¹ M.S. 538.

³³² Iustinus (518-527) zamanında Antiokheia patrikliğine Mor Severus’tan sonra Khalkedoncu patrik [Yahudi] Paulos getirilmiştir. Elli beş episkopos Khalkedon konsilini reddetmiş ve kürsülerinden ayrılmışlardır ancak bir sene sonra kilisede baskıcı yönetiminden ötürü ayrılıklara sebep verdiği için imparator Paulos’u azletti ve yerine Eufrosios bar Mallahé gelmiştir. Paulos’un Miafizitlere yaptığı baskınlar, takibatlar ve zulümler için bk. Bar ‘Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, s.195; Mihoyel Rabo, ss. 322-323.

bar Mallahe³³³ geldi. Bir sonraki yılın 4 Eylülünde Mor Severus'a ithafen hikâye ve mani yazan Bar Aftoniya başrahibi Mor Yuhanon³³⁴ öldü. Aynı yılın Şubatında Tello D'mavızlat episkoposu Yuhanon Bar Qurasos öldü.

859 yılında³³⁵ Iustinianus'un yirminci yılında Theodora³³⁶ bu dünyadan ayrıldı ve Iustinianus Hristiyanları Khalkedon ideolojisi uğruna kovuşturmaya başladı. O yıllarda Anthimos patrik olarak belirdi.

879³³⁷ yılında Mor Ya'qub D'fsilto³³⁸ ve Qartmin'den Mor Yuhanon Sa'oro öldüler. Mor Ya'qub kovuşturma yıllarında otuz üç yıl boyunca episkoposluk görevi yürütmüştür. Kendi sayfalarında bulunan rakamlara göre 102 bin kâhin 27 episkopos ve 2 patrik resmetti.

³³³ Eufrasios Bar Mallahe. Yahudi Paulos denilen Khalkedoncu Antiokheia patriği Iustinus tarafından azledilince yerine diğer bir Khalkedoncu patrik Eufrasios bar Mallahe getirilmiştir. Antiokheia'daki depremde ölene kadar yedi yıl kürsüde kalmıştır. Efesoslu Yuhanna'ya göre Yahudi Paulos diye tabir edilen Khalkedon yanlısı Antiokheia patriği Nesturi görüşe sahip olduğu anlaşılınca azledilmişti. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 197-199; John Bishop of Ephesus, s. 57.

³³⁴ Khalkedon Konsiline karşı olan ve bu nedenle manastırlarından kovulan rahiplere önderlik edip Fırat'ın sol kıyısındaki 530'da meşhur Qenneşrin manastırını kuran kişi. Manastır önemli şahsiyetler yetiştirmiş ve münzevilik, teoloji, gramer ve felsefe bölümlerinde ve özellikle Yunanca eğitimi alanında bilim yuvasına dönüşmüştü. Miladi (533-534) yıllarında Constantinopolis'e giden Yuhanon bar Aftoniya, burada toplanan sinod'un sekreterliğini yapmış ve Yunanca olarak İmparator Iustinianus'a (527-565) ortodoks öğretisi üzerine yazı yazmıştır. Detaylar için bk. Brock-Taylor, *Saklı İnci*, Cilt-3, ss. 161-2; Barsawm, *Saçılmış İnciler*, ss. 269-270.

³³⁵ M.S. 548.

³³⁶ Theodora (500-548) Iustinianus'un (527-565) eşi ve Miafizitlere sempati besleyen imparatoriçe. Süryani tarihçiler onun "Khalkedoncu patrikler Paulos ve Eufrasios bar Mallahe döneminde sürgünde olan beş yüzden fazla Süryani ve Yunan kimseleri ayrıca Constantinopolis patriği Anthimos, Antiokheia patriği Severus ve Aleksandreia patriği Theodosios'u yıllarca sarayında besleyip koruduğunu" aktarmaktadır. Bk. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 203-204; Mihoyel Rabo ise "Theodora'nın ortodoks bir papazın kızı olduğunu" aktarmaktadır. Detaylar için bk. Mihoyel Rabo, s. 334.

³³⁷ M.S. 568.

³³⁸ Ya'qub Burd'ono. Doğu Roma İmparatoru Iustinus (518-527) ile tekrardan başlayan ve Iustinianus (527-565) döneminde de devam eden "miafizit kovuşturması" nedeniyle miafizit görüşlü ruhbanlar bitme noktasına gelmiş ve Antiokheia Süryanî Kilisesi yok olmayla karşı karşıya kalmıştı. İşte bu sıkıntılı ve tehlikeli dönemde "evrensel metropolit" ünvanlı Ya'qub Burd'ono ortaya çıkmıştır. Constantinopolis'te İmparatoriçe Theodora ile görüşmüştür. Burd'ono gezmediği yer bırakmayarak sayısız din adamı atayarak Miafizit kiliseleri yeniden toparlamış ve Süryani Kilisesi'nin ikinci kurucusu sayılmıştır. Bu yüzden Süryaniler Yakubi ismiyle anılmışlardır. Bk. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 214-233; Kaçar, s. 155-163; Akalın-Duygu, s. 71.

891³³⁹ yılında Persler yine çıktılar ve Qartmin Manastırını, Tello'yu, Harran'ı ve Urhoy'u yaktılar.

902³⁴⁰ yılında Antiokheia patriği Mor Petros³⁴¹ öldü ve yerine öğrencisi Mor Iuliane³⁴² geldi bundan sonra ise Mor Athanasios³⁴³ geldi.

910³⁴⁴ yılında Khalkedoncu episkopos Dumtino³⁴⁵ geldi. Müminleri sindiriyor onlara zorla *qurbono*³⁴⁶ veriyordu.

912³⁴⁷ yılında bütün yeryüzünü karanlık kapladı ve gün ortasında yıldızlar görüldü.

Bir sonraki yıl Narses³⁴⁸ Urhoy'a girdi ve onu elde geçirdi. Orada episkopos Severus'u³⁴⁹ taşa tuttu.

³³⁹ M.S. 580.

³⁴⁰ M.S. 591.

³⁴¹ Antiokheia Miafizit patriği Kallinikoslu Petros (571-591). Süryani kroniklerinde anlatıldığı kadarıyla, Ya'qub Burd'ono kendisini iki kere patrik resmetmek istemesine rağmen kaçak patrik Paulos [DbethUkome] hayatta olduğu ve kanun dışı olacağından Petros teklifi kabul etmemişti. İmparator Iustinianus (527-565) döneminde Khalkedoncular Miafizitlerle birleşmek ve Khalkedon konsilini iptal etme talebini Ya'qub Burd'ono'ya iletmışlerdir. Ya'qub'un Constantinopolis'e gönderdikleri arasında patrik Paulos da bulunmaktaydı. Khalkedonculara güvenip onlarla birleşmişler ancak Khalkedoncular verdikleri sözü tutmadıkları gibi patrik Paulos alıkonulmuştur. Paulos Constantinopolis'ten kaçıp miafizit Arap kral Harit oğlu Munder'e sığınmış ve Burd'ono tarafından affedilmişti. Ayrıntılı bir tasvir için bk. *1234 Kroniği*, ss. 361-363

³⁴² Antiokheia Miafizit patriği Iuliane (591-595).

³⁴³ Antiokheia Miafizit patriği Athanasios Gamolo (595-631). İmparator Herakleios (610-641)'un kâhin Eşa'yo nedeniyle Urhoy'un büyük kilisesini Süryanilerden alıp Khalkedoncular'a vermesi bu patrik döneminde olmuştur. Ayrıca Athanasios Gamolo Aleksandria ile Antiokheia kiliseleri arasındaki sorunu da Mısır'a giderek çözmüştür. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 271-272; Mihoyel Rabo, ss. 458-466.

³⁴⁴ M.S. 599.

³⁴⁵ Doğu Roma İmparatoru Maurikios (582-602) zamanında Malatya episkoposu Khalkedoncu Dumtino Süryaniler için yeni bir kovuşturma başlatmıştı. Kilise ve manastırları ele geçirmişti. Sasani Hükümdarı II. Hüsrev (590-628) Mezopotamya ve Suriye'yi ele geçirince Khalkedoncuları sürmüştür. Detaylar için bk. Mihoyel Rabo, s. 456.

³⁴⁶ Ayin esnasında kutsanan ve ayin sonunda mümine verilen şarap ve ekmek İsa Mesih'in kanı ve eti'ni simgelemektedir. Dumtino "diofizit" görüşe sahip olduğu için "miafizit" görüşlüler ondan *qurbono* almak istememekteydiler.

³⁴⁷ M.S. 601.

³⁴⁸ Süryani tarihçilere göre, "Suriye'de Doğu Roma *patricius*'u olan Narses, İmparator Fokas'ın (602-610) tahta çıkışını tanımayıp isyan etmiştir. Kendisini tutuklamak üzere imparatorun özel birliğinin geldiğini öğrenince ordusunun bir bölümüyle Antiokheia'dan ayrılarak Urhoy'a geldi.

916³⁵⁰ yılında ̐ur  Abdin Kalesi³⁵¹ Persler tarafından ele geçirildi ve onlarla ̐ayoyeler arasında büyük bir savaş oldu.

926³⁵² yılında Mor Daniel Uzoyo³⁵³Qart min'nin başrahibi oldu ve dört yere; Tello, Mardin, Dara ve ̐ur  Abdin'e³⁵⁴ metropolit oldu.

932³⁵⁵ yılında ̐ayoyelerden³⁵⁶ ilk kral Muhammed³⁵⁷ hüküm sürdü. Adetleri olmayarak ilk kurbanı yaptı ve Müslümanlara yedirdi. Buradan onların yıllarının sayımı başlamaktadır.

Zira Urhoy'un sağlam surları vardı ve isyan için daha elverişliydi. *1234 Kroniği*, s. 135; *Zuq n Kroniğine* göre; "Urhoy'u ele geçiren Narses Perslerin [Sasanilerin] askeri yetkilisi idi. *Zuq n Kroniği*, s. 148.

³⁴⁹ Urhoy'un Khalkedoncu episkoposu (578-603). Bir  nceki dipnotta bahsedilen Narses'in Urhoy'da bulunduğu sırada, bazı Urhoy'lular episkoposun İmparator Fokas ile arkadaş olduğunu Narses'e ihbar etmeleri sonucu Narses tarafından sorgulanmış ve  ld r lm ştir.

³⁵⁰ M.S. 605.

³⁵¹ Bar  Ebroyo, M.S. 607 yılında zorlu Mardin kalesinin Perslere teslim edildiğini yazmaktadır. Gregorii Barhebraei, *Chronicon Syriacum*, s. 93; Bu yüzden büyük ihtimalle ̐ur  Abdin kalesi Mardin kalesi olabilir zira tarihler çok yakın.

³⁵² M.S. 615.

³⁵³ Metropolit Daniel ( . 634). Romalılar ile Sasaniler arasındaki savaşlar yüzünden episkoposlardan boşalan ̐ur  Abdin, Mardin, Dara ve Tello abraşiyelerine atanan metropolit.

³⁵⁴ ̐ur  Abdin, "hizmetk rlar dağı". Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Mezopotamya'daki bir bölgedir. ̐ur  Abdin Süryaniler için bugün bile önemli bir kültür, dil, inanç ve yaşam merkezidir. Bir zamanlar bir sürü manastırın ve önemli şahsiyetlerin/azizlerin yetiştiği bir bölgeydi. Bu nedenle bu bölgeye "̐ur  Abdin" yani "hizmetk rlar dağı" denmiştir. ̐ur  Abdin'in sınırları, batıda Mardin yakınlarından doğuda Cizre'ye kadar uzanır. Güneyde ise Nusaybin'e dek uzanmaktadır. Efrem Barsawm'ın *Tur  abdin Tarihi* kitabında ise şöyle bir ifade geçmektedir: "Persler Yunanlıları Dara ve Nusaybin'den p sk rtt klerinde bütün Hristiyanlar ̐ur  Abdin'den dağılıp Romalılar ile beraber gitmişlerdir. Sonraları Yunan İmparatorları Perslerden intikam aldıklarında Asur, Ninova, Beth Nuhadra ve Beth Garmay'dan sürgün ettikleri acem ve putperestleri bu bölgeye yerleştirdiler. Ardından buraya köleler'in dağı yani ̐ur  Abdin dediler". Bilgi için bk. Akalın-Duygu, ss. 68-69; Efrem I. Barsawm, *Tur  abdin Tarihi*, II. Baskı, (Glane: Mor Efrem Manastırı Yayınları,1985), s. 10.

³⁵⁵ M.S. 621.

³⁵⁶ ̐ayoye Süryanî kroniklerinde Araplar için kullanılan isimlendirmelerden biridir. Hacer ve İsmail'den geldikleri için İsmailoğulları veya Haceroğullarıda denmiştir. Genel olarak Araplar için kullanılmasından başka İslami dönemde büyük oranda tüm Müslüman halklarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Bk. Rabo, s. 473; Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, ss.168-169 dipnot: 60 b.

³⁵⁷ Muhammed (570-632). Müslümanların, İslam peygamberi addettikleri kişi ve aynı dinin ve İslam devletinin kurucusu. Süryani kronikilerin hakkındaki detaylı anlatımları için bk. *Zuq n Kroniği*, s. 149; Mihoyel Rabo, ss. 473-474.

938³⁵⁸ yılında Urhoy talan edildi ve hükümdar Hüsrev oğlu Şiroveyh³⁵⁹ tarafından öldürüldü.

942³⁶⁰ yılında Patrik Athanasios öldü. Müslümanların kralı Muhammed öldü ve ardından Ebû Bekir üç sene ve üç ay hükmetti.

945³⁶¹ yılında Ebû Bekir öldü ve sonrasında Ömer b. Hattâb³⁶² on bir yıl hükmetti. Aynı yıl Mor Daniel Uzoyo da öldü ve yerine hayatta iken ölü diriltten ve başka bazı hayret verici mucizeler gerçekleştiren Beth Quştanlı³⁶³ Mor Gabriel³⁶⁴ Qartmin'nin episkoposu ve başrahibi oldu. Aynı yıl Tayoye Suriye'ye girdi ve Damaskos'u³⁶⁵ ele geçirdiler.

947³⁶⁶ yılında Romalılarla Müslümanlar Yermük Nehri³⁶⁷ üzerinde savaş yaptı ve Romalılar tam anlamıyla mağlup oldu. Ömer bütün Mezopotamya kentlerini ele geçirdi ve onlardan Urhoy ve Harran'a giren ilk lider Ebû Bedir oldu. Dara³⁶⁸, Amid, Tello ve Rişc Ayno'ya ilk giren ise Âs³⁶⁹ oldu.

³⁵⁸ M.S. 627.

³⁵⁹ Sasani Hükümdarı Şiroveyh (628).

³⁶⁰ M.S. 631.

³⁶¹ M.S. 634.

³⁶² İkinci İslam halifesi Ömer b. Hattâb (634-644).

³⁶³ Midyat'a bağlı şu an Beth Quştan [Alagöz] köyü.

³⁶⁴ Mor Gabriel (594 ö.668) Quros manastırında patrik Athanasios tarafından 634'te episkopos yapılmıştır. Qartmin manastırının başrahibi olmuştur. Yaşamı sırasında mucizeler yapması nedeniyle de ölümünden sonra Qartmin manastırının Mor Gabriel adını taşımasına vesile olan metropolit. Brock-Taylor, *Saklı İnci*, Cilt-3, s. 58.

³⁶⁵ Suriye'nin Şam kenti.

³⁶⁶ M.S. 636.

³⁶⁷ Şam yakınlarında, Yermük Savaşı'nın yapıldığı yer.

³⁶⁸ Dara kenti. *1234 Kroniği*'nin bildirdiğine göre; "Amid'i iyi savunmadıkları için Doğu Roma İmparatoru Anastasios (491-518) askeri yetkilileri suçlamaktaydı. Askerler ise sınır hattına bir güvenli nokta inşa edilmesi için onu ikna etmişlerdir. Kimisi bu güvenli noktanın Dara yani Qrito D'ito [Kilise'nin Köyü] içinde kimisi de Amud'in köyünde inşa edilmeli demişler ancak Dara da karar kılınmıştır. Anastasios episkopos Toma'ya köyün ederi için altın verdi. Episkopos'un gayretleriyle inşaat iki üç senede bitti ve kent Anastasiopolis diye adlandırılmıştır". *1234 Kroniği*, ss. 116-117.

³⁶⁹ Muâviye'nin komutanlarından Mısır fatihi Amrb. Âs (ö.664).

954³⁷⁰ yılında Kappadokia Kaisareia'sı ele geçirildi. Ve bir sene özgür kaldı.

9... yılında.

Bir sonraki yıl, Dara Episkoposu ve Qartmin reisi Mor Gabriel döneminde yine Qartmin'in mezarlığı temizlendi ve seksen iki tane kafatası bulundu.

955 yılında Kral Ömer Camide dua ederken, Kureyşli bir adamın Hint kölesi³⁷¹ tarafından öldürüldü. Onun ardından Osman b. Affân³⁷² on bir buçuk sene hüküm sürdü.

960³⁷³ yılında patrik Mor Yuhanon D'sedrav³⁷⁴ ve Urhoy episkoposu Mor Şem'un öldüler.

967³⁷⁵ yılında Osman öldürüldü³⁷⁶ ve Müslümanlar üç sene sekiz ay kralsız kaldılar.

Batıdaki Tayoyelerin lideri Muaviye b. Ebû Süfyân, doğudakilerin lideri ise Alî b. Aktab idi.

971³⁷⁷ yılında Alî öldürüldü³⁷⁸ ve Muaviye yirmi sene hüküm sürdü. Kendisi Romalılarla barış yaptı ve Romalıların arasına askerî bir yetkili olan Abdurrahman'ı gönderdi, orada iki sene kaldı.

³⁷⁰ M.S. 643.

³⁷¹ *1234 Kroniği* ise "Kureyşli birinin Romalı kölesi tarafından hançerlendiğini yazar". *1234 Kroniği*, ss. 159-160.

³⁷² Üçüncü İslam Halifesi Osman (644-656).

³⁷³ M.S. 649.

³⁷⁴ Antiokheia Miafizit patriği III. Yuhanon Dsedrav (648). İslam fetihlerinin tanıklarındandır. 643 yılında El-Cezire Emiri bu patrikten İncil'i Süryaniceden Arapçaya çevirmesini istemiştir. Ancak Mesih'in Tanrı oğlu olduğu, Haç ve vaftiz söylemlerini ise çıkartmasını istemiştir. Patrik yönetimindeki Arap kökenli Hıristiyan ortodoks Benî Ukayl ve Tanukh kabilelerinden iki dilde de iyi olan kimselerin yardımıyla İncil'i söylenen değişiklikleri yapmadan Süryaniceden Arapçaya tercüme ettirmiştir. *1234 Kroniği*, s. 161; Barsawm, *Saçılmış İnciler*, s. 297.

³⁷⁵ M.S. 656.

³⁷⁶ *1234 Kroniği* diğer Süryani tarihçilerden farklı olarak şunu aktarmaktadır "Muhammed dua ettiği minbere çıkar oradan halka hitap ederdi. Ondan sonra gelen Ebû Bekirde minbere çıktığında Muhammed'in bulunduğu merdivenin bir basamak aşağısında dururdu. Halife Ömer de Ebû Bekir'in durduğu basamaktan bir basamak aşağıda dururdu. Ancak Osman halife olunca Muhammed'in durduğu basamağa çıkmıştı. Bu Müslümanları ona karşı hareketlendirmişti. *1234 Kroniği*, ss. 168-169.

976³⁷⁹ yılında Antiokheia Patriği Mor Theodoros³⁸⁰ öldü. Aynı yıl karla beraber çetin bir don yaşandı ve zeytinlerle fidanların çoğunluğu kurudu.

990³⁸¹ yılında şiddetli bir deprem oldu ve Suriye’de bir sürü yeri tahrip etti. Hatta Suruç’un³⁸² Batnae’si³⁸³ bile düştü ve Kıyamet Pazar’ının saat 9 sularında Urhoy’daki eski kilisenin bir tarafı düştü ve yıkıldı.

991³⁸⁴ yılında Muaviye öldü ve yerine oğlu Yezîd³⁸⁵ üç sene beş ay hükmetti.

994³⁸⁶ yılında Patrik Mor Severus Bar Maşqe³⁸⁷ öldü. Aynı yıl Yezîd b. Muaviye öldü ve yerine Mervân b. Hakem³⁸⁸ bir buçuk seneliğine hüküm sürdü.

996³⁸⁹ yılında Mervân öldü ve yerine oğlu Abdülmelik’i³⁹⁰ hükümdar kıldı ve yirmi bir sene hükmetti. Bu Romalılarla üç sene sürecek bir barış yaptı ve onlara her gün 1000 Dinar³⁹¹ ve bir de Arap Atı haraç vermekteydi.

³⁷⁷ M.S. 660.

³⁷⁸ Diğer Süryani kroniklerinden farklı bir ifade *1234 Kroniği*’nde mevcuttur. Buna göre “Âli ile Muaviye arasındaki savaştan sonra barış tasarlandı. Muâviye’yi temsilen Amr b. Âs ve Âli’yi temsilen de Ebû Mûsâel-Eş’arî ortaya atıldılar. Bu ikisi yoldayken sinsi Âs, Eş’arî’yi sezerek onun basit biri olduğunu anladı. Ona şöyle dedi; kızın oğlumla evlensin ve oğlum kral olsun. Şimdi Cuma günü sen minbere çıktığında şöyle söyle; bu yüzüğü parmağından çıkarır gibi krallığı Âli’den ayırdım de. Aynı şekilde ben de krallığı bu yüzüğü takar gibi oğluma giydirdim diyeceğim. Ebû Mûsâ minbere çıkıp bunu uyguladı. Ardından Amr minbere çıkıp krallığı Muâviye’ye giydirip Âli’den çıkarttı dedi. Ancak bu yapılanlarda fayda sağlamayınca ölüm ve mücadele devam etmiştir. *1234 Kroniği*, ss. 169-171.

³⁷⁹ M.S. 665.

³⁸⁰ Antiokheia Miafizit patriği Mor Theodore (649-667).

³⁸¹ M.S. 679.

³⁸² Serug, Suruç.

³⁸³ Batnai Şanlıurfa’nın Suruç ilçesi.

³⁸⁴ M.S. 680.

³⁸⁵ Emevi Halifesi Yezîd b. Muaviye (680–683).

³⁸⁶ M.S. 683.

³⁸⁷ Antiokheia Miafizit patriği II. Severus bar Maşqe (668-684).

³⁸⁸ Emevi Halifesi Mervân b. Hakem (684–685).

³⁸⁹ M.S. 685.

³⁹⁰ Emevi Halifesi Abdülmelik b. Mervân(685-705).

³⁹¹ Roma’da kullanılan küçük gümüş sikke.

999³⁹² yılında Mor Ya'qub D'quros Manastırında Mor Iulianos³⁹³ patrik oldu ve Mor Georgios da³⁹⁴ Arap Kabilelerinin episkoposu oldu.

1006³⁹⁵ yılında Roma orduları Antiokheia vadisine indi ve onları Dînâr b. Dînâr karşıladı. Onları katletti ama çok azı kurtuldu ve Roma'ya³⁹⁶ kötü bir şöhretle geri döndüler. Aynı yıl Romalılar imparatorları Iustinianos'a öfkelenip burnunu kesip onu kovmuşlardır. Leontios'u³⁹⁷ hapisten çıkarıp kendilerine İmparator yaptılar.

1008³⁹⁸ yılında Tayoyeler, üzerinde resimler olmayan sadece harflerin bulunduğu *zuzē*³⁹⁹ ve dinar bastılar.

Bir sonraki yılda Atiya yabancıların sayımını yaptı. Mor Şilo⁴⁰⁰ manastırından Mor Georgios Suruç'a ve Beyaz Diyara episkopos olmuştur.

1010⁴⁰¹ yılında Tello D'mavızlat'ın Mutlu Mor Thomas'ı öldü. Harran'daki Yakubilerin Katolik kilisesi onun zamanında inşa edilmişti.

1011⁴⁰² yılında Tar'el'li Sütuncu Mor Georgios⁴⁰³ öldü. Suriye'nin tüm şehirlerinde veba salgını oldu ve aynı yıl ... Qarṭmin Manastırından Mor Şem'un⁴⁰⁴ Harran'a episkopos takdis edilmiştir.

³⁹² M.S. 688.

³⁹³ Antiokheia Miafizit patriği Iulianos(688-708).

³⁹⁴ Arap Kabilelerin episkoposu Georgios (ö. Şubat 724). Georgios, Qenneşrinde Severus Sabukat'ın ve Urhoylu Ya'qub'un öğrencisi olarak Yunan bilimi, felsefe, astronomi ve teoloji konularında iyi bir eğitimi almıştır. 686'da Hristiyan Arap kabilelerinin Süryanî Ortodoks episkoposu olarak atanmıştır. Akalın-Duygu, s. 137; Barsawm, *Saçılmış İnciler*, s. 325.

³⁹⁵ M.S. 695.

³⁹⁶ Metinde "Romanya" diye geçer.

³⁹⁷ Doğu Roma İmparatoru Leontios (695–698).

³⁹⁸ M.S. 697.

³⁹⁹ Süryanice. *Zuze* Latince. *Miliarensis*. Doğu Roma İmparatorluğu döneminde kullanılan gümüş madenî para. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 271 dipnot: 227.

⁴⁰⁰ Mor Şilo Suruç bölgesinde bir manastır.

⁴⁰¹ M.S. 699.

⁴⁰² M.S. 700.

⁴⁰³ Bir sütuncu.

⁴⁰⁴ M.S. 657 yılında Mor Gabriel manastırında rahiplik hayatını benimsemiştir. 682 yılında aynı manastırın başrahibliğine getirilmiş Tur 'Abdin ve Nşibin'de birçok manastır ve kilise inşa

1015⁴⁰⁵ yılında Abdullah b. Abdülmelik büyük bir askeri güçle girdi ve yanına işçileri alıp Kilikia⁴⁰⁶ bölgesindeki Mopsuestia'yı kurdu. Aynı yıl emir çıktı ve bütün domuzlar katledildi.⁴⁰⁷

1019⁴⁰⁸ yılında Abdülmelik⁴⁰⁹ öldü ve yerine oğlu Velîd⁴¹⁰ dokuz yıl hüküm sürdü.

Bu kurnaz adam vergileri kendinden öncekilerin hepsinden daha çok artırdı haydut ve hırsızlar tükendiler. Bir kent kurdu ve °Ayn Gero olarak adlandırdı. Aynı yıl içinde meşhur süvari ve savaşçı Şebib Hruroyo Fırat'ta boğuldu.

1018⁴¹¹ yılında Harran episkoposu Mor Şem'un Nşibin'deki ortodoks kilisesini inşa ederek⁴¹² bütün masraflarını Qartmin manastırından karşıladı. Kiliseyi üç kez inşa etti çünkü gündüz o inşa ederken, Nesturiler⁴¹³ ve Yahudiler gece temellerini söküyorlardı. Zorla inşası bitirildi ve onu Patrik Iulianos ve Mor Şem'un takdis ettiler. Bu dönemde kitap tefsircisi Mor Ya°qub tanınmaktaydı.⁴¹⁴

etmiştir. Bu inşaatları yaparken masrafı bahçelere diktiği söylenen 12.000 adet zeytin ağacından karşılamaktaydı. Bu yüzden kendisine Dzayte [Zeytinci] denilmiştir. Barsawm, *Tur'abdin Tarihi*, ss. 161-163; Brock-Taylor, *Saklı İnci*, Cilt-3, s. 62.

⁴⁰⁵ M.S. 704.

⁴⁰⁶ Kilikia: Adana ve Çukurova bölgesine denk gelen Roma eyaleti. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 176 dipnot: 94 a.

⁴⁰⁷ Süryani kronikçiler onun döneminde "beyaz köpeklerin, güvercinlerin ve tavukların öldürülmesine dair emir çıktığını yazmaktadırlar. Hatta mavimsi insanların bile öldürülmesini emretmiş ancak araya girenler sayesinde bu hüküm iptal ettirilmiştir." Bk. *Zuqnin Kroniği*, ss. 163-164.

⁴⁰⁸ M.S. 708.

⁴⁰⁹ Emevi Halifesi Abdülmelik b. Mervân (685-705).

⁴¹⁰ Emevi Halifesi Velîd b. Abdülmelik (705-715). *1234 Kroniği* "Velid'in Şam'daki kiliseleri yıktırıldığını ve Mor Yuhanon Kilisesini de yıkıp yerine cami inşa ettiğini" yazar. Bar °Ebroyo ise *Kronografyasında* Velid'in "Şam'daki kiliseye karşılık Meryem Ana Kilisesi'nin inşa edildiği arsayı verdiğini ve kilisenin ilk şeklini değiştirip büyük ve meşhur bir cami" [Emevi Camii] yaptırdığını aktarmaktadır. *1234 Kroniği*, s. 183; Bar °Ebroyo, *Kronografya*, s. 107.

⁴¹¹ M.S. 707.

⁴¹² M.S. 707 yılında eski Mort Februniye tapınağının yerine inşa edilen şehit Mor Theodoros kilisesi.

⁴¹³ "Nesturi" 431'deki I. Efesos konsilinde Aleksandreia patriği Kyrillos tarafından aforoz edilen Constantinopolis patriği Nestorios'un savunduğu öğretiyi benimseyen ve bugünkü Doğu Kilisesi mensuplarını karalamak için söylengelmış bir tanımlamadır. Bk. Akalın-Duygu, ss. 168-169.

⁴¹⁴ Mor Ya°qub Durhoy (633-708). Pek çok farklı alanda çalışmaları olmuş teolog, kutsal kitap çevirmeni, Süryanice hareke sisteminin öncüsü ve gramer kitabı yazarıdır. Aslında ondan önce Ahudeme (559) ve °NonYeşu° (650) dil kuralları hakkında eserler yazmışlardı. Ancak bu

1019⁴¹⁵ yılında Patrik Mor Iulianos ve tefsirci Mor Ya'qub öldüler.

1020⁴¹⁶ yılında Gubo Baroyo⁴¹⁷ manastırından Mor İliyo⁴¹⁸ patrik oldu.

1021⁴¹⁹ yılında Muhammed⁴²⁰b. Mervân Gzirta'daki görevinden azledildi ve yerine Mesleme b. Abdümelik geldi. Orduları topladı ve Romalıların arazisine girdi. Toranda⁴²¹ kalesine ve Maseia⁴²² ve Misthia⁴²³ kentlerine konakladı. Onları talan etti ve içindeki her şeyleriyle beraber esarete sürükledi.

1022⁴²⁴ yılında Mesleme bütün Gzirta'ya amirler gönderdi. Arazileri, bağları, fidanları, hayvanları ve insanları saydı, mühürledi. Herkesin boynuna kurşundan bir mühür astılar.

1024⁴²⁵ yılının 28 Şubatında Salı günü arifesinde Suriye'nin bütün kentlerinde şiddetli bir deprem oldu ve sayılamayacak kadar insanı yok edip öldürdü ve yine hiç olmadığı kadar çekirge istilası ve ölüm gerçekleşti.

çalışmalar kaybolduklarından Ya'qub'un gramer eseri ilk olarak karşılandı. Yunanlılardan alıp geliştirdiği hareke sistemini Batı Süryanicesine yerleştirmiş ve sonraları Ebü'l-Esveded-Düelî gibi Arap dilcilerini de etkilemiştir. Ya'qub'un Arapça noktalama-harekeleme işine de öncülük ettiği söylenir. Bu çalışmalardan ayrı olarak Ya'qub Süryani tarih yazıcılığı alanında ilk evrensel kroniğin yazarıdır. Bunun dışında da Tevrat'ın Süryanicesini Yunanca ve İbranice metinlere göre yeniden düzeltti. Ayrıca Süryanilerin Müslümanlara ders verebileceklerine dair ilk defa olarak Ya'qub'un izin verdiği de yazılmaktadır. Zekka Ayvaz, "Mor Ya'qubD'Urhoy", Süryaniceye çev. Saliba Özmen, *Ashlay Nissaba*, Londra: Beth Froso Denheduenna, cilt-2, S. 3, 2017, ss. 69-79;Efreml İsa Yusif, *Mezopotamya'nın Bilim Öncüleri: Süryani Tercüman ve Filozofları*, çev: Mustafa Arslan, (İstanbul: Doz Yayıncılık, 2007), ss. 102-105; Doru, s.76.

⁴¹⁵ M.S. 708.

⁴¹⁶ M.S. 709.

⁴¹⁷ Gubo Baroyo Manastırı IV. yüzyıl sonlarında kurulan ve Halep ile Menbiç arasında olduğu düşünülen manastır. Barsawm, *Saçılmış İnciler*, s. 510; Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 375 dipnot: 71.

⁴¹⁸ Antiokheia Miafizit patriği İliyo (709-724). Mihoyel Rabo'nun aktardığına göre, "patrik İliyo II. Yezîd'in (720-724) tahta oturduğu ilk yılda Severus'un Antiokheia'dan çıkışından 203 yıl sonra Antiokheia'ya ilk giren patrik olmuştur. Antiokheia'da yeni bir kilise takdis etmiştir". Mihoyel Rabo, ss. 527-528.

⁴¹⁹ M.S. 710.

⁴²⁰ Abdümelik'in kardeşi ve Mezopotamya, Musul ve Armenia'dan sorumlu askeri yetkili. *1234 Kroniği*, s. 178.

⁴²¹ Kappadokia bölgesindeki Taranton.

⁴²² Amaseia, Amasya.

⁴²³ Likaonia'daki Misthia.

⁴²⁴ M.S. 711.

1026⁴²⁶ yılında Kral Velîd öldü. Süleyman⁴²⁷ iki buçuk sene hükmetti.

1027⁴²⁸ Süleyman orduları ve işçileri topladı denize açıldılar ve Asia'da karargâh kurdular iki kenti Sardeis⁴²⁹ ve Pergamos'u⁴³⁰ ele geçirdiler ayrıca bunlardan başka kaleleri de zapt etmişlerdi. Bir sürü insanı öldürdüler ve talan ettikleriyle beraber götürdüler ancak oradaki Süryaniler'i selametle çıkardılar.

1028⁴³¹ yılında yine Süleyman Margo D'dabık'a⁴³² asker topladı ve askeri lider Ubeyde komutasında Romalıların üzerine gönderdi. Onlarda Girip Trakya şehrinde karargâh kurdular ve Ubeyde⁴³³ Bulgarıya bölgesine girdi ama askerlerinden birçoğu Bulgarlar tarafından mahvedildiler. Arta kalanları da, kurnaz Roma İmparatoru Leon,⁴³⁴ hayvanlarının etini ve dışkılarını yemeleri için onları zorladı. Aynı yıl Davut b. Süleyman tarafından. Antigun⁴³⁵ Kalesi zapt edildi. Eylül ayında Süleyman Mercidabık'ta öldü. Onun ardından Ömer b. Abdülazîz b. Mervân⁴³⁶ iki sene ve yedi ay hüküm sürdü. Bu kral kendinden önceki bütün krallardan daha iyi ve merhametli bir adamdı.

1030⁴³⁷ yılında Qartmin Manastırının Reisi Atanus Nunboyo⁴³⁸ oldu. Liderliğinin yirmi beşinci yılında Tur 'Abdin'e episkopos oldu ve 1058 yılında öldü.

1031⁴³⁹ yılında Ömer Apameia⁴⁴⁰ kentinde Anqirunto manastırında öldü. Onun sonrasında Yezîd⁴⁴¹ b. Atba b. Abdümelik dört sene hükmetti. Hüküm sürdüğü sınırı

⁴²⁵ M.S. 713.

⁴²⁶ M.S. 715.

⁴²⁷ Emevi Halifesi Süleyman b. Abdümelik (715-717).

⁴²⁸ M.S. 716.

⁴²⁹ Bar 'Ebroyo aynı yer için Rodos demektedir. Bk. Gregorii Barhebraei, *ChroniconSyriacum*, s. 116.

⁴³⁰ Pergamon, Pergamos, Bergama.

⁴³¹ M.S. 717.

⁴³² Mercidabık. Suriye'nin kuzeybatısındaki Halep'e bağlı Azez ilçesinde bir kasaba.

⁴³³ Ömer b. Hübeyre. Emevi devletinde Irak genel valilerinden.

⁴³⁴ M.S. 719.

⁴³⁵ Pisidia'daki Antigous olabilir. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığı*, s. 503 dipnot 43.

⁴³⁶ Emevi Halifesi Ömer b. Abdülazîz (717 -720).

⁴³⁷ M.S. 719.

⁴³⁸ Midyat'a yakın Çavuşlu'nun Nunab köyünde doğdu ve 719 yılında Mor Gabriel manastırının liderliğine getirildi. 747 yılında vefat etti.

içindeki bronz, ahşap, taş ve köklerden yapılan bütün resimlerin sökülüp silinmesini emretti.⁴⁴²

1033⁴⁴³ yılında Gzirto Emir'i Dahhak hâkimiyeti altındaki her yere yazıcılar gönderdi. İnsanları, küçük çocukları, büyükleri hatta o gün içinde doğanları bile kayıt altına aldı. Araziyi ölçüp fidanları saydılar ve benzeri olmayan bir tahkikat yaptılar. Yalan gördükleri kimseleri tıraş ediyorlardı ve bir sürü insanı tıraşladılar.

1035⁴⁴⁴ yılında 3 Eylül'de patrik Mor İliyo öldü ve yerine Gubo Baroyo manastırından Mor Athanasios⁴⁴⁵ geldi. Aynı yıl Kral Yezîd öldü ve yerine Hişâm⁴⁴⁶ bin Abdümelik on dokuz sene hüküm sürdü.

Bu saltanatı altındaki yerde kendinden önceki hükümdarlardan daha çok evler ve dükkânlar inşa etti, ekin ve hayvan yetiştirdi. Fırat'ın yakınına ektiği ekinleri sulamak amacıyla da Fırat'tan bir kol çıkardı.

1036⁴⁴⁷ yılında büyük bir öküz, at ve dört ayaklı ölümü oldu ve Suriye'de büyük bir veba salgını oldu, birçok ev ve köyü mahvetti.

1037⁴⁴⁸ yılında Mesleme Romalıların topraklarına girdi. Pontos'un Neokaisareia'sını ele geçirdi onu harap etti ve yağmaladığıyla beraber Suriye'ye gitti.

1039⁴⁴⁹ yılında Mesleme Türklerin topraklarına girdi, onu büyük bir ordu karşıladı ve mağlup bir şekilde geri döndü. İşçileri, taş ustalarını, marangozları,

⁴³⁹ M.S. 720.

⁴⁴⁰ Suriye'nin Hama kenti yakınlarındaki bir şehir.

⁴⁴¹ Emevi Halifesi II. Yezîd (720-724).

⁴⁴² *Zuqnin Kroniği*, s. 163; Bar eEbroyo Yezîd ile beraber Doğu Roma İmparatoru III. Leon'un (717-741) aynı şekilde davranıp resimleri yasakladığını aktarmaktadır. Gregorii Barhebraei, *Chronicon Syriacum*, s. 118.

⁴⁴³ M.S. 722.

⁴⁴⁴ M.S. 724.

⁴⁴⁵ Antiokeia Miafizit patriği III. Athanasios (724-739).

⁴⁴⁶ Emevi Halifesi Hişâm b. Abdümelik (724-743).

⁴⁴⁷ M.S. 725.

⁴⁴⁸ M.S. 726.

⁴⁴⁹ M.S. 728.

kaynakçıları topladı ve oraya ikinci kez girerek savaştı ve kazandı⁴⁵⁰ . Türklerin topraklarında büyük kentler ve kaleler kurdu.

1045⁴⁵¹ yılı 3 Haziran'da perşembe günü Qartmin manastırından olan, Hırran episkoposu Mor Şem'un bu dünyadan göçtü ve yerine Qartmin manastırından öğrencisi Mor Thomas geldi.

1046⁴⁵² yılında Mor Ya'qub'un öğrencisi Urhoy metropoliti Mor Konstantinos vefat etti ve yerine öğrencisi Nasi geldi.

1047⁴⁵³ yılında kilise kanunları ve düzenlemeler için, episkoposlar konsili patrik Athanasios'la birlikte batıdaki Arabin manastırına toplandı. Aralarında Qartmin'den Tur'Abdinli Mor L'azar ve Hırran'dan Mor Thomas vardı.

1049⁴⁵⁴ yılında Hırran'ın Mor Thomas'ı, Samosatalı⁴⁵⁵ Mor Theodoros'u, Germanikeialı⁴⁵⁶ Mor Theodotos'u ve Yesrib'in⁴⁵⁷ sütuncusu Mor Yuhanon'u öldüler.

1054⁴⁵⁸ yılında kilisedeki çalkantılar ve kanon düzenlemeleri için episkoposlar Konsili Patrik İvannis⁴⁵⁹ ve Gzirta⁴⁶⁰ metropoliti Mor Athanasios Sandlono⁴⁶¹ ile

⁴⁵⁰ Arapların Türklere yaptıkları zalimlikler için bk. *Zuqnin Kroniği*, ss. 169-170.

⁴⁵¹ M.S. 734.

⁴⁵² M.S. 735.

⁴⁵³ M.S. 736.

⁴⁵⁴ M.S. 738.

⁴⁵⁵ Samosata, Samsat. Fırat'ın Batısında ve Urhoy'un kuzeyinde yer almaktadır.

⁴⁵⁶ Germanikeia, Kahramanmaraş.

⁴⁵⁷ Medine.

⁴⁵⁸ M.S. 743.

⁴⁵⁹ Antiokheia Miafizit patriği III. Mor Ioannes/Ivannis (739-754). Bu patriğin seçiminde Athanasios Sandlono büyük rol oynamıştır. Zira patriklik için çekilen üç kuraya da Sandlono Zuqnin'den Yuhanon'nun ismini yazmıştır. Böylelikle çekilen üç kurada da Yuhanon çıkmış ve onu patrik seçmişlerdir. Detaylar için bk. Bar'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 305-307.

⁴⁶⁰ el-Cezire, Kuzey Mezopotamya.

⁴⁶¹ Antiokheia'nın yasal olmayan patriği Athanasios Sandlono (775).

birlikte batıda toplandılar. Aynı yıl Hişâm öldü ve sonrasında oyun, avcılık, içki ve izlenceyi seven cengâver bir adam olan Velîd⁴⁶² bir buçuk yıllığına hüküm sürdü.

1056⁴⁶³ yılında Velîd öldü ve ardından Müslümanlar üzerinde korkulu ve zorba olan Mervân⁴⁶⁴ hüküm sürdü Suriye kentlerinde bazılarını öldürüp astı. Krallıkta altı yıl geçirdi ve öldü. Ardından Abdullah b. Muhammed⁴⁶⁵ yirmi üç buçuk sene hüküm sürdü ve kendisi Suriye kentlerinin surlarının yıkılmasını emretti.

1065⁴⁶⁶ yılında Abdullah öldü ve yerine kardeşi Abdullah⁴⁶⁷ hüküm sürdü. Saltanatının başlangıcında Müslümanlar ve Persler arasında büyük bir savaş ve büyük bir kavga yaşandı⁴⁶⁸ Suriye’de fitne, hüsrân ve sıkıntılar yaşandı çetin alametler ve kendinden önceki hükümdarları geçen hileler yaptı. Hüküm sürdüğü yerlerde parayı tüketene kadar vergi ve ödemeyi çoğalttı ve kendisi hayatta iken oğlu Mehdî’yi⁴⁶⁹ Müslümanların üzerine hükümdar kıldı.

1066⁴⁷⁰ yılında patrik Mor İvannis öldü ve kilise babaları kralın emri uyarınca Riş° Ayno’da toplandılar ve Qartmin Manastırından olan Hırran episkoposu İshoq’u⁴⁷¹

⁴⁶² Emevi Halifesi II. Velîd (743-744).*1234 Kroniği*nde şöyle bir ifade geçmektedir; “Velîd Hişâm’ın ev halkını hor görmeye başladı. Yazıcılarını, hazinedarlarını acı verici şekilde cezalandırıp evlerini talan ettirdi. Devletin idaresini ise Abbas b. Velîd’e tevdi etti. Bugün Bağdat’ta Abbasi halifeleri diye tanımlananların kullandıkları isim bu Abbas’tan gelmedir. Abbasi ismi Müslüman bilmeyenlerinin sandıkları gibi peygamberleri Muhammed’in amcası olan Abbas’tan gelmiyor. Bu Abbas yetkilendirildiğinde ve altın deryasına düşünce Velîd’ten devleti gaspetmeyi tasarlamaktaydı. Müslümanların liderlerini kendi tarafına geçiriyor ve Velîd’e kötü yaftalamalarda bulunmaktaydı.” Bk. *1234 Kroniği*, s. 191.

⁴⁶³ M.S. 745.

⁴⁶⁴ Son Emevi halifesi II. Mervân b. Muhammed (744-750).

⁴⁶⁵ Emevi halifesi Mervân’dan sonra Emeviler devleti son bulmuş ve Abbasi devleti kurulmuştur. İlk Abbasi halifesi Ebû’l-Abbas es Seffâh (750-754)’tır. Ancak kronik yazarının dediği gibi yirmi üç sene hükmetmedi. Yirmi bir sene hükmeden kişi kendisinden sonra gelen kardeşi halife el Mansûr’dur.

⁴⁶⁶ M.S. 754.

⁴⁶⁷ İkinci Abbasi halifesi Ebû Ca’fer el-Mansûr (754-775).

⁴⁶⁸ 1080 Yunan yılında (M.S. 769) İran’daki Mecusiler Tayoye’lere [Araplar] karşı isyan ettiler ve kendi krallıklarını kurmak istediler. Ancak Tayoyeler Mecusilerden 40.000 kişiyi elebaşlarıyla öldürerek bu girişimi engellemişlerdir. Gregorii Barhebraei, *Chronicon Syriacum*, s. 124.

⁴⁶⁹ Abbasi Halifesi Muhammed el-Mehdî (775-785).

⁴⁷⁰ M.S. 755.

⁴⁷¹ Antiokeia’nın yasal olmayan patriği İshok. Süryani kronikçiler “İshok’un altın ve gümüş simyasıyla uğraştığını ve sonradan Abbasi halifesi Ebû Ca’fer el-Mansûr (754-775) olan, Cezire

kendilerine patrik takdis ettiler. Bir sonraki sene kralın yanında Aquulo'da⁴⁷² öldü ve yerine Qartmin manastırından Mor Athanasios Sandlono⁴⁷³ patrik oldu.

1069⁴⁷⁴ yılında Qartmin Manastırından Mor Dionysios Hırran'a episkopos tayin edildi. Aynı yıl patrik Mor Athanasios 11 Temmuz'da Hırran'da öldü ve onu getirip Tel Başmai'nin⁴⁷⁵ yukarısındaki manastıra defnettiler.

1070⁴⁷⁶ yılında kilise'de kargaşa ve ayrılma yaşandı ve batılı episkoposlar toplanıp kendilerine Belton'dan⁴⁷⁷ sivil bir hizmetkâr olan Georgios'u⁴⁷⁸ patrik yaptılar. Gzirto'lu episkoposlarda Qarqafto⁴⁷⁹ Manastırı'ndan episkopos Mor Yuhanon'u⁴⁸⁰ patrik yaptılar.

emiri Abdullah ile dost olduğunu bu nedenle de Abdullah'ın dostluklarının nişanesi olarak episkoposlara baskı yapıp onu patrik seçtiğini aktarmaktadırlar. Zira halife onun simya işiyle kendisine altın kazandıracağını zannetmekteydi. Bu işi yapamayacağını anladığında onu öldürtmüştür." Detaylar için bk. *Zuqnin Kroniği*, s. 210; Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 315-317.

⁴⁷² Al-Kufa, Kufe.

⁴⁷³ Süryani tarihçilere göre; Athanasios Sandlono, patrik İvennis'i son Emevi halifesi ikinci Mervân'a şikâyet etmiştir. Mervân İvennis'i Hırran'a hapsederek para cezasına çarptırmıştır. Halife Doğuya savaşa giderken Sandlonoda onunla giderek kendisini patriğe karşı daha da kıskırtmak niyetindeydi. Mervân savaşta yenilmiş Sandlono ise gaspedilmiş bir halde dönmüştür. Sonunda patrik İvennis Sandlono'yu affetti ama az sonra Sandlono aynı durumu tekrarlamıştır. Döneme çok yakın zamanda yazılan *Zuqnin Kroniği* Bar 'Ebroyo gibi suçlamalarda bulunmamakta aksine "başkaları çok şey anlatmakta ancak bizler bu olanlar karşısında susmaktayız" deyip geçiştirmektedir. Daha fazla detay için bk. *Zuqnin Kroniği*, s. 211; Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 309-313; Hanna Dolabani, *Antakya Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi Patriklerinin Özgeçmiş*, çev. Gabriyel Akyüz, ed. İ. Özçoşar-H.H. Güneş, (İstanbul: İmak Yayınları, 2006), s. 48.

⁴⁷⁴ M.S. 758.

⁴⁷⁵ Mardin'nin güneydoğusunda yer alan ve Diyar Rabia ve Şabakhtan bölgelerinde bir yer.

⁴⁷⁶ M.S. 759.

⁴⁷⁷ Humus şehrinin güneyine yakın bir köy.

⁴⁷⁸ Antiokeia Miafizit patriği I. Georgios (758-790).

⁴⁷⁹ Yukarı Cezire'de, Resülayn ile Macdal arasında Mor Şem'un tarafından inşa edilen bir manastır. Barsawm, *Saçılmış İnciler*, s. 514.

⁴⁸⁰ Yasal olmayan patrik Athanasios ölünce yerine Georgios atandı. Ancak Georgios daha "diyakoz" [kâhin olmayan rahip] idi. Dara'dan Davut ve Kallinikos'tan Yuhanon dışında diğer episkoposlar Georgios'u kabul etmişlerdir. Davut ve Yuhanon ise biz "diyakoz" mertebesindeki birini kürsiye oturtmayız demektedirler. Ancak bu ikisine rağmen Georgios resmedildi. Mezopotamyalı episkoposlar da Fırat'ı geçtikten sonra Kallinikos'tan Yuhanon'u doğu bölgesine resmetmişler ancak dört yıl sonra ölmüştür. Detaylar için bk. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 319-

1073⁴⁸¹ yılında patrik Mor Yuhanon öldü⁴⁸² ve Kral Abdullah⁴⁸³ bütün episkoposları Bağdat'ta toplattı. Patrik Georgios'u⁴⁸⁴ ise on sene hapiste tuttu ve yerine de kralın emriyle Qartmın Manastırından olan Dara episkoposu Davut'u⁴⁸⁵ patrik yaptılar. Ve orada Bağdat'ta Hıranlı Mor Dionysios öldü.

1074⁴⁸⁶ yılında Musul'dan Gzirto kentlerine aldatici Maruta geldi⁴⁸⁷ ve yaşadığı bu günlerde günahın son bulacağını vaaz ediyordu. Kendisi için de mucize yapıyor olduğunu dile getiriyordu ve bu yüzden Gzirto'nun tüm kentlerinden yanına büyük insan toplulukları toplanıyordu. Onlara dilekte bulunmalarını buyruk veriyor ve külle onları tuzluyordu. Sunakları, azizleri ve kiliseleri kendi adıyla kutsadığını söylüyordu. Sırlar perşembesinde Mesih gibi pasahı yer...ve onunla birlikte bir sürü Hıristiyan aynı şeyi yapardı. Rahipler gibi giyinmekte ancak rahipleri hor görmekteydi. Çünkü olmasın diye...aldaticılığı...daha fazlası...ve çoğunluk...az kalsın...ve onlar...dağıldı.

323; *Zuqnin Kroniği* ise konuyu biraz daha farklı aktarmaktadır. Detaylar için bk. *Zuqnin Kroniği*, ss. 212-14.

⁴⁸¹ M.S. 762.

⁴⁸² Yuhanon öldükten sonra patrik Georgios ile barış sağlanmıştır. Ayrıca Yuhanon tarafından atanan tüm episkoposlar yasal bir şekilde atanmadıkları gerekçesiyle azledilmişlerdir. Cezireliler, Musullular ve batılılar tekrardan Georgios'a bağlanmışlardır. Detaylar için bk. *Zuqnin Kroniği*, s. 226.

⁴⁸³ İkinci Abbasi Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr (754-775).

⁴⁸⁴ Dara metropoliti Davut Georgios'un patrik olmasını hazmedemeyerek onu Halife Ebû-Cafer'e şikâyet etmiştir. Güya Georgios halifenin onayı olmadan patrik olmuş, halka ağır vergiler yüklemiş ve halifeden fermanı yokmuş. Ayrıca Müslümanların peygamberinin adını cebine koymuyormuş gibi asılsız iftiralarda bulunup hapse attırmıştır. Detaylar için bk. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 323-325; Mihoyel Rabo, s. 548; Dolabani, ss. 49-50.

⁴⁸⁵ Antiokheia'nın yasal olmayan patriği Davut. Bir önceki dipnota bk. Olaylara çok yakın zamanda yazılmış olan *Zuqnin Kroniği*ne göre ise, "Davut isteyerek veya istemeyerek patrik yapılmıştı. Bütün halk patrik Georgis'e olanlar yüzünden Davut'u suçlamaktaydı. Davut ise Tanrıya sığınarak kendisinin bir şey yapmadığını ima etmekteydi. Halk onunla ayine katılmıyor, geçtiği yerlerde ona küfürler ve hakaretler ediyor, girdiği kiliseye kimse girmiyor hatta patrik olduğu bile etrafta duyurulmuyordu. Ancak Davut halifeden ferman almasına rağmen kimseye kötülük yapmadı ve kendisine yapılan bütün bu muamelelere ölümüne dek katlandı. *Zuqnin Kroniği*, ss. 249-250.

⁴⁸⁶ M.S. 763.

⁴⁸⁷ Aldatici Maruta'nın hayatı, yaptıkları ve peşinden sürüklediği halk için bk. *Zuqnin Kroniği*, ss. 283-239.

1080⁴⁸⁸ yılında kralın zoruyla patrik olan Dara'nın Davut'u öldü ve hapiste esir bulunan Georgios patrik olarak kaldı. Aynı yıl Gzirto ve Musul'da Yahudi Musab oğlu Musa⁴⁸⁹ Emir oldu⁴⁹⁰. Suçlu, merhametsiz ve Hıristiyan düşmanıydı. Hayatın başlangıcından beri olmayan işkencelerin her türlüünü yaptı. Herkesin boynuna kurşun damgalar astı ve baş parmaklarını damgaladı. Hatta temellerden, kapı ve pencerelerden bile vergi alıyordu öyle ki insanlar vergi verebilmek için eski mezarları kazıp onlardan altın ve gümüş çıkartıyorlardı. Onun zamanında açlık ve ölüm baş göstermiş insanlar çekirge gibi telef oluyorlar ve gömecek kimsede yoktu. Yırtıcı kurtlar ortaya çıkıp çoğu insanı yedi en çok da Tūr° Abdin'de. Saltanat'ta üç sene kaldı daha sonra görevden azledildi mahkûm edildi ve kazandığı herşey satıldı, hatta eşleri bile satıldı. Abdullah b. Muhammed yirmi üç⁴⁹¹ sene hüküm sürdükten sonra öldü ve ardından kendisi hayatta iken hükümdar kıldığı oğlu Mehdî⁴⁹² geldi. Bu, patrik Georgios'u hapisten çıkardı ve Tikrit⁴⁹³ metropoliti Yuhanon için otuz altı episkopostan oluşan konsili Suroç'ta toplattı ve hepsi onu aforoz edip attılar. Kendisini Mor Matta Manastırı kabul etti. Onlardan altı episkopos takdis etti. Aynı yıl Mehdî öldü sekiz sene dokuz ay hüküm sürmüştü. Ardından oğlu Musâ⁴⁹⁴ bir sene hükmetti. Kendisinin ardından da kardeşi Hârûn⁴⁹⁵ yirmi üç sene hükmetti. Sonrasında oğlu Muhammed⁴⁹⁶ üç buçuk sene hüküm sürdü ve kardeşi Abdullah el Mem'ûn⁴⁹⁷ tarafından öldürüldü. Bütün topraklar on beş sene kralsız kaldı.

⁴⁸⁸ M.S. 769.

⁴⁸⁹ Musab b. Musa'nın halka yaptığı zulüm, baskı ve uzun bir anlatım için bk. *Zuqnin Kroniği*, ss. 252-293.

⁴⁹⁰ *1234 Kroniği* "Abbasi halifesi Ebû Ca'fer'in, Musa b. Musab'ı Musul üzerine yetkilendirdiğini aktarmaktadır. Hakkında bk. *1234 Kroniği*, s. 207.

⁴⁹¹ Burada da yazar El Mansûr'un yirmi üç sene hükmettiğini anlatır. Yukarıda ise ilk halifenin yirmi üç sene hüküm sürdüğünü yazmıştı.

⁴⁹² Abbasi halifesi Muhammed el-Mehdî (775-785). Mihoyel Rabo "Mehdi'nin Hıristiyan Arap kabilelerinden olan Tanukh kabilesinden 5.000 kişiyi İslamlaştırdığını" aktarmaktadır. Detaylar için bk. Mihoyel Rabo, ss. 554-555.

⁴⁹³ Irak'ta Musul ile Bağdat arasındabir şehir.

⁴⁹⁴ Abbasi Halifesi Musâ el-Hâdî (785-786)

⁴⁹⁵ Abbasi Halifesi Hârûnürreşid (786-809).

⁴⁹⁶ Abbasi Halifesi el-Emîn (809-813).

⁴⁹⁷ Abbasi halifesi el-Me'mûn (813-833).

1100⁴⁹⁸ yılında Abdullah el Me'mûn hüküm sürmeye başladı saltanatı yirmi üç sene sürdü.

1101⁴⁹⁹ yılında Gubo Baroyo Manastırından Yusuf⁵⁰⁰ patrik olarak takdis edildi. Bir sene görev yaptıktan sonra öldü

1104⁵⁰¹ yılının 15 Temmuzunda Bizuno⁵⁰² Manastırından Mor Kuriakos⁵⁰³ patrik takdis edildi.

1128⁵⁰⁴ yılının 16 Temmuzunda kutsal Pazar gününde ayin esnasında Musul kentinde bu dünyadan ayrıldı ve memleketi Tikrit kentine götürüldü ve kalenin büyük kilisesine defnedildi.

1130⁵⁰⁵ yılında Qenneşre Manastırından Mor Dionysios⁵⁰⁶ Kallinikos kentinde patrik takdis edildi ve Mor Severus'tan Mor Dionysios'a kadar görev yapan bütün patriklerin sayısı yirmi iki'dir.

Her çeşit hikâye ve anlatılar son buldu...

Yine Mor Efrem'den, her bir havari'nin hikâyesi.

⁴⁹⁸ M.S. 789.

⁴⁹⁹ M.S. 790.

⁵⁰⁰ Antiokheia Miafizit patriği Yusuf (790-792).

⁵⁰¹ M.S. 793.

⁵⁰² Suriye'nin Rakka kentinde yer alan Bizuno/Sütun Manastırı.

⁵⁰³ Antiokheia Miafizit patriği Kuriakos (793-815). "Göksel Ekmek" meselesi, kendisini halife Hârûnürreşîd'e şikâyet eden ruhbanlar ve Julianistler ile sinod toplantısı gibi konular için bk. Dolabani, ss. 51-52.

⁵⁰⁴ M.S. 817.

⁵⁰⁵ M.S. 819.

⁵⁰⁶ Antiokheia Miafizit patriği Telmahreli Dionysios (815-845). Antiokheia Kilisesinin yıllardır içinde bulunduğu karışıklık ve "Göksel Ekme Tabir" konusu onun döneminde çözüme kavuşmuştur. Abbasi halifeleriyle iyi ilişkileri olan dirayetli bir patrikti. Emir Osman'dan yanan Qenneşre manastırının onarımı için iznini almıştı. Urhoy'daki kiliselerde yeni inşa edilen binaları ve kiliseleri yıkan emir Muhammed'i o esnada Mısır'da bulunan kardeşi emir Abdullah b. Tahir'e şikâyet etmek için Antiokheia patriği Severus'tan (VI. yy) sonra Mısır'a gitmiştir. Mısır'daki piramitleri görmüş ve yapılarıyla ilgili kısa bilgiler aktarmıştır. Bunların dışında kendi yazdığı ama bugün kayıp durumda bir tarih kitabı mevcuttur. Hayatı için bk. Bar 'Ebroyo, *Chronicon Ecclesiasticum*, ss. 353-79; Dolabani, ss. 53-58.

Öncelikle havari Petros üzerine: Beth Şayda'dan⁵⁰⁷ ve Naftoli⁵⁰⁸ oymağından olan Baş havari Şem'un Kifo. Urişlem'de mucizeler, harikalar ve hayret verici işler yaptıktan sonra, felçlileri ayağa kaldırdı ve hastaları iyileştirdi. Hirodes Agrippa'nın⁵⁰⁹ emriyle hapishanede alıkonuldu. Melek onu geceleyin dışarı çıkardı. Oda çıkıp deniz kenarındaki şehirlerde dolaştı. Tabita'yı⁵¹⁰ dirilti ve Cornelius⁵¹¹ ile bütün evini vaftiz etti. Ardından Suriye vilayeti olan Antiokheia'ya girdi. Orada İncil'i vaaz etti ve birçoklarını talebe yapıp vaftiz etti. Kendisi ilk kiliseyi bina etti ve havarisel kürsüye oturdu ve kendisi ilk patrik oldu. Orada bir sene öğretti. Claudius'un⁵¹² Roma'da hükmettiği yıl, Antiokheia'dan çıkıp öğretilip Roma'ya kadar çıktı. Orada yirmi yedi yıl incili vaaz etti. Claudius'un hükmettiği birinci yıldan Neron'un on üçüncü yılına dek. Havari Paulos ortaya çıkıp vaaz etmeye başlayınca Roma'da büyük bir kargaşa çıktı. Ve bütün Sonqlatis⁵¹³ karıştı ve emretti...

1406⁵¹⁴ Yunan yılında, yağmur şubat ayı itibariyle kesildi. Özellikle Nşibin ovasında ekinler boy vermedi hâsılat eksildi. Ve büyük Türk hâkimiyeti gelip Nşibin ve Musul üzerinde üç ay kaldı. Ve topraktan gelen bütün ürünleri yediler. Türklerden başka kimselerde göçtüler. Ve buğdayın kuro⁵¹⁵ su Heytem kalesinin⁵¹⁶ altında 80 dinara

⁵⁰⁷ Filistin'de Celile'nin bir kenti. Yeni Ahit: Yuhanna, 12:20-22.

⁵⁰⁸ Yakup'un oğlu ve İsrailoğulları'nın on iki oymağından biri. Bk. Eski Ahit: Yaratılış, 30: 7-9. Çölde Sayım, 1: 16.

⁵⁰⁹ Büyük Hirodes'in torunlarından biri olan Kral I. Hirodes Agrippa, İ.S. 37 ile 44 yılları arasında Filistin'in bazı bölgelerinde yöneticilik yapmıştır. 44 yılındaki ölümü yeni antlaşma'da kaydedilmiştir. Bk. Elç. İşleri, 12: 20-23.

⁵¹⁰ Yafa'da, İsa öğrencisi olan Tabita adında bir kadın vardı. Tabita hastalanıp öldükten sonra Petrus onu diriltmiştir. Bk. Elç. İşleri, 9: 36-43.

⁵¹¹ Caesarea'da İtalyan taburundan olan Cornelius ve ev halkı üzerine Kutsal Ruh inmesi ve Petrus'un onları vaftiz etmesi için bk. Elç. İşleri, 10: 1-48.

⁵¹² Roma İmparatoru (M.S. 41-54).

⁵¹³ Kralın müsteşarlarından biri veya Senato.

⁵¹⁴ M.S. 1095.

⁵¹⁵ Tahılların içine konulduğu topraktan yapılmış ve bir ton buğdayın doldurulabildiği küçük ambar.

⁵¹⁶ Heytem kalesi: Bugün Midyat-İdil yolu üzerindeki Basabrina köyüne 25 km. uzaklıkta bulunan bir kaledir. Kimi zaman da kalenin içinde bulunduğu alana Heytem bölgesi denilmiştir. Bir başka ifadeye göre ise; M.S. 351'de Büyük Constantinus'un oğlu [Doğuda hüküm sürdüğü için muhtemelen Constantius] (337-361) askeri yetkili Dimetrios'a Amid'e Heytem kalesi denilen Dimetrios kalesini inşa etmesini emretmiştir. Bk. Barsawm, *Tur'abdin Tarihi*, ss. 22-23.

satılmaktaydı. O sene açlık yüzünden birçokları öldü. O yıl büyük bir ölüm oldu ve Tur' Abdin'de sayısız insan öldü. Ve Basabrina'da⁵¹⁷ ... 140 kişi öldü...Vergi...

⁵¹⁷ Bugün İdil-Şırnak yolu üzeri ve Mor Gabriel manastırına 25 km uzaklıktaki halen 25 ailenin yaşadığı Süryani köyü.

NIHAİ BİR DEĞERLENDİRME

819 Yılı Kroniği: Sunumu, Tercümesi, Tahlili adlı tez çalışmamız, Süryani historiyoğrafisi alanında VI. asırdan başlayıp XIII. yüzyıla değin sürmüş olan tarih yazıcılığı geleneği sürecinde kaleme alınmış anonim eserlerden bir tanesidir.

Eserin yazarı meçhul olduğundan, yazar hakkında kronikte geçen ifadelerinden hareketle kim olabileceğine dair bilgi vermeye çalıştık. Sonuç olarak yazarın Qartmın Manastırı ile içli dışlı biri olduğuna kendi ifadelerine dayanarak ulaştık.

Bu tarihi kroniği çalışırken gözettiğimiz bazı unsurlar olmuştur. Öncelikle kroniğin tarihçesi, günümüze varış serüveni, bu çalışmayla ne amaçlandığı, yazmanın önemi ve kapsamı hakkında açıklamalarda ve araştırmalarda bulunmaya çalıştık. Böylelikle de yazmanın kendinden önce yazılan *Urhoy Kroniğinden* etkilendiği ve sonrasında yazılan *846 Kroniğine* etki ettiğini saptadık. Bununla çok sonraları yazılan diğer hacimli Süryani kroniklerinin de *819 Yılı Kroniğinde* geçen ifadeleri kullandıklarını tespit ettik. Ayrıca adı geçen eserimizin meçhul yazarı kimi halifeler hakkında iyi veya kötü yorumlarda da bulunmuştur. Bu çalışmayı bir bütün olarak değerlendirdiğimizde ise karşımıza birkaç önemli nokta çıkmıştır.

819 Yılı Kroniği, maalesef Süryani literatürü alanında diğer kroniklerin gördükleri ilgiye erişememiştir. *Zuqnin Kroniği*, Mihoyel Rabo'nun *Kroniği*, *1234 Kroniği* ve Bar eEbroyo *Kronografyası* gibi hacimli çalışmalar içerdikleri farklı, detaylı ve zengin içerikleri nedeniyle farklı dillere çevrilmiş ve üzerlerinde bugüne kadar araştırmalar devam etmektedir. Ancak *819 Yılı Kroniği* önceden de bahsettiğimiz üzere Latinceye çevrilmiş ve sadece kısmi bir bölümü İngilizceye çevrilmiştir.

Türkiye açısından baktığımızda ise eserin bugüne kadar tam anlamıyla çalışılmamış bir eser olduğunu gördük. En önemlisi de eserin Türkçe tercümesi de yoktu. Bizler bu eseri tamamiyle Türkçeye çevirerek okuyucunun rahatça anlayabileceği bir şekilde sunmaya çalıştık. Öyle ki sadece eserde yazılanlarla sınırlı

kalmayarak kroniğin içinden geldiği gelenekten, öncesinde ve sonrasında yazılan kroniklere de değinerek, kroniğimizin de anlatmış olduğu konuları karşılaştırmaya çalıştık. Bununla birlikte modern zamanda yazılmış olan çalışmalara da bakmayı ihmal etmedik.

Öne çıkan diğer noktalar ise şunlardır:

Yazar Antakya kilisesinin havari Petros tarafından kurulduğunu göstermek istemiştir. Zira Petros'tan Büyük Severus'a kadarki süreçte başka bir Antakya patriğinden bahsetmemiştir.

Sonraki kayıtlarda Khalkedon Konsiline muhalif olan Antakya kilisesinin Khalkedoncu patrikler tarafından kovuşturulmaya tabi tutulduğunu aktarmıştır.

İslam fetihleriyle beraber de Antakya kilisesinin kendi içinde kargaşa yaşadığını, ruhbanların patriklerine sorunlar yaşattığı, patrik seçimlerinde huzursuzluk meydana geldiği ve bu sorunları dönemin halifelerine yansıttıkları halifelerinde bazen kilisevi olaylara bulaştıklarına dair bilgiler aktarmıştır.

Bütün bunların yanında yazar, farklı kiliselere kimin hangi tarihte atandığına dair önemli bilgiler aktarmış ve çok sayıda şahıs, yer ve bugün kalıntıları bile kalmamış kilise, manastır ve başka yapıların ismini vermiştir.

Konuyu siyasi açıdan değerlendirdiğimizde ise Süryanilerin yaşadıkları coğrafya itibariyle, Roma/Bizans Pers/Sasani devletleri arasında cereyan eden savaşların sonucunda zarar gördükleri, kilise/manastırlarının tahrip edildikleri ve iki devlet arasındaki sınır hattında olmalarından dolayı sürekli arada kalıp olumsuz sonuçlara maruz kaldıklarını gördük. Yazar, siyasi ve dini olaylar hariç doğa olayları ve alınan vergilere kadar neredeyse erişebildiği dikkat çeken her konudan bahsetmeye çalışmıştır.

Son olarak *819 Yılı Kroniği*, Türkiye'deki Süryani literatürü çalışmaları alanında mevcut eksikliği gidermek amacıyla girişilen uğraşıya bir katkı sunmak ve de yüzyıllar önce bu topraklarda yazılan bu kroniği Türkiye'deki okuyucuya tanıtmaya amacını taşımıştır. Bu tez çalışması, özellikle Mardin Artuklu Üniversitesinde

Süryani Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrenciler, Süryani literatürü ile uğraşanların ve araştırmacıların yararına sunulmak istenmiştir. Bu çalışma okuyucular için Batı Süryani Kilisesi, Hıristiyanlık, Emeviler ve Abbasiler hakkında kısmi özet bilgilerle karşılaşacakları ve faydalanabilecekleri bir eser mahiyetindedir.

BİBLİYOGRAFYA

- “Bizans İmparatorluğu”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Cilt-4, İstanbul: Milliyet Gazetecilik AŞ, 1986.
- “Bizans İmparatorluğu”, *Temel Britannica: Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, Cilt-3, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1992.
- Aksu, Ali, “(İmam İbrahim’in Ebu Müslim’e Gönderdiği Mektup Bağlamında) Abbasi İhtilal Hareketinde Etnik Grupların Rolü”, *İstem*, Yıl: 6, S. 12, ss. 53-70.
- Aksu, Ali, “Emeviler Döneminde Sosyal Tabakalar”, *İstem*, Yıl: 4, S. 8, 2006, ss. 63-81.
- Atiya, Suryal Aziz, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, çev. Nurettin Hiçyılmaz, İstanbul: Doz Yayıncılık, 2005.
- Aycan, İrfan, “Emeviler Dönemi İç Siyasi Gelişmeleri (41-132/661-750)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39: 1, 1999, ss. 147-173.
- Ayvaz, Zekka, “Mor Efrem Suryoyo” Süryaniceye çev. Saliba Özmen, *Ashlay Nisabba*, Londra: Beth Froso Denheduenna, cilt- 2, S. 3, ss. 133-142.
- Ayvaz, Zekka, “Mor Ya’qub D’Urhoy”, Süryaniceye çev. Saliba Özmen, *Ashlay Nissaba*, Londra: Beth Froso Denheduenna, cilt-2, S. 3, 2017, ss. 69-79.
- Bailly, Auguste, *Bizans Tarihi*, çev. Haluk Şaman, Cilt-1, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Barhebraei, Gregorii, *Chronicon Ecclesiasticum*, Cambridge Massachusetts: 1872.
- Barhebraei, Gregorii, *Chronicon Syriacum*, ed. Paul Bedjan, Paris, 1890.
- Barsaum, A, *Chronicum anonymum ad A.D. 819 pertinens*, ed. J.-B. Chabot, *Anonymi auctoris Chronicon ad annum Christi 1234 pertinens*, Paris 1920 (CSCO 81), ss. 3-22.
- Barşawm, I Efrem İgnatius, *Saçılmış İnciler: Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, Süryaniceye çev. Hanna Dolapönü, Türkçeye çev. Zeki Demir, İstanbul: İstanbul Süryani Ortodoks Metropolitliği, 2005.
- Barşawm, I Efrem-Chabot, Jean Baptiste, *Anonymi Auctoris Chronicon and Annum Christi 1234 Pertinens: Chronicon Anonymum Ad Annum Domini 819 Pertinens*, CSCO 81, Syr.37, Paris: Typographeo Reipublicae.
- Barşawm, I. Efrem, *Srişoto D’turabdin: Şmidotho Damhavyone Daşrişotho*, I. Baskı, eds. I. Zekka Ayvaz, Şam: Bab Tuma Matbaası, 2008.
- Barşawm, I. Efrem, *Tur’abdin Tarihi*, II. Baskı, Glane: Mor Efrem Manastırı Yayınları, 1985.
- Baştav, Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi: Son Devir (1261-1461): Osmanlı Türk-Bizans Münasebetleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1989.
- Baysa, Hüseyin, “İslâm Hukukundaki Himaye Geleneği Müvâcehesinde Mültecilik Sistemi”, *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi: İlahiyat Akademi Dergisi*, C-3, S. 4, Ocak 2016, ss. 37-47.
- Bedjan, Paulus, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-2, Paris: 1894, (=Hildesheim: 1968).
- _____, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-3, Paris: Lipsiae, 1892, (=Yeniden Hildesheim: 1968)

- _____, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-4, Paris: 1894, (= Hildesheim: 1968),
- _____, *Acta Martyrum Et Sanctorum Syriace*, Cilt-6, Paris: 1896, (=Hildesheim: 1968),
- Bilge, Yakup, *1600 Yıllık Gelenek: Mor Gabriel Manastırı*, İstanbul: Anadolu Ofset, 2011.
- _____, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, İstanbul: Zvi-geyik Yayınları, 2001.
- Brock, P Sebastian- Taylor, G.K. David, *Saklı İnci: Antik Arami Mirası*, çev. Gabriel Rabo, Cilt-1, İstanbul: 2006.
- Brock, P Sebastian, “Süryani Edebiyatının İki Bin Yılı,” *Süryani Edebiyat Dergisi: Heto*, Yıl: 2, S. 4, Ağustos 2000.
- _____, *Saklı İnci: Üçüncü Binyılın Başında; Süryani Ortodoks Kilisesi Tanıklığı*, çev. Gabriel Rabo, Cilt-3, İstanbul: 2006.
- _____, *Syriac Historical Writing: A Survey Of The Main Cources*, Oxford: The Oriental İnstitute, ss. 1-30.
- Bury, Bagnall John, *History of the Later Roman Empire*, I, Macmillan, Londra, 1923.
- Cahız, El, “Emevi İdaresi Üstüne” çev. Yüksel Macit, *Hikmet Yurdu*, Yıl: 1, S. 2, Temmuz-Aralık 2008, ss. 225-244.
- Clot, Andre, *Harun Reşit ve Abbasiler Dönemi*, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.
- Çelik, Mehmet, “İslam Tarihinde Dinin Politikaya Alet Edilmesinin İlk Örnekleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C-10, S. 1, Elazığ-2000, ss. 29-49.
- _____, *Antakya Süryani Kilisesi: Kuruluş Dönemi*, Cilt-I, İstanbul: Yaylacık Yayınevi, 1987.
- _____, Süryaniler: “Doğu Hıristiyan Kiliseleri Arasında Yer Alan ve Ya’kubiler Adıyla da Bilinen Grup”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt-38, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, ss. 175-178.
- Çuçak, Muhammed, “İslami Literatürlerde Gayrimüslim Azınlık Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tarihi Süreci”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C-IV, S. 7, 2016/1, ss. 119-139.
- Doru, Nesim, *Doğudan Batı’ya Köprü: Süryaniler, Felsefe ve Çeviri Geleneği*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2007.
- Duygu, Zafer, “Doğu Kilisesi: Erken Yüzyılları Özelinde Bir Değerlendirme”, *The Journal of Mesopotamian Studies (JMS)*, C-2, S. 1, Yıl 2017, ss. 134-155.
- _____, “Zuknin Manastırı Süryani Kroniği Özelinde İslam İdaresi Altında Hıristiyanlarda Din Değiştirme Meselesi”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmalar Dergisi*, C-10, S. 2, Yıl 2013, ss. 201-273.
- _____, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk: Geç Antikçağ’da Kilise-Devlet İlişkileri ve Kristoloji Paradigmaları*, Ankara: Divan Kitap, 2016.
- _____, *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antikçağ Hıristiyanlık İslam, Siyasi Tarih*, Ankara: Divan Kitap, 2016.
- _____, *Tüm Cepheleriyle Batı ve Doğu Süryanileri Tarihi (I-XII. Yüzyıllar) Roma/Bizans, Part/Sasani, Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Haçlı Kontlukları Hâkimiyeti Altında, Dini, Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yönlerden Kadim ve Nesturi Süryaniler ile Kısmen Melkitler*, Basılmamış Kitap Çalışması.
- Duygu, Zafer-Akalın Kutlu, (eds.), *Kristolojiye Giriş: Miafizit, Dyofizit ve Khalkedoncu Anlayışlar*, İstanbul: Divan Yayınları, 2017.

- Fortescue, A, “Batı Süryaniler’denMelkitler: SuryayeMalkaye ya da SuryoyeMalkoye,” çev. Meral Ünüvar, Redakte. Jan Beth-Sawoce, *Journal of the Assyrian Academic Society*, C-10, S. 2, 1996, ss. 1-28.
- Ginkel, J Van, “Chronicles Of 819 and 846”, *The Encyclopedia Of The Medieval Chronicle*, ed. By Dunphy, R Graeme, Leiden/Boston Brill, 2010, ss. 283-284.
- Hawting, R. Gerald, “Bölüm: VIII Emevi Halifeliğinin Yıkılışı” çev. Hüseyin Doğan, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C-13, S. 2, 2013, ss. 243-258.
- Incerti auctoris Chronicon Pseudo-Dionysianum vulgo dictum*, ed. J.-B. Chabot, I-II, (CSCO [91, 104] 3: 1-2 [=43, 53]), Paris 1927-1933.
- Kaçar, Turhan, *Geç Antikçağda Hıristiyanlık*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009.
- Kayapınar, Levent, “Bizans Hukuku”, *Bizans Tarihi*, ed. Levent Kayapınar, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını no: 2298, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1295, Ocak 2013, ss. 154-197.
- Lemerle, Paul, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Martin, P. Abbe, *Chronique de Josue le Stylite*, Leipzig, 1876; İngilizce çev. W. Wright, *The Chronicle of Joshua the Stylite, Composed in Syriac A.D. 507*, Cambridge, 1882.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Özcoşar, İbrahim, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Hukuki Durumu ve Millet Sistemi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 7, 2003, ss. 124-139.
- Özdemir, Mehmet Nadir, “Abbasi Halifesi Mu’tasım’ın Ordusunda Bulunan Türklerin “Köle” Olup Olmadığı Meselesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, ss. 211-230.
- Öztürk, Levent, *Asr-ı Saadet’ten Haçlı Seferlerine Kadar İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Palmer, Andrew-Brock P. Sebastian-Hoyland, G. Robert, *The Seventh Century In The West-Syrian Chronicles, Translated TextFor Historians 15*, Liverpool University Press, 1993.
- Rabo, Mihoyel, *Chronicle: By Michael the Great The Syrian Orthodox Patriarch of Antioch (1126-1999)*, ed. İsa Aygür-Muşe Görgün-Stefanos Budak-İskender Demirel- İliyo Seven, Jönköping, 2006.
- Runciman, Steven, “The Empress Irene”, *Conspectus of History*, 1: 1, 1974, ss. 1-11.
- Sarıçam, İbrahim, *Emevi-Haşimi İlişkileri: İslam Öncesinden Abbasilere Kadar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/252, 1997.
- Sofuoğlu Ebubekir-Akvarup Nur İlke, “OsmanlıDevletinde Millet Sistemi ve Süryaniler”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C-7, S. 1, 2012, ss.71-88.
- Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası: İnsanlık Tarihine Giriş Ortaçağ*, Cilt-2, İstanbul: Say Yayınları, 1986.
- The Chronicle Of Joshua The Stylite, Composed in Syriac A.D. 507*,trc. W.Wright, Cambridge, 1882.
- The Chronography Of Bar Hebraeus*, ed. Julius Y. Çiçek, Glane, 1987.
- The Syriac World History: Secular and Ecclesiastical*, ed. Julius Yesu Çiçek, Glane, 2004.

- The Third Part of the Ecclesiastical History of John Bishop of Ephesus*, ed. William Cureton, Oxford 1853.
- Tomakin, Yasin Ahmet, "Ortaçağ İslam Dünyasında Süryani Tarih Yazıcılığı" *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 8, C-VIII, S. 18, 2017/3, ss. 233-254.
- Üçok, Bahriye, *İslam Tarihi: Emeviler-Abbasiler*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları Sevinç Matbaası, LXXXIV, 1968.
- Vasiliev, A, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Cilt. I, çev. Arif MüfidMansel, Ankara: Maarif Matbaası, 1943.
- Yaşar, Urhoğlu, *Kronolojik Kanon, (M.S. 692?)*, (trc) Zafer Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antikçağ: Hıristiyanlık İslam, Siyasi Tarih*, Ankara: Divan Kitap, 2016.
- Yavuz, Mehmet, "İstanbul'un Fethi ve Akşemseddin", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 26, Yıl: 2017/1, ss. 185-200.
- Yazıcı, Nesimi, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No, 192, 1992.
- Yıldız, Dursun Hakkı, "Abbasiler: Siyasi Medeniyet Tarihi," *Türkiye Diyanet Vakfı: İslam Ansiklopedisi*, Cilt-1, İstanbul: TDV Yayınları, 1988, ss. 31-48.
- Yiğit, İsmail, "Emeviler: Siyasi Tarih, Medeniyet Tarihi", *Türkiye Diyanet Vakfı: İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, C-11, Yıl:1995, ss. 87-104.
- Yousif, İsa Ephrem, *Süryani Vakanüvisler*, çev. Mustafa Aslan, İstanbul: Doz Yayıncılık, 2009.
- Yusuf, İsa Efrem, *Mezopotamya'nın Bilim Öncüleri: Süryani Tercüman ve Filozofları*, çev: Mustafa Arslan, İstanbul: Doz Yayıncılık, 2007.

Ek: HÜKÜMDARLAR LİSTESİ

1. BİZANS (DOĞU ROMA) İMPARATORLARI

Constantinus: 324-337	III. Konstantinos: 641
Constantius: 337-361	Herakleonas: 641
Iulianus: 361-363	II. Konstas: 641-668
Iovianus: 363-364	IV. Konstantinos: 668-685
Valens: 364-378	II. Iustinianos: 685-695
Theodosios: 379-395	Leontios: 695-698
Arkadios: 395-408	III. Tiberios: 698-705
II. Theodosios: 408-450	II. Iustinianos: 705-711
Marcianus: 450-457	Filippikos: 711-713
Leon: 457-474	III. Theodosios: 715-717
II. Leon: 474	III. Leon: 717-741
Zenon: 474-491	V. Konstantinos: 741-775
Anastasios: 491-518	IV. Leon: 775-780
Iustinus: 518-527	VI.
Iustinianus: 527-565	Konstantinos Porphyrogenetos:
II. Iustinus: 565-578	780-797
Tiberius: 578-582	Eirene İmparatoriçe: 797-802
Maurikios: 582-602	I. Nikepohoras: 802-811
Fokas: 602-610	Stavrakios: 811
Herakleios: 610-641	Mikhail I Rangabe: 811-813
	V. Leon: 813-820

2. SASANI (İRAN) HÜKÜMDARLARI

II. Şapur: 309-379

II. Ardaşir: 379-383

III. Şapur: 383-388

IV. Behram: 388-399

I. Yazdgird: 399-420

IV. Şapur: 420

V. Behram: 420-438

II. Yazdgird: 438-457

III. Hürmüz: 457-459

Piroz: 457-484

Balaş: 484-488

Kavad: 488-496

Zamasp: 496-498

Kavad (ikinci kez): 498-531

Hüsrev: 531-579

IV. Hürmüz: 579-590

II. Hüsrev: 590-628

Şiroveyh: 628

III. Ardaşir: 629

Şahrvaraz: 630

Boran: 631

III. Yazdgird: 632-639

3. DÖRT HALİFE ve EMEVİ HALİFELERİ

Ebû Bekir: 632-634

Ömer b. Hattâb: 634-644

Osman b. Affân: 644-656

Alî b. EbîTâlib: 656-661

Muaviye b. EbûSüfyân: 661-680

Yezîd b. Muaviye: 680-683

Muaviye b. Yezîd: 683-684

Mervân b. Hakem: 684-685

Abdülmelik b. Mervân: 685-705

Velîd b. Abdülmelik: 705-715

Süleyman b. Abdülmelik: 715-717

Ömer b. Abdülaziz: 717-720

II. Yezîd: 720-724

Hişâm b. Abdülmelik: 724-743

II. Velîd: 743-744

III. Yezîd: 744

İbrâhim b. Velîd: 744

II. Mervân b. Muhammed: 744-750

4. ABBASİ HALİFELERİ

Ebü'l-Abbas es Seffâh: 750-754

EbüCa'fer el-Mansûr: 754-775

Muhammed el-Mehdî: 775-785

Musâ el-Hâd î: 785-786

Hârûnürreşîd: 786-809

el-Emîn: 809-813

el-Me'mûn: 813-833

el-Mu'tasım-Billâh: 833-842

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
İNTİHAL RAPORU

Tez Başlığı: **“819 Yılı Kroniği: Sunumu, Tercümesi, Tahlili”**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler ve sonuç kısımlarında oluşan toplam **101** sayfalık kısmına ilişkin 05/09/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından **turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı alıntılar dahil **%10'dur**.

Uygulanan Filtrelemeler: Hepsi

Kaynakça hariç Hepsi

Alıntılar dâhil Hepsi

5 Kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç açıklamalar

Açıklamalar: Kapak sayfaları ve kaynakça dâhil edilmemiştir.

Mardin Artuklu Üniversitesi **Turnitin** adlı intihal tespit programı sonucunda; azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Yuhanun VERGİLİ

Öğrenci No: 14731008

Programı: Süryani Dili ve Kültürü

Statüsü: Yüksek Lisans

Tarih ve İmza

05.09.2019

Danışman Onayı

Dr. Öğr. Üyesi Kutlu AKALIN

A.B.D. Başkanı Onayı

Dr. Öğr. Üyesi Kutlu AKALIN